[illegible]

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

อาจารย์ประนอม ศังขมณี ต.ม.

ณ ฌาปนสถานวัดธาตุทอง

๖ ธันวาคม ๒๕๒๔

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๑๑๒๖๐ สำนักพระราชวัง

๑๓ ตุลาคม ๒๕๒๔

พระราชทานเพลิงศพ นางประนอม ศังขมณี ต.ม. ข้าราชการสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ณ เมรุวัดธาตุทอง เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ ที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานเพลิง.

ชาญ/พิมพ์/ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นางประนอม ศังขมณี เพื่อทราบ เครื่องพระราชทานเพลิง และเจ้าพนักงานผู้เชิญมานี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ

นางประนอม ศังขมณี ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ณ โรงพยาบาลศิริราชด้วยอุบัติเหตุ และได้รับพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานน้ำอาบศพและเพลิงหลวง

ข้าพระพุทธเจ้า ตลอดจนผู้ร่วมสกุล และบรรดาญาติทั้งหลาย ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบถวายบังคมใต้เบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า นายอุไร ศังขมณี

นางประนอม ศังขมณี ต.ม.

ชาตะ 15 กันยายน 2467

มรณะ 23 สิงหาคม 2524

ประนอม
พระราชทานเพลิงศพ

ประวัติ
นางประนอม ศังขมณี

นางประนอม ศังขมณี เกิดวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ณ บ้านเลขที่ ๑๖๑๗ ตำบลท่าวัง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นบุตรนายเคลือบและนางท่าย จุลทัศน์ (ถึงแก่กรรมแล้วทั้ง ๒ ท่าน) มีพี่น้อง ๗ คน คือ

๑. นายประคอง จุลทัศน์

๒. นายประณี จุลทัศน์

๓. นางประนอม ศังขมณี

๔. นางสมสุข รุจิกัณหะ

๕. นางเสริมศักดิ์ คงสุวรรณ

๖. นายคำรพ วรชาติ

๗. น.ส. เสริมศรี จุลทัศน์

นาง**ประนอ**ม ศังขมณี ได้ทำการสมรสกับนายอุไร ศังขมณี ข้าราชการสังกัดกรมทางหลวง ตำแหน่งนายช่างโยธา ๗ เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ มีบุตรธิดา ๔ คน คือ

๑. นายนโรตม์ ศังขมณี ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งเลขานุการตรี สำนักงานอาเซียนแห่งประเทศไทย กระทรวงการต่างประเทศ

๒. นายวุฒิยากร ศังขมณี ปัจจุบันทำงานบริษัท กมลสุโกศล จำกัด ได้สมรสกับนางเยาวภา ศังขมณี มีบุตร ๑ คน คือ เด็กชายภัทรวุฒิ ศังขมณี (น้องโฟ์ลค)

๓. น.ส. ชุษณา ศังขมณี ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่ง นักวิชาการขนส่ง ๔ สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม

๔. น.ส. กิรฎา ศังขมณี นิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๗๕–๒๔๘๔ โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช

พ.ศ. ๒๔๘๕–๒๔๘๗ โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๘๘–๒๔๙๐ โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม (จันทร์เกษม)

ประวัติการรับราชการ

๒๐ พฤษภาคม ๒๔๙๑ เริ่มรับราชการในตำแหน่งครูตรีโรงเรียนประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช

๑ มีนาคม ๒๔๙๒ ตำแหน่งครูตรีโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช

๑๔ ธันวาคม ๒๕๐๐ ตำแหน่งครูโทโรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช

๑ สิงหาคม ๒๕๐๑ ตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑ มกราคม ๒๕๐๓ ตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนสตรีทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑ มิถุนายน ๒๕๐๓ ตำแหน่งครูโทโรงเรียนหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

๑ พฤษภาคม ๒๕๐๔ ตำแหน่งครูโทโรงเรียนสตรีหาดใหญ่ "สมบูรณ์กุลกันยา" จังหวัดสงขลา

๑ ตุลาคม ๒๕๑๒ ตำแหน่งครูโทโรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย จังหวัดสงขลา

๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๕ ตำแหน่งอาจารย์เอกโรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย จังหวัดสงขลา

๑ มกราคม ๒๕๑๘ ได้ลาออกเพื่อรับบำนาญ เนื่องจากสุขภาพไม่ดี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

๕ ธันวาคม ๒๔๙๘ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย

๕ ธันวาคม ๒๕๐๖ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

๔ พฤษภาคม ๒๕๑๗ ตริตาภรณ์มงกุฎไทย

๔ พฤษภาคม ๒๕๑๗ เหรียญจักรพรรดิมาลา

นางประนอม ศังขมณี ได้ถึงแก่กรรมด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ เวลา ๑๓.๐๐ น. รวมอายุ ๕๗ ปี

คำไว้อาลัยคุณแม่

กราบเท้าคุณแม่ที่เคารพรักยิ่ง

การสูญเสียคุณแม่ไป เปรียบเสมือนลูก ๆ สูญเสียทุกอย่างในชีวิตเพราะคุณแม่ให้ความรัก ความห่วงใย ความอบอุ่น ความสุขและทุกสิ่งทุกอย่างที่ลูก ๆ ต้องการ ขอจากคุณแม่ได้ เมื่อลูก ๆ มีความทุกข์และทุกเรื่องเล่าให้คุณแม่พึ่งได้เสมอ คุณแม่จะหาทางแก้ไขให้โดยไม่เคยนึกถึงตัวเองเลย ขอเพียงได้เห็นลูกมีความสุขคุณแม่ก็พอใจแล้ว

คุณแม่สอนลูก ๆ เสมอว่า ความเมตตาปราณีทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อ โอบอ้อมอารีเพราะ "คนเราจะสุขอยู่ได้อย่างไรถ้าคนรอบข้างยังเป็นทุกข์อยู่" ด้วยเหตุนี้ทำให้คุณแม่ต้องเสียสละ

คุณแม่บอกว่าคุณตาคุณยายเคยสอนคุณแม่ว่า ให้เรายึดพระธรรมเป็นที่พึ่ง แต่ไม่เคยสอนให้คุณแม่ขออะไรเลยหัดเป็นผู้ให้เถอะลูกดีกว่าเป็นผู้รับ เพราะทุกอย่างที่ให้ใครไปเมื่อให้แล้วใจเป็นสุข แต่ถ้าเราได้อะไรจากใครมา บางทีทำให้เราเกิดทุกข์ อย่างน้อยก็ทำให้กังวลว่าจะต้องหาจังหวะตอบแทนบุญคุณกันอีก

คุณแม่เป็นคนเช่นนี้เอง จึงหาความสุขให้ตัวเองได้ยาก เพราะคอยเป็นห่วงคนอื่นอยู่เสมอเป็นทุกข์ไปกับทุกคนโดยเฉพาะลูก ๆ ตลอดชีวิตของคุณแม่ความสุขก็คือหวังเพียงให้ลูกมีความสุขเท่านั้นเมื่อคุณแม่จากไปทำให้ลูก ๆ ซึ้งถึงความรัก ความห่วงใยของคุณแม่ว่ามีมากอย่างไม่มีอะไรเสมอเหมือนได้

สุดท้ายนี้ลูก ๆ ขอส่งความรัก ความคิดถึงอย่างที่สุดถึงคุณแม่ ขอให้คุณแม่ไปอยู่บนสวรรค์ด้วยใจสงบและมีความสุข ถ้าชาติหน้ามีจริง ลูก ๆ ขอเพียงได้มาเกิดมาเป็นลูกของคุณแม่ทุกชาติให้สมกับที่เราจากกันโดยไม่ได้ร่ำลากันเลยสักคำเดียว คุณแม่ไม่ต้องเป็นห่วงลูก ๆ จะปฏิบัติตามที่คุณแม่เคยสั่งสอนและต้องการ ลูก ๆ ขอกราบลาคุณแม่ไว้ ณ. ที่นี้ และก่อนจากกันลูกขอเรียนคุณแม่เป็นครั้งสุดท้ายว่า "ลูก ๆ รักและคิดถึงคุณแม่เป็นที่สุด และเสียใจอย่างสุดซึ้งในการจากไปของคุณแม่"

ด้วยความเคารพรักอย่างยิ่ง

ลูก ๆ

คำไว้อาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๔ เวลาหลังเที่ยงเล็กน้อย ครอบครัวของเราได้รับข่าวเศร้าสลด อย่างไม่คาดคิดมาก่อน คือ "เกิดอุบัติเหตุ พี่นอมเสียชีวิต" ทุกคนตกตะลึง ทำอะไรไม่ถูก ช่างรวดเร็วเสียจนไม่อยากจะเชื่อ แต่ทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นความจริง น้องจะต้องรับความจริงด้วยความโศกสลด

เกิดอุบัติเหตุ ด้วยรถมอเตอร์ไซด์ของวัยรุ่นที่กำลังประลองความเร็วด้วยความคะนอง สนุกสนาน ชนรถพี่นอมถูกกระโหลกศีรษะแตกคงสิ้นชีวิตในทันที

โอกาสนี้อยากขอให้วัยรุ่นทั้งหลาย ได้โปรดคิด นึก สงสารคนอื่น ด้วยการระมัดระวังความคะนอง สนุกสนานของตนเป็นเหตุให้คนอื่นถึงชีวิตและบาดเจ็บ มีความทุกข์อย่างมหันต์

เหตุร้ายแรงเช่นนี้ ไม่เคยเกิดขึ้นกับครอบครัวของพวกเรามาก่อน ทำให้ตกใจและเสียใจมากที่สุด ไม่นึกเลยว่าคนที่ประกอบแต่คุณความดีตลอดชีวิต จะต้องมาประสบเคราะห์กรรมจนต้องสิ้นชีวิตเร็วเกินไป "มัจจุราชโหดร้ายเหลือเกิน"

พี่นอม–ลูกแดงของพ่อ–แม่ ได้รับการเลี้ยงดูให้สมเป็นผู้หญิงไทย เป็นพี่หญิงคนโตของครอบครัว เป็นพี่หญิงตัวอย่างของน้อง ๆ และให้ความอบอุ่นแก่พี่ น้อง ลูก หลาน เสมอมา

เมื่ออยู่โรงเรียน ก็เป็นที่รักของเพื่อนนักเรียน เมื่อรับราชการก็เป็นที่รักห่วงของเพื่อนร่วมงาน พี่นอมมีนิสัยสุภาพ–อ่อนโยน "อนุรักษ์" ในจารีตประเพณีเป็นอย่างดี เป็นสิ่งประทับใจของเพื่อนร่วมงานและนักเรียนในด้านความสุภาพ–อ่อนโยน เสียสละ และรักความเป็นธรรม มีศีลธรรมประจำใจ จนเป็นที่รู้และได้รับการเทอดทูนยกย่องตลอดมา

ด้านครอบครัว พี่นอมจะเป็นผู้ประสานประโยชน์และความสามัคคีระหว่างพี่ น้อง ลูก หลาน อย่างดียิ่ง พี่นอมจะเสียใจมากหากไม่ได้มีส่วนช่วยคนอื่นที่ได้รับทุกข์ แต่พี่นอมจะมีสุข เมื่อคนอื่นได้รับความสมหวัง และจะยินดีปรีดา ตื่นเต้น เมื่อพี่น้องประสพโชคหรือความสำเร็จ

แม้คนอื่นที่ใกล้ชิด พี่นอมก็มีความรู้สึกเช่นกล่าวนี้ ด้วยความจริงใจกับทุกคน

นับแต่นี้ไปพี่นอมได้จากเราไปแล้ว จากไปแล้วจริง ๆ ขอให้วิญญาณพี่นอมจงมีความสุข หลับให้สบาย ไม่ต้องห่วงทางหลัง เราน้อง ๆ พี่ ๆ จะรักและช่วยหลาน ๆ แทนพี่จนถึงที่สุด

"พฤกษภกาษร อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา"

"ชีพ" พี่นอมดับไปแล้ว "คุณ" ยังแผ้วผ่องโสภา
เตือนใจทุกเวลา ให้ระลึกแต่ความดี
โสมส่องนำวิญญาณ สู่สถานอันสุขศรี
คุณธรรมต่างดนตรี เห่แห่กล่อม "พี่นอม" เทอญ

ด้วยรักและอาลัยยิ่ง
อรุณ–สมสุข รุจิกัญหะ

บ้านพักผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา

น้องครูเอก (น้องนอม) จงทราบ

พี่เสียใจอาลัยอาวรณ์น้องมากที่ถึงแก่กรรมอย่างกระทันหันครั้งนี้ พี่ภูมิใจที่มีน้องสาวคนดีที่พรั่งพร้อมด้วยความปรานี ความเมตตา ความอารีอารอบ ความอ่อนน้อม ความรักต่อสามี ความรักต่อบุตร–ธิดา ความรักต่อพี่ ๆ น้อง ๆ ความรักต่อญาติมิตร การคารวะเคารพต่อผู้ใหญ่ การเป็นผู้ดีทุกกระเบียดนิ้ว

พี่ไม่มีวันลืมน้อง น้องยังอยู่ในความทรงจำของพี่ตลอดกาลนานแสนนาน

ขออำนาจแห่งพลังกุศลทั้งปวงที่น้องได้ทำไว้ จงเป็นผลปัจจัยบันดาลให้ดวงวิญญาณของน้องจงประสบแต่สันติสุขในสัมปรายภพชั่วนิรันดร์

พี่ประณี จุลทัศน์

๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๔

ระลึกถึง . . . พี่นอม

แม้เวลาจะล่วงเลยมานานนับสิบ ๆ ปีแล้วก็ตาม แต่น้องสพยังจดจำอดีตอันประทับใจระหว่างพี่นอมกับน้องสพได้ไม่เคยเลือน . . . พี่นอมเป็นเพื่อนรักร่วมชั้นเรียนของพี่วรรณ (สุวรรณา ศังขมณี ในขณะนั้น) พี่สาวของน้องสพ พี่วรรณกับน้องสพรักและใกล้ชิดกันที่สุด จนเป็นเหตุให้น้องสพรักและสนิทสนมกับเพื่อน ๆ ของพี่วรรณด้วย เช่น พี่ประภา พี่สาโรช พี่บุญเรือน พี่บุษยา พี่จีรวัส พี่ฉลวย พี่อำพน และอีกหลายคน โดยเฉพาะพี่นอมรักและสนิทกันมากกว่าคนอื่น เพราะเป็นคนนครศรีธรรมราชด้วยกัน เมื่อเรียนจบพี่วรรณไปบรรจุเป็นครูที่จังหวัดปัตตานี พี่นอมกับพี่ภาสอนที่นครศรีธรรมราช พี่คนอื่น ๆ สอนที่กรุงเทพ ฯ และจังหวัดต่าง ๆ น้องสพทำงานที่แผนกศึกษาธิการจังหวัดนครศรีธรรมราชพี่นอมกับน้องสพจึงสนิทสนมกันยิ่งขึ้น จนกระทั่ง . . . น้องสพมีส่วนช่วยกระชับเกลียวสัมพันธ์ระหว่าง "พี่ไร" กับ "พี่นอม" ให้แน่นแฟ้น เป็นผลให้พี่นอมเปลี่ยนมาใช้นามสกุล "ศังขมณี" ของเรา ซึ่งน้องสพยังรู้สึกภาคภูมิใจอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ . . .

หลังจากนั้น . . . . เราจำเป็นต้องอยู่ห่างไกลกันบ้างตามวิถีทางชีวิตของข้าราชการซึ่งต่างคนต่างย้าย แต่ก็ยังระลึกถึงและติดต่อกันเสมอ พี่นอมให้ความรักและเอื้ออารีต่อน้องสพและครอบครัวเหมือนพี่แท้ ๆ ตลอดมา . . . เมื่อพี่วรรณ (สุวรรณา ศุกระเศรณี) เสียชีวิตลง พี่นอมยิ่งเพิ่มความรักความอาทรต่อน้องสพยิ่งขึ้น พี่นอมล่วงรูและพยายามปัดเป่าความทุกข์ทุกด้าน คอยห่วงใยอยู่เสมอเกี่ยวกับโรคประจำตัวของน้องสพ และชื่นชมยินดีในความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน . . . ตลอดจนความสำเร็จของหลาน ๆ

น้องสพชิงชังวันอาทิตย์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๔ เหลือเกิน . . . ทั้งจะจดจำตลอดไป . . . เพราะบ่ายวันนั้น พี่ถมมาที่บ้านบอกว่า "รีบแต่งตัวไปศิริราชกับพี่" น้องสพงงเพราะกำลังหลับและสะดุ้งตกใจกับคำว่า "ศิริราช" แต่ก็คิดว่าญาติคนอื่นป่วยชวนกันไปเยี่ยม เมื่อแต่งตัวเสร็จลงมา ได้ยินลูกสาวคนเล็กร้องไห้โฮ พี่ถมก็ร้องไห้บอกว่า "น้องนอม" แล้วอึ้งไปนาน คงเกรงกระทบกระเทือนโรคหัวใจของน้องสพ น้องสพพยายามระงับจิตใจถามว่า "พี่นอมเป็นอะไรค่ะ ?" ทั้ง ๆ ที่แปลกใจว่าบ้านพี่นอมอยู่ถึงซอยกลาง สุขุมวิท ถ้าเจ็บป่วยทำไมจึงต้อง

ส่งไกลถึง "ศิริราช" น้องสพนึกไม่ถึงจริง ๆ ว่า คำตอบ "เสียแล้ว ! . . . รถชน !" นั้นจะเกิดกับพี่นอม น้องสพอยากตะโกนให้ก้องโลกว่า "ทำไม ? . . . ทำไม ? ต้องร้ายแรงขนาดนี้ . . . ทำไมจึงต้องเกิดกับคนดีเช่นพี่นอม . . ." ระหว่างนั่งรถไปศิริราช น้องสพพยายามบนพระแก้วมรกต . . . ขออย่าให้ร้ายแรงขนาดนั้น . . . ขอให้ทุกคนปลอดภัย . . . แต่ . . . พี่นอมก็จากไปแล้วจริง ๆ . . . จากไปอย่างสงบ . . . ไม่ได้ร่ำลา . . . ไม่เจ็บปวดทรมาน . . . พี่นอมเหมือนนอนหลับ . . . น้องสพมองตามพี่นอมจนเขาเข็นรถลับตาไป . . .

โดยปกติ ตั้งแต่พี่นอมจากไป . . . น้องสพคิดถึงพี่นอมทุกวัน . . . วันละหลายครั้ง . . . เพราะภายในบ้านของเรามีหลายสิ่งหลายอย่างที่เตือนใจให้ระลึกถึง น้องสพไหว้รูปพี่นอมก่อนออกจากบ้านและกลับมาถึงบ้านทุกวัน . . . แต่ . . . วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๒๔ . . . เป็นวันรับเงินบำนาญของข้าราชการสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ น้องสพคิดถึงพี่นอมยิ่งกว่าวันอื่น ๆ . . . น้องสพไม่อยากได้ยินเสียงเรียกชื่อคนรับบำนาญทางไมโครโฟนเลย . . . เพราะตั้งแต่วันที่ ๒๗ สิงหาคม วันที่ ๒๘ กันยายน จนถึงวันนี้วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๒๔ และตลอดไป . . . น้องสพจะไม่ได้ยินเสียงเรียกชื่อ "นางประนอม ศังขมณี" อีกแล้ว . . . ตลอดเวลา ๗ ปีที่พี่นอมลาออกจากราชการและมอบฉันทะให้น้องสพรับบำนาญแทน ก่อให้เกิดความเคยชิน . . . จดจำวันรับบำนาญได้แม่นยำ ความทรงจำนี้คงจะลืมเลือนได้ยากเหลือเกิน . . . คงจะ . . . จนกว่าน้องสพจะอำลาชีวิตราชการ

การจากไปของพี่นอม . . . มิใช่ยังความเศร้าสลดเสียใจเฉพาะญาติและคนใกล้ชิดเท่านั้น . . . แม้บรรดาผู้เพียงเคยพบเห็นรู้จักพี่นอมก็พลอยเศร้าเสียใจด้วยอย่างมาก น้องสพขอให้อานิสงส์ที่พี่นอมได้เพียรสร้างไว้มากมายในชาตินี้ จงสนองตอบให้ดวงวิญญาณของพี่นอมได้ไปสู่สุคติในทิพยพิมาน และหากชาติหน้ามีจริง ขอให้น้องสพได้เกิดเป็นน้องของพี่นอมด้วยค่ะ

ด้วยความรัก เคารพ และระลึกถึงชั่วชีวิต

ประสพสุข นวลวิวัฒน์

๒๘ ตุลาคม ๒๕๒๔

อาลัยคุณป้า

พ่อ . . . . แม่ . . . . . . เป็นผู้ให้กำเนิด ให้ชีวิต ให้ความรัก เลี้ยงดู อบรม สั่งสอน และให้การศึกษา

คุณป้า . . . . เป็นผู้ให้กำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา จนหลานประสบความสำเร็จในชีวิต

คุณป้า . . . . เป็นผู้ให้อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

คุณป้า . . . . เป็นดวงประทีปที่ให้แสงสว่างในยามมืดมน . . . . เป็นร่มโพธิ์ที่ให้ความร่มเย็น . . . . . และอบอุ่น . . . . . มิเสื่อมคลาย

การสูญเสียคุณป้า . . . . จึงเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตแต่ . . . . ถึงอย่างไรก็ตาม . . . . พลังแห่งความรัก . . . . ความเมตตา . . . . ที่คุณป้ามีต่อหลาน . . . . จะคงอยู่ชั่วนิรันดร์ . . . เพราะในความรู้สึกของหลาน . . . คุณป้ายังอยู่กับเราตลอดเวลา . . . เพื่อร่วมชื่นชมในความสำเร็จของเราทั้งสี่พี่น้อง . . . .

ด้วยความเคารพ รัก และอาลัยยิ่ง

แหวว จุ๊บ จอย เจี๊ยบ

"คิดถึงประนอม"

จำได้ว่า พวกเรา ป.ป. รุ่น ๒๔๘๗ จากสวนสุนันทาวิทยาลัย มีเพื่อนที่น่ารัก โอบอ้อมอารีและเสมอต้นเสมอปลายต่อเพื่อนทุกคนอยู่หลายคนและคนหนึ่งในหลาย ๆ คนนี้ก็คือ ประนอม ศังขมณี (จุลทัศน์) พวกเราได้ร่วมเรียน ร่วมกิน ร่วมนอนและร่วมทุกข์ (สุขไม่ค่อยมีเพราะเป็นรุ่นน้ำท่วมและรุ่นสงคราม) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๕ จบ ป.ป. พ.ศ. ๒๔๘๗ บางคนเรียนฝึกหัดครูมัธยมต่อก็ได้พบกับประนอมอีก ประนอมมีเอกลักษณ์ซึ่งเพื่อน ๆ ไม่เคยลืม คือ สามารถนุ่งผ้าซิ่นแล้วเหน็บไว้โดยไม่ต้องคาดเข็ดขัด ไม่ทราบว่าหลังจากกันไปแล้วยังรักษาเอกลักษณ์นี้ไว้หรือเปล่า ใครอยากรู้ก็ต้องถาม "พี่ไร" เอง หลังจากเรียนจบแล้ว เราต่างก็แยกย้ายกันไปปฏิบัติภารกิจของตน ขาดการติดต่อไปนานนับสิบ ๆ ปี พวกเรามาพบกันอีกครั้งหนึ่ง กลุ่มเพื่อน ๆ ในกรุงเทพ ฯ ได้พยายามนัดพบเวียนไปตามบ้านเพื่อน ๆ ทุกเดือน โดยได้เริ่มจากบ้านของประนอมก่อนในเดือนเมษายน ๒๕๒๔ พวกเรามีความสุขที่สุด ทุกครั้งที่ไปบ้านเพื่อน ประนอมจะทำแกงไตปลาฝีมือเยี่ยมไปฝาก ถือเป็นของโปรดประจำกลุ่มทีเดียว และครั้งล่าสุด ประภา บรรณกิจโสภณ (รัตนปริคนซ์) เป็นเจ้าภาพในวันที่ ๑๕–๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๔ ประภาเอารถโตโยต้าไฮเอซบรรทุกพวกเราไปถึงบ้านพักในค่ายสุรนารี นครราชสีมา พวกเราสนุกสนานกับการย้อนระลึกความหลัง หยอดเย้ากระเซ้าแหย่กันตั้งแต่เริ่มเดินทางไปจนกลับถึงกรุงเทพฯ หลังจากนั้นเพียง ๗ วัน ในวันอาทิตย์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๔ ก็ได้ทราบข่าวว่า ประนอมเพื่อนของเราเสียชีวิตเพราะอุบัติเหตุรถชน เป็นเหตุการณ์ที่น่าใจหายและน่าเศร้าที่สุดจนไม่อาจบรรยายได้ อนิจจาประนอม ความสุขระหว่างเพื่อนในบั้นปลายชีวิตของพวกเราขาดประนอมไป ๑ คนแล้ว

เพื่อนรัก

พวกเราสุดเศร้านักยอดสงสาร
ระลึกถึงคะนึงหาทุกวันวาร
แม่แจ่มจันทร์จากไกลไม่กลับมา

เทพไท้

สถิตในสรวงสวรรค์ทั่วแหล่งหล้า
โปรดปราณีอภิบาลรับกานดา
สู่สวรรค์ชั้นฟ้าสุขารมย์

ลาก่อนประนอม ลาชั่วกัลปาวสานต์ แต่ประนอมจะอยู่ในดวงใจของเพื่อนทุกคน

ด้วยรักและอาลัยจากเพื่อนร่วมรุ่น

พี่นอมของพวกเรา

พี่นอมของพวกเรานั้นเป็นผู้มีคุณสมบัติเป็นกุลสตรีอย่างแท้จริง มีมารยาทงดงามอยู่เสมอ สุภาพอ่อนโยนต่อทุกผู้ทุกนาม มีความจริงใจต่อทุกคน มีเมตตากรุณา โอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อต่อทุกชีวิตทั้งคนและสัตว์ บำเพ็ญแต่การกุศลมาตลอดชีวิต การที่พี่นอมต้องเสียชีวิตลงในเวลาอันไม่สมควรนี้ นับได้ว่าสังคมได้สูญเสียสมาชิกที่มีคุณค่ายิ่งไปท่านหนึ่ง

พี่นอมเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนฝูง ทั้งรุ่นพี่รุ่นเพื่อนและรุ่นน้อง พี่นอมมีน้ำใจกว้างขวางต่อเพื่อน เอาใจเพื่อนและเกรงใจเพื่อน มีความซื่อสัตย์และรักษาวาจาสัตย์ต่อเพื่อนยิ่งนัก ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อของพี่นอมนั้นเป็นที่ประจักษ์แก่เพื่อนฝูงทุกคน ใครออกปากไหว้วานสิ่งใดไม่ว่างานเล็กงานใหญ่ พี่นอมไม่เคยปฏิเสธ ตรงกันข้ามจะรับทำด้วยความเต็มใจและด้วยความรับผิดชอบเป็นอย่างสูง เลิงผลเลิศ วิตกกังวลเกรงงานจะไม่เรียบร้อย จะมีการวางแผนงานล่วงหน้าเป็นเดือน มีอยู่ครั้งหนึ่งพี่นอมและพี่ไรได้รับเชิญให้เป็นเจ้าภาพในงานแต่งงานของเพื่อนร่วมงานรุ่นน้องผู้หนึ่ง นอกจากจะต้องเป็นเจ้าภาพแล้ว พี่นอมยังรับหน้าที่จัดอาหารพิเศษอีก ๒–๓ อย่าง เพื่อเสริมให้อาหารในวันงานดียิ่งขึ้น เนื่องจากไม่อยากไปว่าจ้างใคร ๆ เพราะเกรงจะไม่ดีดังใจ พี่นอมจึงคิดทำด้วยตนเอง ในการนี้พี่นอมต้องกะโครงการว่าวันใดจะทำอะไรก่อนหลัง จะซื้ออะไรเท่าไร ที่ไหน จะให้ใครทำอะไร จัดอะไรบ้าง ทั้งนี้พี่นอมต้องปรึกษากับพวกเราทุกวัน พวกเราบางครั้งก็อดขันในความกระตือรือร้นของพี่นอม บางครั้งก็รู้สึกรำคาญเพราะพวกเราคิดง่าย ๆ ว่า อีก ๒–๓ วันจะถึงวันงานค่อยคิดก็ทันถมไป แต่พี่นอมไม่คิดอย่างพวกเรา พี่นอมทำงานอย่างละเอียดรอบคอบและด้วยความตั้งใจเป็นอย่างยิ่ง งานของพี่นอมจึงมีผลปรากฏดีเยี่ยมทุกครั้งไป นี่เป็นตัวอย่างเพียงหนึ่งในหลาย ๆ ครั้ง ที่แสดงให้เห็นว่าพี่นอมรักเพื่อน จริงใจต่อเพื่อน และเป็นบุคคลที่เพื่อน ๆ ไว้วางใจได้ พึ่งพาได้ดีเพียงใด การที่พี่นอมมาถึงแก่กรรมอย่างกระทันหัน จึงทำให้เพื่อน ๆ ที่ทราบข่าวตกใจและเสียใจมาก

ในฐานะที่พี่นอมเป็นครู พี่นอมเป็นครูที่ดียิ่ง มีความรับผิดชอบและเป็นตัวอย่างที่ดีเยี่ยมแก่ทั้งเพื่อนครูและศิษย์ มีความเมตตาปราณีต่อศิษย์เสมอหน้ากัน พูดจานุ่มนวลต่อ

นักเรียนทุกโอกาส มีความละอายแก่ใจยิ่งนักถ้าตนปฏิบัติหน้าที่ของครูได้ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังนั้นเมื่อสุขภาพบกพร่องไปเล็กน้อยพี่นอมจึงลาออกทันที โดยอ้างเหตุผลว่าตนไม่สามารถจะปฏิบัติงานสนองทางราชการได้เต็มกำลังความสามารถได้ พวกเราคิดว่าเหตุผลอย่างนี้คงไม่มีท่านผู้ใดใช้เป็นข้ออ้างในการลาออกจากราชการเลย นอกจากพี่นอม

สำหรับพวกเรา ตลอดเวลา ๒๐ กว่าปีที่คุ้นเคยกันมา พวกเราเป็นผู้รับ และพี่นอมเป็นผู้ให้โดยตลอด พระคุณของพี่นอมที่มีต่อพวกเรานั้นมากมายเกินกว่าที่พวกเราจะตอบแทนให้หมดสิ้นได้ ดังนั้นการขาดพี่นอมไป ทำให้พวกเราขาดผู้อุปการะคุณอย่างสูงไปอีกท่านหนึ่ง ซึ่งยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน

ขออำนาจแห่งบุญกุศลราศีจากความดีงามที่พี่นอมได้บำเพ็ญมา และที่ครอบครัวญาติมิตรอุทิศให้ด้วยความรักยิ่ง จงเป็นผลส่งให้พี่นอมประสบแต่สุขคติในสัมปรายภพทุกประการเทอญ

ครูอาจารย์

โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย หาดใหญ่

อาลัยคุณครู

เมื่อสามปีก่อน....ที่โรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช........

ยังจำได้ว่า พวกเราตื่นเต้นที่ทราบว่ามีคุณครูใหม่มาสอนวิทยาศาสตร์ ที่สำคัญคือเพิ่งจบมาหมาด ๆ........

ยังจำได้ว่า มีของใหม่เกิดขึ้น คือมีห้องเรียนวิทยาศาสตร์สำหรับสอนวิชานี้โดยเฉพาะ และพวกเราก็ถูกเข้มงวดกับความสะอาดของห้องนี้ด้วย........

ยังจำได้ว่า มีการบ้านวิทยาศาสตร์ให้พวกเราทำแข่งกัน ว่าใครจะเป็นผู้ทำผลึกสารส้มและผลึกเกลือแกงได้สวยกว่ากัน แล้วก็เลี้ยงผลึกพวกนี้ให้โตขึ้นได้อย่างไร.... ฯลฯ ....

ยังจำได้ว่า มีเสียงประหลาดเกิดขึ้นในห้องเรียนเสมอ ถ้ามีการสะดุดตาด้วยเสื้อผ้าชุดใหม่ของคุณครู แล้วคุณครูก็หน้าแดง.......

เมื่อดิฉันเรียนจบมัธยมปลายก็จากโรงเรียนมาเรียนต่อ ได้ยินแต่ข่าว แต่ไม่เคยได้พบกับคุณครูอีก ภาพของคุณครูในใจดิฉันก็คือ สตรีที่มีรูปร่างเล็ก บาง ผิวขาว

วันหนึ่ง จึงไม่เฉลียวใจเมื่อคุณครูอุตส่าห์เดินเข้ามาให้ตรวจ

ต่างคนต่างก็ไม่รู้จักกัน ไม่ได้ทักทายกันตามประสาคุณครูและศิษย์ที่เคยได้สนิทสนมกันในอดีต

สาเหตุ เพราะ ศิษย์จำนามสกุลใหม่ของคุณครูไม่ได้

สาเหตุ เพราะ คุณครูไม่ได้มีร่างเล็ก เอวบางเหมือนก่อน

สาเหตุ เพราะ ศิษย์ก็ไม่ได้มีป้ายชื่อให้คุณครูสังเกตรู้

รู้ว่าคุณครูมาหา มาให้ตรวจก็เมื่อคุณครูหาชีวิตไม่แล้ว

บ้านนี้........คุณครูคงทราบแล้วว่า ศิษย์ได้แต่เสียใจและกราบขอโทษคุณครูที่ไม่ได้ตอบแทนพระคุณ ทั้ง ๆ ที่คุณครูได้ให้โอกาสอันงดงามแล้ว

บ้านนี้........คุณครูคงทราบแล้วว่า ศิษย์ของคุณครูขณะนี้ได้กลายเป็นคนวัดไปตามสมควรกับฐานะ บุญอันเกิดจากการบริจาคทาน รักษาศีล และการเจริญจิตภาวนา ศิษย์

แม้ไม่เคยได้ตอบแทนพระคุณคุณครูเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ก็ได้แต่อุทิศผลบุญนั้น โดยเจาะจงชื่อให้คุณครูตามโอกาสอันควร ถ้าหากว่าคุณครูอยู่ในฐานะที่จะรับบุญได้ ขอคุณครูจงได้รับบุญอันศิษย์ได้พยายามทำตามสติกำลัง

กราบคุณครูด้วยความรัก........

พิรัช แป้นพัฒน์

๒ พ.ย. ๒๕๒๔

จดหมายจาก คุณครูประนอม ศังขมณี

พี่ไร และลูก ๆ ที่รักยิ่ง

ลูกทุกคน คุณแม่ได้จากไปมีความสุขแล้วไม่ต้องเป็นห่วง เพราะได้รับความสุขจริง ๆ

คืนวันที่ ๑๗ สิงหาคมปีนี้ หลังจากลูก ๆ และญาติพี่น้องเลี้ยงฉลองการแต่งงานของคุณพ่อคุณแม่ครบรอบ ๓๑ ปี ได้นอนพูดคุยถึงความรัก ความหลัง ความภูมิใจต่อลูกๆ ซึ่งสำเร็จเรียบร้อยทุกคน และคุยถึงเรื่องอนาคต เมื่อคุณพ่อปลดเกษียณอายุแล้ว จะได้อยู่ได้เที่ยวโดยมีความสุขร่วมกันเสียที เพราะหลังจากการแต่งงานมาร่วม ๓๐ ปีมิได้เคยอยู่ร่วมกันเลย เพราะต่างคนต่างก็ต้องทำงานคนละทิศคนละทาง และการปฏิบัติงานของคุณพ่อและของคุณแม่ก็เอาจริงเอาจัง เอาเป็นเอาตายพอ ๆ กัน เมื่อถึงโอกาสได้พักผ่อนจึงคาดว่าจะหาความสุขให้เต็มที่

สุดท้ายก่อนจะหลับไปคุณแม่ก็ขออนุญาตคุณพ่อว่า ถึงอย่างไร ขอให้คุณแม่จากโลกมนุษย์นี้ไปก่อนคุณพ่อ โดยอ้างเหตุผลว่าสุขภาพไม่ดี และโลกมนุษย์ขณะนี้วุ่นวายนัก คุณแม่อยู่โดยปราศจากคุณพ่อไม่ได้แน่ ขอให้คุณพ่ออยู่คุ้มครองเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูก ๆ ไปก่อน ดีกว่าปล่อยให้ลูกว้าเหว่โดยจากไปทั้งสองคน เรื่องนี้ได้โต้เถียงกันนาน เพราะต่างคนต่างไม่ยอม สุดท้ายคุณพ่อก็ต้องยอมตามคุณแม่อย่างแกน ๆ มิฉะนั้นก็จะไม่ได้นอนกันตลอดคืน และส่วนมากคุณพ่อจะยอมคุณแม่โดยมีเหตุผลอยู่เสมอทุกครั้ง เช่นครั้งนี้ซึ่งเป็นครั้งสุดท้ายของชีวิต

ตามธรรมดาเราจะไปเที่ยวที่ไหนในวันสุดสัปดาห์เสาร์อาทิตย์ ส่วนมากจะมีโครงการล่วงหน้าตั้ง ๒–๓ วัน แต่วันอาทิตย์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๔ คุณพ่อนอนดูทีวีรายการแม่บ้านอยู่ข้างล่าง คุณแม่แต่งตัวเสร็จเรียบร้อยโดยคุณพ่อไม่ทราบ ลงมาชวนไปพุทธมณฑล และพูดว่าหากคุณพ่อไม่อยากไป คุณแม่จะไปสองคนกับนิ้งหน่องก็ได้ นิ้งหน่องตามใจคุณแม่เสมอไม่ว่าจะไปเที่ยวที่ไหนในวันหยุด รับอาสาขับรถให้ ก็อย่างว่า มีหรือที่คุณพ่อจะไม่ไป

เพราะส่วนมากไม่เคยขัดใจคุณแม่ นอกจากจำเป็นจริง ๆ แต่ขอให้ดูรายการทีวีชุดนี้เสร็จเสียก่อน เป็นรายการอาหาร คุณแม่ได้เอากระดาษมาจดเพื่อจะทำให้คุณพ่อแกล้มเบียร์ พอรายการจบ คุณพ่อก็ขึ้นไปแต่งตัวอย่างรวดเร็ว แล้วลงมาขึ้นรถ นั่งข้างหน้า คุณแม่กับลูกจิ๋มขึ้นนั่งรออยู่เบาะหลังแล้ว พอรถเตรียมจะออก มีธุระจำเป็นคุณแม่จึงไล่ให้ลูกจิ๋มลงเพื่อไปทำธุระนั้น ๆ ที่สำคัญกว่า เพราะคุณแม่มีจิตใจเช่นนี้เสมอมาใคร ๆ ทุกคนก็ทราบดี

การเดินทางก็เรียบร้อยสดชื่นมาตลอด มาถึงเวลาทานอาหารกลางวันที่ตะลิ่งชัน ซึ่งเมื่อตอนเด็ก ๆ นิ้งหน่องมาถึงสถานีนี้เรียกว่าชันตลิ่ง พวกน้อง ๆ ฮากันลั่นรถไฟ เมื่อทานอาหารเสร็จ คุณพ่อหวังดีเพื่อจะให้คุณแม่สบาย มีแอร์เย็น จึงเปลี่ยนมาให้คุณแม่นั่งหน้า คุณพ่อกลับไปนั่งข้างหลัง พอเข้าสายใหม่ มีสวนร่มรื่น ตลอดทางคุณแม่ก็ปรารภขึ้นว่าแถวนี้น่าอยู่จริง ๆ มองไปบนท้องฟ้าก็สดใส เห็นราชรถแล้ววิ่งขับผ่านเมฆตรงมาฉุดลากกระชากตัวคุณแม่ไปในพริบตาโดยคุณแม่มิได้อำลาคุณพ่อและลูกนิ้งหน่องเลย ต่อจากนั้นคุณพ่อและลูกนิ้งหน่องได้อุ้มกอดมาจนถึงโรงพยาบาลศิริราช ความโกลาหลในโรงพยาบาลคุณแม่ทราบดี ขอขอบพระคุณญาติมิตรทุก ๆ คนที่ให้ความช่วยเหลือและจัดการงานทุกอย่าง เพราะขณะนั้นคุณพ่อทำอะไรไม่ได้เปรียบเสมือนคนครึ่งคนเท่านั้น ก็น่าเห็นใจ

ลูก ๆ ทุกคนของคุณแม่เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงต่อสู้ชีวิตในโลกมนุษย์ต่อไปอีกนาน ขอให้ประพฤติตัวอยู่ในกรอบของศีลธรรมแบบอย่างคุณพ่อคุณแม่ วิญญาณคุณแม่จะมีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นอีก ขอฝากคุณพ่อไว้ด้วยโดยเฉพาะนายโฟล์ค (ด.ช. ภัทรวุฒิ) หลานรักคนเดียวของคุณแม่ที่เป็นห่วงมากที่สุด ผู้ใดทำร้ายกรณีใดก็ตาม จะขอแช่งไว้ในที่นี้

ไม่ต้องเป็นห่วงคุณแม่เพราะสบายดีอย่างที่สุดแล้ว ขอให้ทุกคนโชคดีและเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ส่วนคุณพ่อเมื่อหายห่วงทางโน้น คุณแม่ได้เตรียมปราสาทพร้อมนางฟ้าไว้ต้อนรับแล้ว เมื่อมีโอกาสอันสมควร ขอให้มาด้วย

รักคิดถึงยิ่ง

ประนอม

ป.ล.

นอมขอให้พี่ไรและลูก ๆ ช่วยกราบขอบพระคุณท่านที่เคารพ เพื่อน ๆ และญาติพี่น้องทั้งหลายที่กรุณามาร่วมการกุศลในพิธีสวดพระอภิธรรมศพคุณแม่ครั้งนี้ด้วย เท่าที่คุณแม่ระลึกได้มีผู้ร่วมเป็นเจ้าภาพ ประจำคืนก็มี

๑. พี่ ๆ น้อง ๆ และเครือญาติทุกคน ซึ่งผู้ว่าอรุณ รุจิกัณหะ เป็นประธานพร้อมพี่ ๆ น้อง ๆ ทั่วหน้า

๒. เขตและแขวงการทางกรุงเทพ ผู้ช่วยนายช่างเขตและนายช่างแขวงพร้อมด้วยคณะ มากันมาก

๓. สำนักงานอาเซียน กระทรวงต่างประเทศ ท่านเลขาธิการ กรุณามาเป็นประธานพร้อมด้วยพรรคพวกเพื่อนฝูงของลูกนโรตม์

๔. สำนักงานปลัดกระทรวงคมนาคม ผู้อำนวยการกองกลาง ผู้อำนวยการกองแผนงาน และพรรคพวกเพื่อนฝูงของน้องคำรพและลูกชุษณามาร่วมกันมาก

๕. กองจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินกรมทางหลวง ผู้อำนวยการกองกรุณามาเป็นประธานพร้อมด้วยพรรคพวกของพี่ไร

๖. เพื่อน ๆ ของคุณแม่ เพื่อน ๆ ของพี่ไร คณะโรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย ซึ่งมีอาจารย์สมสรวง จิวังกูร เป็นหัวหน้ามาอยู่ตั้งหลายคืน ปรากฏการที่เชื่อได้คือจำนวนเงินที่ร่วมทำบุญของเพื่อน ๆ คุณแม่กับเพื่อน ๆ ของพี่ไร มีจำนวนเท่ากันไม่ขาดไม่เกินกันเลย

นอกจากนี้มีผู้ร่วมการกุศลด้วยปัจจัยอีกจำนวนมากราย พวงหรีดประดับศพคุณแม่ร่วม ๕๐ พวง ซึ่งสวยงามมาก รายละเอียดของผู้ร่วมครั้งนี้ ลูก ๆ คงมีพร้อมแล้ว ขอให้กราบขอบพระคุณโดยทั่วถึงด้วย

อนึ่ง ในวันเลี้ยงพระเพล อาหารก็พร้อมมากมายถูกใจคุณแม่มาก โดยเฉพาะหมี่กรอบของร้านที่คุณแม่ชอบที่พี่ถมกรุณาจัดมาให้ เพราะมื้อกลางวันของวันที่คุณแม่จากไปคุณแม่ได้สั่งที่ร้านมาเพื่อจะรับประทาน แต่ก็ผิดหวัง เพราะที่ร้านไม่มี รู้สึกว่าอาหารวันนี้พระคุณเจ้าฉันท์กันได้มาก คุณแม่ปลื้มใจที่สุด

ขอขอบคุณพี่ณีที่ไปอยู่เป็นเพื่อนคุณแม่ตอนกลางวันทุกวัน พี่คอง พี่ไพจิตรอยู่ช่วยตลอดงาน โดยเฉพาะดอกไม้ประดับศพ ขอขอบพระคุณอีกครั้ง หวังว่าในวันเผาคงสวยงาม สดชื่นเป็นที่สุด

คุณแม่

คำนำ

ในชีวิตหนึ่ง ๆ ของพวกเราทุกคนได้ตระหนักถึงคำว่าแม่ และคำว่าครูเป็นอย่างดี และโดยที่ตลอดชีวิตของคุณแม่ คุณครูประนอม ท่านได้อุทิศตนเลี้ยงดูบุตรธิดาทั้งของตนเองและผู้อื่นด้วยความรักและตั้งใจจริงตลอดมา ด้วยเหตุนี้เจ้าภาพได้พิจารณาว่าบทความชุด "วรรณกรรมเรื่องแม่" ที่รวบรวมโดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติน่าจะนำมาจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นเกียรติแก่แม่ทุกคน สำหรับเรื่อง "ครู และศีลธรรม" นั้นได้รวบรวมจากบันทึกของคุณครูประนอม ที่ท่านได้บันทึกไว้ในระหว่างเมื่อครั้งไปถือศีลที่วัดสวนโมกข์ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บทความเรื่อง "ความรู้เรื่องชีวิต" และบทความเกี่ยวกับหลักธรรมหรือพุทธภาษิต ที่ได้นำมารวบรวมในครั้งนี้ด้วยนั้น ก็เนื่องมาจากเหตุผลที่ว่าเมื่อเราหลุดพ้นจากช่วงหนึ่งของชีวิต คือ แม่และครูแล้ว ก็ต้องขวนขวายแสวงหาชีวิตที่ดีของแต่ละบุคคลต่อไป

สำหรับบทความสุดท้ายเป็นเรื่องแนะนำทางหลวงพิเศษ สายบางกอกน้อย–นครชัยศรี ซึ่งคุณครูประนอม ฯ ได้ประสบอุบัติเหตุ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๔

เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณเจ้าของบทความที่ได้อนุญาตให้นำบทความต่าง ๆ นำมาเผยแพร่ในหนังสืออนุสรณ์ครั้งนี้

แม่

เสียงที่เปล่งออกมาจากปาก เป็นคำมีความหมายว่า "แม่" เป็นเสียงและความหมายที่ซึ้งใจ มีรสเมตตาคุณกรุณาคุณ และความรักอยู่ในคำนี้บริบูรณ์ เด็กน้อยที่เหลียวหาแม่ไม่เห็น ก็ส่งเสียงเรียก ตะโกนเรียก แม่ ! แม่ ! ถ้าไม่เห็นก็ร้องไห้จ้า ถ้าเห็นแม่มาก็หัวเราะได้ทั้งน้ำตานี่เพราะอะไร เราเดาใจเด็กได้ว่าเมื่อไม่เห็นแม่ เด็กต้องรู้สึกใจหาย ดูเหมือนเขาจะรู้สึกว่าขาดผู้ที่ปกปักรักษาให้ปลอดภัย แต่พอเห็นแม่เข้าเท่านั้นก็อุ่นใจไม่กลัวเกรงอะไรหมด

เราที่เป็นผู้ใหญ่แล้วเมื่อเอ่ยคำว่าแม่ขึ้นทีไร ก็มักรู้สึกเกินออกไปจากความหมายที่เป็นชื่อเท่านั้น ย่อมนึกถึงความสัมพันธ์ที่แม่มีต่อเราเกือบทุกครั้ง แม่รักลูก ถนอมลูก สงสารลูก หวังดีต่อลูก จะไปไหนจากบ้านก็เป็นห่วงลูก รับประทานอะไรก็คิดถึงลูก ถึงแก่แบ่งของรับประทานนั้นไว้ให้ลูก ลักษณะเหล่านี้ย่อมตรึงใจเรามิได้วาย

เมื่อเราพิเคราะห์ดู และเปรียบเทียบโดยทั่ว ๆ ไปแล้วจะเห็นว่าแม่เอาใจใส่แก่ลูกมากกว่าบุคคลอื่น ตามธรรมชาติสัตว์ต่าง ๆ แม่ต้องห่วงลูกมากกว่าตัวผู้ซึ่งเป็นพ่อ เช่นสุนัขลูกอ่อน ใครจะเข้าไปใกล้ลูกของมันไม่ได้ สัตว์อื่นก็เช่นเดียวกัน

แต่อย่างไรก็ดี แม้แม่จะเป็นบุคคลที่เกี่ยวกับลูกมากดังกล่าวมาแล้วก็ดี แม่ก็ยังด้อยกว่าพ่อ ในเรื่องคุณธรรมที่เกี่ยวกับลูก คำว่าพ่อโดยมากอยู่ข้างหน้าคำแม่ ในภาษาไทยเรา เรานิยมเรียกว่าพ่อแม่ ภาษาจีนโดยเฉพาะภาษาแต้จิ๋วก็เอาพ่อขึ้นหน้าแม่ เช่นเรียกว่าเป๊บ๊อ พ่อแม่อย่างไทยเรา แต่ระเบียบภาษาเก่าเช่นภาษาบาลีใช้คำแม่อยู่หน้าคำพ่อ เช่น มาตาปิตุ หมายความว่า แม่พ่อ ดังนี้เป็นต้น ทั้งนี้เห็นจะเป็นด้วยความนิยม เพราะขนบธรรมเนียมประเพณีทั้งหลายผู้ชายเป็นผู้ตั้ง ผู้หญิงจึงเป็นช้างเท้าหลัง ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาการยกย่องบุญคุณของบุคคลทั้ง ๒ คือ พ่อกับแม่นี้ ถึงแม้ว่าแม่จะลำบากยากเย็นตั้งแต่ตั้งครรภ์ลูกมา และเมื่อคลอดเป็นตัวได้เลี้ยงดูตลอดจนกระทั่งลูกรักษาตัวเองได้จึงปล่อยก็ดี ก็ยังถือว่าคุณของพ่อมากกว่าแม่อยู่นั่นเอง

แต่ในพุทธประวัติเมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ท่านระลึกถึงคุณพระพุทธมารดาเป็นสิ่งสำคัญ ท่านไม่ได้ตรัสว่าคุณของพระพุทธบิดามากกว่าคุณของพระพุทธมารดา แต่ท่านยกย่องว่า คุณของพระพุทธมารดามากมายนัก จะหาอะไรเปรียบมิได้ ท่านทรงระลึกว่าท่านจะหาสิ่งใดหรือทำอย่างไรสนองคุณพระพุทธมารดาจึงจะสมกับที่พระพุทธมารดามีคุณต่อท่าน ท่านทรงวินิจฉัยโดยรอบคอบแล้ว จึงเห็นแต่สิ่งเดียวเท่านั้นที่จะสนองคุณพระพุทธมารดาได้ คือ พระอภิธรรม เพราะฉะนั้นท่านจึงเสด็จขึ้นไปเทศน์โปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ด้วยพระอภิธรรมจนครบพรรษาหนึ่ง เป็นการใช้หนี้ค่าน้ำนมให้คู่ควรกัน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชน ทรงปฏิบัติเช่นนั้นเพราะท่านทรงรู้สึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างลูกกับแม่ซาบซึ้งกว่าสิ่งอื่น ส่วนพระคุณของพระพุทธบิดาท่านก็ทรงระลึกถึงและได้เสด็จไปเทศโปรดจนกระทั่งสำเร็จมรรคผล เป็นการสนองคุณเหมือนกัน แต่หาได้ทรงคิดมากมายเหมือนกับการสนองคุณพระพุทธมารดาไม่

วรรณคดีไทยเกือบทุกเรื่อง ทั้งที่เป็นชนิดความเรียงและคำประพันธ์ย่อมแสดงให้เห็นความรักความเมตตากรุณาและความหวังดีของแม่ซึ่งมีต่อลูกทั้งนั้น กรณีใดอันจะเป็นผลดีแก่ลูกแล้ว แม่ก็พยายามทุกทางที่จะให้สมความปรารถนา แม้จะเสียชีวิตก็ยอมสละได้

ในเรื่องสามก๊ก ซึ่งกวีได้แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยแล้ว มีบุคคลผู้หนึ่งชื่อว่า ชีซี เป็นคนที่มีความคิดลึกซึ้งและสติปัญญาเฉียบแหลมนัก ประกอบด้วยความกตัญญูเป็นอย่างยิ่ง ชีซี อยู่กับแม่ ทะนุบำรุงแม่ จะไปไหนจะทำอะไรก็เป็นห่วงแม่ เล่าปี่ซึ่งตั้งตัวอยู่ที่เมืองเสฉวนได้ทราบข่าวว่าชีซีเป็นคนดีจึงอุตส่าห์ไปหาด้วยตนเอง เพื่อให้ชีซีไปอยู่ด้วยจะได้ช่วยคิดการตั้งตัวให้มั่นคงต่อไป ครั้งแรกชีซีขัดข้องเพราะเป็นห่วงแม่ ฝ่ายมารดาของชีซีเห็นว่าเล่าปี่เป็นคนดีทั้งเป็นเชื้อพระวงศ์พระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์ฮั่นด้วย จึงช่วยพูดให้ชีซีไปอยู่ด้วยเล่าปี่ ชีซีจึงจำใจต้องทิ้งแม่ไป เมื่อไปอยู่ด้วยเล่าปี่แล้ว ก็ได้ช่วยเป็นกำลังสำคัญของเล่าปี่หลายประการ เช่นการป้องกันบ้านเมืองและใช้อุบายเอาชนะแก่ข้าศึก ทำให้ชีซีมีชื่อเสียงโด่งดังมาก ฝ่ายโจโฉซึ่งเป็นฝ่ายศัตรูของเล่าปี่คิดอยากจะได้ตัวชีซีมาเป็นที่ปรึกษาของตนแต่ครั้นจะพูดจะชักชวนโดยตรงก็เห็นจะไม่สำเร็จ จึงใช้อุบายให้คนไปพาเอามารดาของชีซีมาเลี้ยงไว้

เสียเอง เพื่อจะให้ชีซีเห็นว่าตนรักใคร่อย่างจริงใจ แล้วส่งข่าวเป็นทำนองว่ามารดาของชีซีบอกไปให้ลูกทราบว่า บัดนี้นางได้มาอยู่กับโจโฉแล้ว ชีซีรักแม่มาก จึงต้องจำใจลาเล่าปี่ไปหาแม่ พอแม่รู้ว่าชีซีมาจากเล่าปี่ก็เสียใจ จึงคิดว่าถ้าตัวนางยังมีชีวิตอยู่ตราบใด ลูกก็จะเป็นห่วงพะว้าพะวัง เพื่อให้ลูกหมดห่วงนาง จึงฆ่าตัวตายเสีย นี่จะเห็นได้ว่า แม่ยอมเสียสละได้ทุกอย่าง แม้แต่ชีวิต เพื่อความสุขความเจริญของลูก

ในมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ทานกัณฑ์พระนางผุสดีได้ทราบข่าวว่าพระเจ้ากรุงศรีสญชัยขับพระเวสสันดรให้ออกจากเมือง พระนางจึงรีบเสด็จไปที่ตำหนักพระเวสสันดร แล้วก็ทรงพระกรรแสงพิไรร่ำเป็นคำประพันธ์ชนิดร่ายยาวว่า

"พระลูกเอ่ย แม้นเจ้าพลัดพรากจากบุรินทร์รัตนเรือนหลวง แม่จะกุมกรช้อนทรวงให้ไม่วายวัน จะผูกพระศอให้อาสัญสิ้นชีวิต . . ."

ในมหาชาติคำหลวง พระนางผุสดีทรงคร่ำครวญเมื่อพระนางได้ทรงสดับข่าวว่าพระเวสสันดรถูกขับไล่ให้ออกจากเมืองว่า

ร่ายยาว

"เตสํ ลาลปิตํ สุตฺวา ธ ได้สดับสารสรดี อันสองพระศรีแส้วแส้ว ปุตฺตสฺส สุณิสาย จ คือลูกแก้วกับพระสุณห์ กลูนํ ปริเทเวสิ ธ ก็ให้ชบซุนสาหัส ตรัสจะไจ้จัญจวญควรจะเอ็นดูดังนี้

โคลง ๒ ดั้น

เสยฺโย วิสํ เม ขายิตํ
ภักษ์พิศม์แม่มรณอ้า ดีกว่าเป็นลูกข้า ขับเสีย
ปปาตา ปปเตยฺยาหํ
ทอดตนตกเหวห้วย ม้วยแม่ม้วยเทอญม้วย อยู่ไย
รชฺชุยา พชฺฌมิยฺยาหํ
กรรแสงสรวมคอหิ้ว ตายบทันลัดนิ้ว หนึ่งดี"

คำประพันธ์แสดงความรักของแม่ในแง่วรรณคดีโบราณซึ่งยกมาเป็นตัวอย่างนี้ ผู้บรรยายเข้าใจว่าออกจะยากสำหรับผู้ไม่ได้ศึกษา ถ้าไม่เข้าใจความหมายของคำแต่ละคำที่เป็นคำยากในบทกลอนนี้แล้ว ก็จะไม่รู้สึกซาบซึ้งใจ เพราะฉะนั้น ผู้บรรยายจึงจำเป็นต้องอธิบายคำและความ เพื่อกระแสจิตใจไว้ต่อไปนี้ด้วย

ร่ายยาวตอนแรก ๑. คำ สร แปลได้หลายอย่าง นอกจากตรงกับคำ ศร แปลว่าการไหล การไป การเคลื่อนก็ได้ แปลว่า เสียงก็ได้ เมื่อเช่นนี้จะแปลว่าไหลไป เคลื่อนไป หรือ ศร ก็ไม่ได้ความ ความหมายสำคัญอยู่ที่เสียงนั้นเอง เพราะฉะนั้นในวรรค "ได้สดับสารสรดี" ก็คือได้ยินข่าว ได้ยินคำกล่าว เท่านี้ก็ได้ความแล้ว ส่วนคำว่าดี เห็นจะไม่ใช่คดี น่าจะหมายว่าเด่นชัด ชัดแจ้ง นั่นเอง

๒. **สองพระศรี** หมายความว่าทั้งพระโอรสและพระสุณิสา (หญิงสะใภ้) ๓. **แส้วแส้ว** หมายความว่าร้องไห้อยู่ไม่วาย เหมือนกับนอนแส้ว ๔. **สุณห์** คือ ลูกสะใภ้ ๕. **จะไจ้** มาจากคำไจ้ไจ้ แปลว่า เป็นอยู่อย่างนั้น ร้องไห้ก็ร้องอยู่อย่างนั้น ๖. **จัญจวญ** หมายความว่าโศก คร่ำครวญ เมื่อได้ความหมายเช่นนี้ ก็คงเข้าใจข้อความได้ดี

โคลง ๒ ตอนที่ ๒ ๑. "ภักษ์พิศม์แม่มรณอ้า ดีกว่าเป็นลูกข้า ขับเสีย" มีความหมายว่า แม่กินยาพิษตายเสียเอง ดีกว่าขับไล่ลูกของข้าไป

ภักษ์ แปลว่า กิน **พิศม์** โบราณใช้แทน พิษ

๒. กระโดดลงในเหวหรือห้วย ให้แม่ตายไปเสียรู้แล้วรู้รอดไปจะอยู่ทำไม

๓. เอาผ้าผูกคอตายให้ตายเสียทันทีดีกว่า **กรรแสง** คำเขมรเขาแปลว่าผ้าห่มผู้หญิง ไทยเราเอามาใช้แปลว่าร้องไห้ ผิดไปจากภาษาเดิม น่าจะเห็นผู้หญิงเขาร้องไห้ แล้วเขาเอาชายผ้าห่มเช็ดน้ำตา เลยหมายเอาผ้าห่มเป็นร้องไห้

นอกจากพระนางทรงพรรณนาคร่ำครวญ โดยยกพระองค์ท่านขึ้นเป็นตัวอย่างที่ทรงรักพระโอรสแล้ว พระนางยังทรงพรรณนาความรักของแม่ที่มีต่อบุตร โดยอ้างแม่นกที่รักลูกของมันอย่างชีวิตจิตใจ มากล่าวเปรียบเทียบดังต่อไปนี้

ร่ายสุภาพ

สกุณี หตปุตฺตาว สุญฺญํ ทิสฺวา กุลาวกํ

แม่นกลูกนกหาย แลนา ซ่าสูญดายแดรัง แลนา อกคือ อังไฟร้อน แลนา เหตุเทวษจากลูกป้อน เหยื่อช้าฉันใด ก็ดี

จิรํ ทุกฺเขน ฌายิสฺสํ สุญฺญํ อาคมิมํ ปุรํ

เหมือนแม่จักมาซ่า ณ พ่อ เรือนจันทนจ่าเจ้าเปล่า ณ พ่อ ร้อนแล้วเล่าละห้อย ณ พ่อ เหตุเทวษจากลูกน้อย เน่อนช้าฉันนั้น แลนา

กีสา ปณฺฑุ ภวิสฺสามิ ปีเย ปุตฺเต อปสฺสตี

เหมือนแม่จักมิเห็น ณ พ่อ ลูกสรเลนบุญลือ ณ พ่อ ผอมเหลืองคือใบไม้ ณ พ่อ เหตุบเห็นหน้าไท้ หน่อท้าวฉันนั้น แลนา (ใบไม้เหลืองก็จะหล่น)

สกุณี หตปุตฺตาว สุญฺญํ ทิสฺวา กุลาวกํ

นางนกลูกนกหาย แลนา เห็นเปล่าดายแดรัง แลนา บินเสิดสังแสรกชั้น แลนา หาบเห็นลูกดั้น ท่าวด้าวฉันใด ก็ดี

สรเลน เทียบคำเขมร สาลัญ แปลว่า รัก เพราะฉะนั้นคำว่าลูกสรเลนก็แปลว่า ลูกรัก

ท่า = ล้มลง

ความตอนนี้ ผู้บรรยายจำเป็นต้องอธิบาย เพราะเกี่ยวกับความยึดถือของคนไทยโบราณ ในคำประพันธ์มีความหมายว่า

แม่นก เมื่อลูกหายไป เห็นแต่รังเปล่า หัวใจก็หาย จึงบินขึ้นสูงเพื่อมองหาลูก ครั้นไม่เห็นลูกก็หุบปีกทิ้งตัวลงมายังพื้นดินฆ่าตัวตาย

คตินี้ผู้ใหญ่ ๆ มักตักเตือนสั่งสอนเด็กว่า อย่าไปล้วงรังนกขโมยลูกของมัน บาปนักหนา เพราะแม่มันเมื่อไม่เห็นลูกมันก็บินขึ้นสูง แล้วหุบปีกทิ้งตัวลงมาให้ตกตายบนพื้นดินเลย ให้ตัวอย่างว่า นกขุนทองป่าชะอม ใครไปขโมยลูกของมันมา มันก็ทำอาการอย่างนี้ ความเชื่อนี้น่าจะมาจากมหาชาติคำหลวง

เตน เตน ปธาวิสฺสํ ปีเย ปุตฺเต อปสฺสตี

เหมือนแม่เลหนหา ณ พ่อ ส่องรักษาเร้นเนตร ณ พ่อ จักวิ่งเทวษผ้าผ้า ยังทิศนั้นนั้นน้ำ คล่าวหน้าฉันนั้น แลนา

ตัวอย่างบทกลอนที่มีในวรรณคดีโบราณ คือมหาชาติคำหลวงนี้ ล้วนแต่เป็นการแสดงจิตใจของแม่ ซึ่งจอดจ่ออยู่ที่ลูก ถ้าหากว่าลูกสุข ใจของแม่ก็สบาย ถ้าลูกได้ทุกข์แม่ก็ทุกข์ด้วย และถ้าทุกข์นั้นเป็นทุกข์อย่างร้ายแรง แม่ก็อาจถึงตายได้

สำนวนมหาเวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์ กัณฑ์มัทรี เมื่อพระมัทรีเสด็จไปเสาะหาผลไม้ ในวันที่เกิดเหตุจะต้องจากพระโอรสและธิดา ก็เกิดลางร้ายแก่พระนางในกลางป่า ลูกไม้ที่เคยมีก็ไม่มี ที่เคยมีผลก็กลับกลายเป็นดอกไปหมด เพราะฉะนั้น พระนางจึงเที่ยวเสาะหาอยู่นาน จนเวลาจวนค่ำจึงได้ผลไม้พอ เมื่อผิดเวลาเช่นนี้ พระนางก็ทรงเป็นทุกข์นักทรงคิดถึงพระโอรสและพระธิดาเป็นล้นพ้น จึงรีบสาวพระบาทดำเนินกลับโดยเร็วถึงแก่ทรงวิ่งเหยาะ ๆ ครั้นจะออกประตูป่าก็ออกไม่ได้ เพราะมีสัตว์ร้าย ๓ ตัว คือเสือ ๒ กับราชสีห์ ๑ นอนขวางทางไว้ พระนางจึงปลงหาบลงแล้วพูดอ้อนวอนต่อสัตว์ทั้ง ๓ ว่า พระนางคิดถึงพระโอรสและธิดา ขอให้สัตว์ทั้ง ๓ เปิดทางให้ จะแบ่งผลไม้ให้ส่วน ๑ เหลือนั้นจะเอาไปฝากโอรสทั้ง ๒ นี่จะเห็นได้ว่า แม่เมื่อถึงคราวทุกข์ยากเข้า ความคิดต้องคิดถึงลูกก่อนอะไรหมด จนกระทั่งพูดกะสัตว์ก็เอาเรื่องลูกมาพูด ครั้นได้เวลาสัตว์ทั้ง ๓ ก็เปิดทางให้ พระนางได้โอกาสก็ทรงยกหาบผลไม้ขึ้นเหนือพระอังสะ แล้วทรงวิ่งรวดเดียวจนถึงกุฎี ความเป็นห่วงพระโอรสและพระธิดาอันแรงกล้า ครั้นไม่ทรงเห็นกุมารกุมารีอยู่ที่กุฎี ก็รีบเข้าไปทูลถามพระราชสามี เมื่อพระเวสสันดรไม่ตอบคำถาม พระนางก็ออกเที่ยวค้นคว้าพระโอรสและธิดาตั้งแต่หัวค่ำจนสว่าง หมดเรี่ยวแรงเลยสลบลง กวีผู้ประพันธ์บทความตอนนี้ได้ร้อยกรองอย่างยอดเยี่ยม เรียกตามภาษานักเทศน์ว่า "แหล่สลบ" ผู้ฟังเทศน์มหาชาติกัณฑ์นี้น้ำตาไหลเกือบทุกคน แม้แต่ผู้ชายที่ใจแข็งก็อดไม่ได้ บทประพันธ์ตอนนี้กระทรวงศึกษาธิการเคยใช้เป็นบทอาขยาน บังคับให้นักเรียนบางชั้นท่องจำ

ลูก ๆ เป็นอันมากดูเหมือนจะเหมือนกันหมด ในเรื่องสนิทสนมกับแม่ รักแม่อย่างดูดดื่ม ส่วนพ่อลูกก็รักเหมือนกัน แต่รักอย่างกลัวเกรง หรือรักอย่างนับถือหาได้มีรสชาติอย่างที่รักแม่ไม่ เพราะฉะนั้นเมื่อจะเป็นอย่างไรก็ช่าง ขอให้ได้อยู่กับแม่ก็สบายใจ ชาลี

กัณหา โอรสและธิดาพระเวสสันดร เมื่อพระเวสสันดรประทานสองกุมารให้แก่ชูชกไป ชูชกก็เอาเถาวัลย์ผูกข้อพระหัตถ์เข้าให้มั่นแล้วก็ฉุดคร่าให้วิ่งตามแกไป ครั้นกุมารทั้งสองวิ่งไม่ทันแกก็เอาไม้ตีให้วิ่งเข้า กุมารทั้ง ๒ เรียกให้พระราชบิดาช่วย พระเวสสันดรก็เฉยเสีย โดยทรงมั่นในอุเบกขา พระชาลีจึงกล่าวแก่กัณหาเป็นเชิงน้อยพระทัยว่า

"กเณฺห ดูกรแก้วกัณหาเอ๋ย พี่ได้ยินเนื้อความท่านเล่าสืบกันมาว่า กำพร้าสองประการสืบสันดานโดยประเพณี นรา เอกจฺจิยา กุมารกุมารีใดไร้นิราศ ปราศจากพ่อยังแต่แม่ผู้เดียว ก็พอแลพอเหลียวชื่อว่าอยู่พร้อมทั้งบิดาและมารดา ทารกา ทารกผู้ใดไร้นิราศปราศจากแม่ยังแต่พ่อผู้เดียว ก็เปล่าเปลี่ยวได้ชื่อว่าสูญสิ้นทั้งบิดาและมารดา ถึงจะประโลมเลี้ยงรักษาเล่าก็ไม่ถึงใจ ถึงจะได้ทุกข์ภัยสักร้อยสิ่ง อันบิดาแล้วก็นิ่งได้ไม่นำพา อันคุณของพระมารดาท่านพรรณนาไว้ว่าเป็นที่ยิ่ง สจฺจํ คำที่ว่ามานั้นก็จริงเสมออยู่แล้วนะพระน้องแก้วกัณหา เหมือนอกเราทั้งสองราในครั้งนี้ พระชนนีไม่อยู่ อ้ายพราหมณ์มันจึงข่มขู่เคี่ยวเข็ญกระทำโทษ"

พระลอเมื่อเสด็จออกจากเมือง เดินทางเพื่อไปหาพระเพื่อนพระแพง เสด็จไปไกลบ้านเมืองและหลายวันเข้าก็ทรงระลึกถึงความหลังได้ ว่าบ่านนี้พระชายาที่อยู่ข้างหลังจะเศร้าโศกยิ่งนัก คิดถึงพระองค์เองขึ้นมาว่าหลงใหลจะไปหาชู้ (ไม่ใช่เมีย) ถ่ายเดียว ความจริงนั้นหญิงที่เพียงแต่เป็นชู้นั้นสักร้อยคนก็สู้เมียแท้ ๆ ไม่ได้ และเมื่อทรงคิดถึงพระชายาขึ้นมาเช่นนี้ ก็เป็นเหตุให้ทรงคิดถึงพระราชมารดาขึ้นมาทันที ดังสำนวนโคลงในลิลิตพระลอต่อไปนี้

ร้อยชู้ฤๅเท่าเนื้อ　　　เมียตน
เมียแล่พันฤๅดล　　　แม่ได้
ทรงครรภ์คลอดเป็นคนนี้　　　ฤๅง่าย　เลยนา
เลี้ยงยากนักท้าวไท้　　　ธิราชผู้มีคุณ ฯ

เมื่อถอดเป็นความเรียงแล้ว ก็ได้ความดังนี้

หญิงชู้ร้อยคนก็สู้เมียแท้ ๆ ของตนคนเดียวไม่ได้ (เนื้อ = แท้, เช่นเนื้อแท้) และเมียพันคนก็ไม่เท่าแม่ เพราะแม่อุ้มท้องมาจนกระทั่งคลอดออกมาเป็นคน แล้วเลี้ยงดูต่อมาเป็นการยากยิ่งนัก แม่เป็นผู้มีพระคุณแก่ลูกอย่างล้นพ้น

เท่าที่ได้ยกความดีของแม่ซึ่งมีต่อลูกตามความในวรรณคดีไทยนี้ ก็เพื่อเป็นนิทัศนัยสำหรับยุวชน เมื่อปรากฏว่าแม่ดีต่อตนเช่นนี้ ตนเองจะสนองความดีของแม่ตามหลักกตัญญูกตเวทีอย่างไร จึงจะได้ชื่อว่าเป็นอารยชน ทางที่ดีเมื่อแม่ดีต่อเรา เราก็ควรทำดีสนอง การประพฤติตนให้เป็นสัมมาจารี เล่าเรียนเพื่อความเจริญสำหรับตนและวงศ์สกุล รู้จักความเป็นผู้ดี มีสัมมาคารวะ และสติสัมปชัญญะ เหล่านี้เป็นความประสงค์ของแม่ แม่ได้รู้เห็นว่าลูกเป็นเช่นนั้นย่อมจะปลื้มใจ หมดทุกข์ร้อน นี่คือการสนองคุณแม่โดยตรง

การประพฤติตนเหลวไหล ไม่เอาใจใส่ต่อการเล่าเรียน คบเพื่อนฝูงที่นำไปสู่ความชั่ว ไม่นึกถึงการดำรงวงศ์สกุล แม่ก็ต้องทุกข์ร้อน นอนตาไม่หลับ หมดหวัง เสียแรงที่ได้อุ้มท้องและบำรุงเลี้ยงมา นี่เป็นการอกตัญญู ไม่ใช่วิสัยของบัณฑิต ขอยุวชนทั่วไปพึงสำรวม กาย วาจา และใจ แล้วปฏิบัติตนให้สมประสงค์ของแม่ ตัวเองก็จะประสบศุภผลคลสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล เจริญชนมสุขทุกประการฯ

พระวรเวทย์พิสิฐ

พระคุณของแม่

(คัดจากคำทำขวัญนาค ฉบับท่านวัดถนนแต่ง)

— — พ่อจงตั้งจิตกตเวทีทดแทนสนองคุณบิดามารดาบังเกิดเกศ ด้วยบรรพชาเพศนี้ใหญ่หลวง กุศลสร้างทั้งปวงไหนจะเทียมเท่า ด้วยคุณพระมารดาเจ้านี้สุดแสน เหล่าบุคคลทุกวันนี้ ย่อมดูแคลนถือคำปรัมปรา ว่าคุณพระบิดานั้นยี่สิบ ส่วนคุณพระมารดานั้นยกหยิบเอาแต่สิบสอง คำอันนี้ไม่ถูกต้องในพุทธฎีกา ในมงคลทีปนีนั้นท่านว่าไว้เหมาะหมด ว่าคุณพระมารดาหากำหนดที่สุดมิได้ จะเอาดินฟ้าอากาศเมรุไกรมาเทียมเทียบ พระคุณท่านก็ยิ่งใหญ่ไม่เปรียบได้ จะแบ่งพระคุณออกไปเป็นสิบหก ถ้าจะหยิบยกเอาคุณพระมารดาแต่กึ่งส่วนมาชั่งกับดินฟ้าอากาศเมรุราชล้วนอันใหญ่หลวง พระคุณท่านยังหนักหน่วงแสนทวี

ฯลฯ

มารดาเป็น "พรหม" ของบุตร

บาลีจาก สพฺรหฺมกสูตร ติกนิบาตและจตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย

พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร.

๑
๏ พุทธองค์เผยโอษฐ์เอื้อน อาคม พจน์เฮย
มาตุระเป็นพรหม พฤทธิ์ไท้
แห่งบุตรคุณุตดม ใดเปรียบ เสมอฤๅ
เป็นบุพพาจารย์ให้ บุตรซ้อมศึกษา ฯ

ยถา หิ มหาพฺรหฺมุโน จตสฺโส ภาวนา อวิชหิตา โหนฺติตถา มาตาปิตูนํ ปุตฺเตสุ จตสฺโส ภาวนา อวิชหิตา.

๒
๏ มารดาบห่อนเว้น เจริญพรหม วิหารเลย
แผ่เมตตานุกรม กอปรทั้ง
กรุณมุทิตารมณ์ อุเบกขาแฮ
แก่บุตรฤๅรู้ยั้ง แม่นแม้นแมนพรหม ฯ

กุจฺฉิคตสฺมิญฺหิ ปุตฺเต กทา นุ โข ปุตฺตกํ อโรคํ ปสฺสิสฺสามาติ เตสํ เมตฺตจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ.

๓
๏ อารมณ์ห่วงลูกน้อย นิจวัน คืนนอ
เกรงว่าบุตรในครรภ์ จักม้วย
คราวคลอดปลอดภยัน- ตรายรอด
อยากจะเห็นปราศด้วย โรคร้ายกรายกริ้ง ฯ

ยทา ปเนส มนฺโท อุตฺตานเสยฺยโก อุกฺกาทีหิ ฑฏฺโฐ ทุกฺขเสยฺยาย วา ปีฬิโต โรทติ ตทา ตสฺส สทฺทํ สุตฺวา การุญฺญํ อุปฺปชฺชติ.

๔ ◎ รักรึงบหน่ายน้อย หนึ่งใน บุตรเลย
ถนอมมิให้เล็นไร ไต่ต้อง
ยามนอนเห่กล่อมไกว เปลปลอบ
ยามเจ็บไข้บุตรร้อง แม่เศร้าสงสาร ฯ

อาธาวิตฺวา วิธาวิตฺวากีฬนกาเล ปน โสภนียวยสฺมึ วา ฐิตกาเล ปุตฺตกํ โอโลเกตฺวา เตสํ จิตฺตํ มุทุกํ โหติ อาโมทิตปฺปโมทิตํ ตทา เนสํ ลพฺภติ.

๕ ◎ เอาภารพิทักษ์เลี้ยง ลืมนอน กินนา
โอ้ลูกแม่อาวรณ์ รักแท้
ครั้นเมื่อบุตรโตสอน เดินวิ่ง พูดแฮ
แม่ก็มีแต่แปล้ ปลาบปลื้มเอ็นดู ฯ

ยทา ปเนส ทารภรณํ กตฺวา วิสุํ เคหํ อชฺฌาวสติ ตทา เนสํ สกฺโกติทานิ โน อตฺตโน ธมฺมตาย ยาเปตุนฺติ มชฺฌตฺตา อุปฺปชฺชติ ตทา เนสํ อุเปกฺขา ลพฺภติ.

๖ ◎ หนูน้อยกลอยสวาทเจ้า เจริญวัย แล้วเฮย
ควรแก่พรากจากไป ต่างเหย้า
ครองคู่อยู่ห่างไกล ต่างถิ่น เดิมแฮ
แม่พ่อให้ทรัพย์เจ้า ส่วนเจ้าไปครอง ฯ

๗ ◎ ผ่องใสใจห่วงน้อย นอนตา หลับนา
เพราะว่าบุตรแสดงสา– มารถแล้ว
ฉะนั้นก็บรา แรมตรับ ข่าวแฮ
แม้บุตรทุกข์ฤๅแคล้ว ดับร้อนผ่อนเข็ญ ฯ

๘ ◎ ชิเนนทรพุทธเจ้า จอมปราชญ์
เผยพระโอษฐ์ประกาศ ดั่งนี้
มาตุระคือนาถ พรหมแห่ง บุตรนา
สมเหตุและผลชี้ ใช่แสร้งแต่งสอน ฯ

๙ ◎ แน่! ดูกรบุตรผู้ เอากำ เนิดเฮย
ผิคิดเห็นเป็นธรรม– ชาติสร้าง
มนุษย์ย่อมเกิดประจำ สืบต่อ พันธุ์ฤๅ
ไยจักมีคุณอ้าง ติดต้องต่อกัน ฯ

๑๐ ◎ บุตรผู้นั้นได้ชื่อ ชนพาล แท้แล
ความชั่วกลั้วสันดาน มุ่นกล้า
เลวเท่าดิรัจฉาน ในโลก
โอ้อนาถใจ อ้า! มนุษย์นี้มีไย ฯ

พระพิสัณห์พิทยาภูน

(คัดจากวรรณกรรมที่รวมพิมพ์ในหนังสือ "แม่จ๋า")

บทดอกสร้อย แม่จ๋า

◎ ดอกเอ๋ยดอกมะลิ
ถึงยามผลิกลีบพราวสกาวต้น
สดสะอาดปราศสีราคีระคน
เหมือนกมลใสสดหมดระคาย

กลิ่นมะลิหอมกระไรไม่รู้สร่าง
เปรียบได้อย่างรักแท้ไม่แปรหาย
อันรักแท้แลหัวใจได้บรรยาย
ขอเชิญทายหาที่ไหนจากใครเอย

◎ ใจเอ๋ยใจสะอาด
น่าประหลาดใจใครที่ไหนหนา
จึ่งสะอาดปราศดำหนิเหมือนมัลลิกา
ดังใจพระออกจะหาได้ยากครัน

ใจมนุษย์มักจะดำอำมหิต
เพราะมัวคิดโลภรังเกียจคอยเดียดฉันท์
ในโลกหล้าจะหาได้ที่ไหนกัน
เห็นแต่ใจแม่เท่านั้นสะอาดเอย

◎ รักเอ๋ยรักแท้
รักอะไรของใครแน่ยังสงสัย
เพราะรักของสาวหนุ่มชุ่มชื่นใจ
ก็ยังไม่ดำรงคงเส้นวา

หรือรักของพี่น้องผองญาติมิตร
รักชีวิตรักชาติศาสนา
ยังเปลี่ยนแปลงตะแบงบิดฤทธิ์เงินตรา
รักของแม่นั้นแลว่ารักแท้เอย

◎ แม่จ๋า

แม่ช่วยตอบปัญหาลูกได้ไหม
ไยแม่เฝ้ารักลูกผูกหัวใจ
ลูกดีชั่วอย่างไรรักไม่คลาย
หัวใจแม่เป็นไฉนไยผ่องผุด
หลั่งรักแท้บริสุทธิ์ไม่ขาดสาย
เฝ้าพันผูกตั้งแต่ลูกกำเนิดกาย
จนลูกตายรักของแม่ไม่แปรเอย

สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

Who ran to help me when I fell,
And would some pretty story tell,
Or kiss the place to make it well ?
My Mother.

(Anne Taylor–My Mother)

คำแปล

เมื่อล้มกลิ้งใครหนอวิ่งเข้ามาช่วย
และปลอบด้วยนิทานกล่อมขวัญให้
ทั้งจูบที่เจ็บชะมัดปั๊ดเป่าไป
ผู้นั้นไซร้ที่แท้แม่ฉันเอง

(บทประพันธ์ของ แอนน์ เทเลอร์–เรื่อง แม่ของฉัน)

But a mightier power and stronger
Man from his throne has hurled,
And the hand that rocks the cradle
Is the hand that rules the world.

(William Rose Wallace–What Rules the World ?)

คำแปล

ถึงชายได้กวัดแกว่งแผลงจากอาสน์
ซึ่งอำนาจกำแหงแรงยิ่งกว่า
อันมือไกวเปลไซร้แต่ไรมา
คือหัตถาครองพิภพจบสากล

(บทประพันธ์ของ วิลเลียม โรส วอลเลซ–เรื่อง อะไรครองโลก ?)

If I were hanged on the highest hill,
Mother o'mine, O mother o'mine !
I know whose love would follow me still,
Mother o'mine, O' mother o'mine.

(Rudyard Kipling–Mother O'Mine)

คำแปล

ถ้าเขาแขวนคอฉันชั้นยอดผา
โอ้แม่จ๋า! แม่จ๋า! ข้าเรียกแม่
ความรักแม่ตามติดชิดดวงแด
ฉันรู้แน่ แม่จ๋า! แม่ยาใจ

(บทประพันธ์ของ รัดยาร์ด คิปลิง–เรื่อง แม่ของฉัน)

The bravest battle that was ever fought
Shall I tell you where and when ?
On the maps of the world you will find it not
It was fought by the mothers of men.

(Joquim Miller–The Bravest Battle)

คำแปล

ยุทธนากล้าสุดขีดอดีตสมัย
มีที่ไหน เมื่อไร ให้ฉันแถลง
ทั้งโลกจบท่านไม่พบแผนที่แสดง
เป็นน้ำแรงรบแท้โดยแม่คน

(บทประพันธ์ของ โจคิม มิลเลอร์–เรื่อง การรบที่กล้าหาญที่สุด)

She's somebody's mother, boys, you know,
For all she's aged and poor and slow.

(Mary D. Brine–Somebody's Mother.)

คำแปล

เด็กเอ๋ยเด็กรู้ไหมยายคนนั้น
ถึงงกงันงุ่มง่ามตามประสา
ถึงยากจนเข็ญใจวัยชรา
แกก็เป็นมารดาของบางคน

(บทประพันธ์ ของ แมรี ดิ.ไบรน์–เรื่อง แม่ของใครคนหนึ่ง)

In all this cold and hollow world, no fount
Of deep strong, deathless love, that within
A mother's heart.

(Felicia D. Hemans–Siege of Valencia)

คำแปล

ในโลกอันหนาวทรวง, ลวงหลอก, นี้
ช่างไม่มีธารรักอันศักดิ์สิทธิ์
ที่ซาบซึม ดื่มด่ำ อมฤต
เหมือนในจิตของแม่รักแท้จริง

(บทประพันธ์ของ เฟลิเซีย ดี. ฮีแมนส์
–เรื่อง การล้อมวาเลนเซีย)

O Love above all other loves
Love free from worldly dross;
Without a taint of selfishness
Or thought of gain or loss:
The love so staunch when all olse fails,
Love pure and undefiled,
It is the love a mother gives
So freely to her child.

(F.W. Bochett)

คำแปล

รักใดชูไว้เหนือรักอื่น
เป็นรักรื่นไร้ราคีโลกียวิสัย
รักมิใช่เพื่อตนหรือสนใจ
คำนึงถึงกำไรและขาดทุน
รักใดหยัดยืนเมื่ออื่นล้ม
รักน่าชมสุกใสไม่ข้นขุ่น
รักนั้นคือรักแท้แม่การุญ
มอบแก่กุลบุตรธิดาผู้ยาใจ

(บทประพันธ์ของ ฟ.ว. โบเชต)

All that I am or hope to be
I owe my angel mother.

(Abraham Lincoln)

คำแปล

ทั้งตัวที่ฉันเป็น หรือหวังเห็นเป็นเมื่อหน้า
เป็นหนี้มีงมารดา พระคุณแท้แม่พระฉัน

(คำพูดของอะบราฮัม ลิงโคล์น)

A mother is a mother still
The holiest thing alive.

(Coleridge)

คำแปล

แม่จะเป็นเช่นไรใช่อื่นแล้
คงเป็นแม่มีชีวิตศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง

(บทประพันธ์ของโคเลอริจ)

Men are what their mothers made them.

(Emerson)

คำแปล

คนเราทุกรูปนั้น เป็นเช่นคุณแม่ปั้น
(หล่อเลี้ยงลูกมา)

(บทประพันธ์ของเอเมอร์สัน)

What is home without a mother ?

(Alice Hawthorne)

คำแปล

ไม่มีแม่, บ้านนั้นแลเป็นไฉน ?

(บทประพันธ์ของ อาลิซ ฮอทอร์น)

What the mother sings to the cradle
goes all the way down to the grave.

(Henry Ward Beecher)

คำแปล

คำของแม่กล่อมเห่ข้างเปลนั้น
ติดตามฉันไปจนคุ้มหลุมฝั่งศพ

(บทประพันธ์ของเฮนรี วอร์ด บีเชอร์)

The mother's heart is the child's schoolroom.

(Henry Ward Beecher)

คำแปล

หัวอกแม่เหมือนแม้ห้องเรียนลูก

(บทประพันธ์ของ เฮนรี วอร์ด บีเชอร์)

They say here is no other
Can take the place of mother.

(Bernard Shaw)

คำแปล

เขากล่าวว่าหาใครในโลกนี้
เข้าแทนที่มารดาหาได้ไม่

(บทประพันธ์ของ เบอร์นาร์ด ชอ)

The future destiny of the child is always
the work of the mother.

(Napoleon)

คำแปล

อนาคตของลูกนั้น สุดแต่มือแม่ปั้น
(ประดิษฐ์ด้วยแบบใด)

(คำพูดของนโปเลียน)

Tell him I said a boy's best friend is his
mother.

(Judson Philips)

คำแปล

ฉันเอ่ยอ้างอย่างนี้บอกทีเถิด
มิตรประเสริฐของเด็กแท้คือแม่เขา

(บทประพันธ์ของ ยัดสัน พีลิปส์)

The sweetest sounds of morals given
Are heard in Mother, Home and Heaven.

(William G. Brown)

คำแปล

คติธรรมแสนไพเราะเสนาะเสียง
แจ้วจำเรียงอยู่ที่แม่, บ้าน, สวรรค์

(บทประพันธ์ของ วิลเลียม ยี. เบราน์)

He's all the mother's, from top to toe

(Shakespeare)

คำแปล

ตั้งแต่หัวถึงเท้าของเขานั้น
ทุกชิ้นอันแม่เขาเป็นเจ้าของ

(บทประพันธ์ของ เชกสเบียร์)

One good mother is worth a hundred
schoolmasters.

(Proverb)

คำแปล

มีแม่ดีหนึ่งนั้นถือกันว่า
มีคุณค่าเทียบถึงครูหนึ่งร้อย

(สุภาษิต)

Tell us a tale, dear mother—
A Fairy Tale, do, please.
Take Baby Brother on your lap;
We'll sit beside your knees.

We will not speak, we will not stir,
Until the tale is told;
And we'll be, oh so comfy,
And just as good as gold!

What shall it be my children?
Aladdin and his lamp?
Or shall I tell the story
Of Puss in Boots—the scamp?

คำแปล

เล่านิทานเถิดหนาแม่จ๋าแม่
เทพนิยายนั้นแล้แม่โปรดเล่า
อุ้มน้องน้อยไว้พลางวางบนเพลา
ข้างเคียงเข่าเราจะนั่งฟังนิทาน

เราจะนั่งนิ่งเฉยไม่เผยพจน์
กว่าจะหมดเรื่องราวแม่เล่าขาน
โอ้แม่จ๋าลูกน้อยจะพลอยสราญ
และดีปานทองคำผ่องอำไพ

เรื่องอะไร ? ยาใจใฝ่ถวิล
"อาแลดดินกับตะเกียง" เพียงพอไหม ?
"แมวในเกือก" กาหลซนกระไร

Or would you like to hear the tale
    Of Bluebeard fierce and grim?
Or Jack who climbed the great Beanstalk?
    I think you're fond of him.

Or shall I tell you children
    About Red Riding Hood?
Or what befell those little Babes
    Who wandered in the Wood?

Or how sweet Cinderella went
    So gaily to the ball?
"Yes, Yes!" we cried and clapped our hands;
    "We want to hear them all".

(Edward Shirley–At Mother's Knee)

คำแปล

"หนวดเขียว" ใจอำมหิตจริตร้าย
    หรือเรื่อง "แยค" ไต่เต้าเถาถั่วยักษ์
ที่ลูกรักยังไม่เบื่อชอบเหลือหลาย

หรือ "เร็ด ไรดิง ฮูด" ยอดนิยาย
แม้มั่นหมายแม่จะเล่าให้เจ้าฟัง
    หรือเด็กน้อย หลงทาง พลางท่องเที่ยว
ในป่าเปลี่ยวพบอะไร ? ภัยตามหลัง

หรือ "ซินเดอร์เรลลา" น่ารักจัง
ตรงไปยังที่เต้นรำระบำบรรพ์

เล่าซิแม่ ! เล่าซิแม่ ! เราแซ่ซ้อง
ส่งเสียงร้องหลายตลบปรบมือลั่น
เรื่องที่แม่เอ่ยมาสารพัน
พวกของฉันอยากฟังสิ้นทั้งมวล

(บทประพันธ์ของ เอดวาร์ด เชอลีย์–เรื่องที่เข่าแม่)

Mother's truth keeps constant youth.

(R.C. Trench)

คำแปล

ความสัตย์จริงของแม่แต่ละข้อ
เอี่ยมลออสดชื่นยั่งยืนเสมอ.

(บทประพันธ์ของ อาร์.ซี. เทรนซ์)

Oh, the love of a mother, love
which none can forget !

(Victor Hugo)

คำแปล

อันความรักของแม่แน่ตระหนัก
เป็นความรักสุดวิสัยใครลืมได้.

(บทประพันธ์ของ วิคเตอร์ ฮูโก)

Womanliness means only motherhood ;
All love begins and ends there.

(Provorb)

คำแปล

สุภาพหญิงนั้นหรือคือเป็นแม่
รักเริ่มแต่จุดนั้นจนขั้นสุด

(สุภาษิต)

Petite Mère, c'est toi
แม่น้อยน้อยของข้อยเอง
Mme. S. Hue

La nuit, lorsque je sommeille,
ยามราตรีที่ฉันนั้นหลับสนิท
Qui vient se pencher vers moi ?
ใครมายืนชมชิดพินิจฉัน
Qui sourit quand je m'eveille ?
ใครยิ้มรื่นเมื่อฉันตื่นนิทราพลัน
Petite mère, c'est toi.
ใครคนนั้นแม่น้อยน้อยของข้อยเอง

Qui, pour que je sois bien sage.
บ่มนิสัยให้ฉันดีนี้ใครเล่า
Doucement prie avec moi ?
สวดเบา ๆ อยู่กับฉันขยันเคร่ง
Qui d'un ange a la visage ?
ใครเล่าหน้าเหมือนนางฟ้าลาวัณย์ละเวง
Petite mère, c'est toi.
เมื่อแลเล็งก็ที่แท้แม่ของตู

Qui gronde d'une voix tendre,
ใครหนอบ่นพึมพำสำเนียงหวาน
Si tendre que l'on me voit
เสียงซาบซ่านดาลดลคนทุกผู้
Repentant rien qu'a l'eatendre
ถึงเห็นฉันไม่รู้ผิดก็คิดรู้
Petite mère, c'est toi.
แท้คนนั้นแม่ดนูใช่คนไกล

Qui pour tous est douce et bonne
ใครเล่าช่างแสนดีมีใจอ่อน
Au pauvre ayant faim et froid ?
แก่ผู้ร้อนยากแค้นหิวแขวนไส้
Qui m'apprend comment on donne ?
ใครเล่าสอนให้ฉันรู้ทานมัย
Petite mère, c'est toi.
ผู้นั้นไซร้แม่ของฉันนั่นแหละนา

Qui, me montrant comme on aime
ใครเล่าหนอแนะฉันมั่นในรัก
Sans cesse pensant a moi,
โดยไม่พักใจรำลึกนึกถึงข้า
Mc cherit plus qu'elle-même
ช่างรักฉันยิ่งกว่าตนพ้นคณนา
Petite mère, c'est toi.
โอ้แม่ของลูกยาใช่คนใด

Quand te viendra le vieillesse,
เมื่อถึงคราวความชรามาเยือนแม่
A mon tour veillant sur toi,
คราวนี้แลฉันจักพิทักษ์ให้
Qui te rendra ta tendresse ?
ใครเล่าต้องสนองคุณละมุนละไม
Petite mère, c'est moi.
คนนั้นไซร้คือฉันแน่ลูกแม่เอย.

หมายเหตุ บทประพันธ์เหล่านี้ พระราชธรรมนิเทศ ประธานกรรมการสำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นผู้แปลและประพันธ์เป็นภาษาไทย ส่วนบทประพันธ์เรื่องสุดท้าย คือ Petite Mère, c'est toi นางสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เป็นผู้แปล

คุณแม่ไทย

◎ รำลึกความยามหลังครั้งพระร่วง
เวลาล่วงเลยสมัยคล้ายชั่วครู่
เอ่ยกี่คราวเล่ากี่ครั้งยังอยากรู้
เรื่องของผู้ยิ่งใหญ่กู้ไทยมา

◎ เมื่อขุนขอมยกพลมารณยุทธ
พระร่วงรุดสุโขทัยไปคอยท่า
ทางละโว้นางจันทน์ผู้มารดา
อยู่รักษาการนครเหมือนซ้อนกล

◎ นางจันทน์มารดา เป็นห่วงลูกยา ห่วงประชาชน
ห่วงความเป็นไทย กายใจท่วมท้น เลือดนักรบข้น
ร้อนรนแทนไทย

◎ ออกรบเพื่อรัก เพื่อเกียรติศักดิ์ รักอย่างยอดใจ
ทัพขอมพ่ายแพ้ โอ้คุณแม่ไทย ช่างงามกะไร
งามในวีรธรรม

◎ มาลัยบุปผชาติ อันนางนพมาศ ผจงจัดทำ
ประทีนกลิ่นหอม เหมือนย้อมถ้อยคำ หอมรื่นชื่นฉ่ำ
ย้ำเกียรติแม่ไทย

พระราชธรรมนิเทศ
๑ เมษายน ๒๔๙๗

แม่พระ

ท่านที่เคยเข้าไปในโบสถ์ฝรั่งโดยเฉพาะนิกายโรมันคาทอลิก จะเห็นรูปผู้หญิงสาวอุ้มเด็กน้อยน่าเอ็นดู รูปนี้คือรูปพระนางมาเรียกำลังอุ้มชูพระเยซูเมื่อยังมีพระชนม์อยู่ในเยาว์วัย เขาเรียกรูปนี้ว่ามดอนนา แปลกันว่า แม่พระ ข้าพเจ้าชอบคำแปลนี้ เพราะเป็นคำง่าย ๆ รู้สึกซาบซึ้งดีกว่าจะใช้คำอื่นเป็นศัพท์แสง เช่นจะใช้ว่าพระคริสตมารดาหรืออะไรในทำนองนี้ จะไม่ตรึงใจข้าพเจ้าเท่ากับคำว่าแม่พระ ซึ่งอาจจะแปลว่าแม่ซึ่งเป็นพระก็แปลได้ ข้าพเจ้าเคยอ่านเรื่อง God The Mother แปลว่า พระซึ่งเป็นมารดา นาย H. Fielding Hall แต่งไว้ในหนังสือ The Hearts of Men อ่านแล้วก็เกิดอารมณ์ตรึงตราอยู่ในความจำ แม้จะเป็นเวลาล่วงมาแล้วนานปีแต่ก็ไม่ลืม บัดนี้ถึงงานวันแม่อีกวาระหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๙๗ นี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าจะนำเรื่องของแม่ซึ่งชาวตะวันตกนับถือเสมือนว่าเป็นพระของเขามาเล่าให้ท่านฟัง แล้วเปรียบเทียบดูกับการนับถือแม่ของไทยเราที่กล่าวว่าพระคุณของแม่มีเหลือล้นพ้นคณนา ก็จะเห็นได้ว่าเรานับถือแม่ไม่แพ้กับที่ฝรั่งเขานับถือกัน ดังมีข้อความต่อไปนี้

ในหนังสือเล่มนั้นกล่าวว่า ในพระประวัติของพระเยซูที่ตรึงใจอยู่กับประชาชนชาวตะวันตกซึ่งนับถือคริสตศาสนามีอยู่ ๒ ตอนเท่านั้น ที่เขานิยมทำเป็นรูปปั้นหรือรูปภาพไว้คือตอนที่พระเยซูยังทรงเยาว์วัยอยู่กับแม่ และตอนถูกตรึงบนไม้กางเขน เหตุการณ์ทั้ง ๒ ตอนนี้ที่ประชาชนจำได้ ส่วนพระประวัติตอนอื่น ๆ สามัญชนไม่สู้เอาใจใส่และดูเหมือนไม่ได้จดจำไว้ด้วย ข้อที่เขากล่าวนี้เป็นความจริง เพราะเราจะพบไม้กางเขนและรูปแม่พระมีประดิษฐานเป็นเครื่องบูชาในหมู่พวกคริสตังมากกว่าอย่างอื่น

เรื่องแม่พระจะเป็นคติที่ได้มาจากอียิปต์ และอียิปต์ได้มาจากชาติฟินิเชียน หรือจะมีวิวัฒนาการมาอย่างไรก็ตามที่ก็เป็นเรื่องความรู้ทางวิชาประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยา แต่เมื่อว่าในความเชื่อของประชาชน แม่พระก็คือพระและลูกของท่านเท่านั้น

เหตุไรประชาชนชาวคริสตังจึงนับถือแม่พระอย่างดูดดื่ม โดยเฉพาะชาวยุโรปตอนใต้ที่เรียกว่าชาวละติน มีชาติอิตาเลียนเป็นต้น ก็จะต้องสืบสาวเรื่องราวย้อนขึ้นไปถึงชาติโรมัน ในสมัยนั้นชาวโรมันนับถือครอบครัวเป็นหน่วยของประชาชน พ่อเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาด บุตร

ในครอบครัวเมื่อจะแต่งงาน ถ้าไม่ได้รับอนุญาตจากพ่อก็เป็นผิด พ่ออาจลงโทษบุตรได้อย่างรุนแรง โดยที่กฎหมายก็ช่วยไม่ได้ คตินี้ได้วิวัฒนาการมาจนทุกวันนี้ แม้จะหย่อนคลายความรุนแรงในอำนาจของพ่อมามากแล้วก็ดี แต่ความคิดเห็นในเรื่องครอบครัวยังคงอยู่ คนไม่ว่าใครไม่เป็นของตนเอง แต่ว่าเป็นคนของส่วนรวม คือคนของพ่อและคนของแม่และคนของชาติ ที่ในประเทศฝรั่งเศสแม้กระทั่งทุกวันนี้ ถ้าใครจะมีภรรยาก็ต้องขออนุญาตพ่อเสียก่อนจึงจะมีได้ ทรัพย์สมบัติก็เป็นของครอบครัว ถ้าใครใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ครอบครัวอาจเหนี่ยวรั้งไว้ได้ ทุกวันนี้คนโดยมากแม้มีเรือนแล้ว ก็ยังอยู่กับพ่อแม่ในครอบครัว มีประเพณีสืบกันมาอย่างนี้ ประเพณีใดที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ก็เพราะประเพณีนั้นยังเข้ากันได้ดีกับจิตใจของผู้ที่นับถือ และประชาชนยังต้องการอยู่

ตามกฎหมาย แม้พ่อจะเป็นหัวหน้าในครอบครัว แต่แม่นั่นแหละที่เป็นศูนย์กลางแห่งความรักความเมตตาของครอบครัว ชาวอังกฤษที่แต่งหนังสือนี้กล่าวว่า "เราหัวเราะเยาะเมื่อได้ยินชาวฝรั่งเศสสาบานตนโดยยกเอาคุณของแม่ขึ้นมากล่าวอ้าง ที่เขาใช้คำสาบานเช่นนั้นเพราะว่าอะไรที่จะมีความศักดิ์สิทธิ์อย่างยิ่งเท่ากับแม่เป็นไม่มีแล้ว ถ้าเป็นละตินด้วยกัน เมื่อได้ยินเขาก็ไม่หัวเราะเยาะเพราะเขาเข้าใจได้ดี เรา (ชาวอังกฤษ) เท่านั้นที่ไม่เข้าใจ ผู้ที่มีเชื้อสายชาติละติน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถัดจากพระเป็นเจ้าของเขาก็คือแม่ ถัดจากพระเยซูก็คือมดอนนาแม่พระ อันเป็นสัญญลักษณ์แห่งความเป็นแม่

"ชาวละตินไม่ชอบย้ายถิ่น เพราะชังต่อที่จะละทิ้งบ้านเกิดเมืองมารดรของตนไป ถ้าจำเป็นต้องย้ายถิ่น เขาจะมีความสุขได้เสมอและมีความสงบใจก็ต่อเมื่อมองเห็นทางจะได้กลับคืนมาสู่บ้านของเขา ชาวอเมริกันว่าคนที่ย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ในประเทศอเมริกา ใครไม่ร้ายไปกว่าชาวอิตาเลียนเพราะไม่อยู่เป็นหลักแหล่ง หาเงินทองได้เท่าใดก็ส่งไปให้พ่อให้แม่ในประเทศเดิมของตน และเขาจะไม่มีความสุขเลยจนกว่าจะได้กลับไป เราเรียกเรื่องอย่างนี้ว่าโรคคิดถึงบ้าน คืออยากกลับไปอยู่ในบ้านเมืองตน เรื่องเป็นอย่างนี้ ไม่มีอะไรนอกจากคิดถึงบ้านคิดถึงครอบครัว เขายึดกันแน่นในลักษณะที่เราคิดไม่เห็น

"ชาวอังกฤษเคยสาบานตนโดยอ้างถึงแม่ของเขามีบ้างไหม เคยคิดถึงบ้านเท่าเทียมกับชาวละตินบ้างไหม เมื่อไปอยู่ยังประเทศไกล ความวิตกกลัวว่าจะต้องแยกจากกันกับผู้ที่อยู่หลังทางบ้านมีบ้างไหม ตรงกันข้าม ชาวอังกฤษต้องการจะไปเสียให้พ้น เมื่อไปแล้วก็ไม่

ปรารถนาจะกลับมาเพราะอาจหาความสุขได้ในถิ่นไกล ความสัมพันธ์ในครอบครัวก็ไม่แน่น และอาจจะหลุดจากกันได้ง่ายและก็ลืมได้เร็วด้วย

"กรรมการและคนใช้ชาวอิตาเลียนจะส่งเงินไปให้แม่เสมอ ถึงไม่มากก็น้อย ถือเป็นธรรมเนียมทีเดียว ถือเป็นหน้าที่ธรรมดาที่ตนจะต้องกระทำ ในประเทศของชาวละตินจึงไม่มีสถานที่อนาถา ที่ลูกจะทิ้งพ่อแม่ไว้ในสถานที่อนาถาเป็นไม่มี เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ แม้จะจนเท่าจนก็ไม่ทิ้งกัน สิ่งที่ผูกพันอย่างใหญ่ในครอบครัวก็คือแม่ แม่อยู่เสมอ เรา (ชาวอังกฤษ) อาจเห็นลักษณะอย่างนี้มีอยู่ในประเทศอังกฤษเหมือนกัน แต่ว่าสัญชาตญาณของเราในเรื่องนี้ออกจะอ่อนลงไป แม่เป็นผู้สร้างบ้านเรือน ไม่ใช่พ่อเป็นผู้สร้าง"

เรื่องคงจะเป็นดั่งที่กล่าวนี้ ชาวละตินจึงนิยมนับถือบูชามดอนนาแม่พระ เพราะเป็นภาพที่เร้าใจเท่ากับเป็นสายพิณแห่งหัวใจ ซึ่งมีเสียงดังและหวานจ๋อยอยู่ในความรู้สึกของเขา ไม่มีอะไรจะยิ่งใหญ่ที่ถัดจากพระเจ้าของเขายิ่งไปกว่าแม่ พระเจ้าคือพ่อ พระเจ้าคือแม่ และพระเจ้าคือลูก นี่แหละเป็นพระเจ้าตรีคูณอันแท้จริงของชาวละติน ส่วนประชาชนชาวติวตอนิกมีอังกฤษ เยอรมัน วิลันดาเป็นต้น มีความผูกพันอยู่กับครอบครัวออกจะหย่อนไป และการบูชาแม่ก็ออกจะเบาไป พระเจ้าที่เป็นตรีคูณของชาวติวตอนิก คือ พระเจ้าคือพ่อ พระเจ้าคือลูก และต่อมามีพระเจ้าคือกฎหมาย เหล่านี้ที่เป็นความจริงของเขา ด้วยประการฉะนี้.

เสฐียรโกเศศ

“แม่ใครมาน้ำตาใครไหล”

เนื้อความของหัวข้อที่ยกขึ้นมากล่าวนี้ มีเจตนารมณ์อย่างไร ทุกคนคงรู้ความหมาย เด็กไทยตามหมู่บ้านในสมัยที่ข้าพเจ้าเป็นเด็ก มักเล่นกันเป็นหมู่ ๆ เด็กคนไหนที่แม่อยู่บ้าน เวลาเขาเล่นอยู่ในหมู่เพื่อนหน้าตาก็ยิ้มแย้มแจ่มใส เด็กคนไหนที่แม่ไม่อยู่ ต่างว่าไปทำมาหากินไกล ๆ หรือไปธุระที่ไหนนาน ๆ ก็มีหน้าตาเหงาหงอย ถึงจะเล่นสนุกสนานไปกับเพื่อนในเวลานั้นก็พลอยสนุกไปแกน ๆ จนเด็กเพื่อน ๆ กันรู้กิริยาอาการ เพราะฉะนั้นพอเด็กเพื่อน ๆ แลเห็นแม่เดินกลับมาแต่ไกลก็พากันร้องขึ้นว่า “แม่ใครมาน้ำตาใครไหล” แล้วเด็กคนนั้นผละจากเพื่อนเล่นวิ่งไปหาแม่ กอดแม่น้ำตาไหลลงพรากๆด้วยความปลื้มปีติ แล้วจึงหัวเราะออก ลักษณาการที่เด็กแสดงออกมาจากน้ำใจอันแท้จริงอย่างนี้ ย่อมเกิดจากความสนิทชิดเชื้อมีเยื่อใยต่อกัน แม่ไปไหนจากบ้านก็คิดถึงลูก และลูกก็เปลี่ยวเปล่าใจเมื่อแม่ไม่อยู่บ้าน นี่คือธรรมชาติ ไม่มีใครสร้างสรรค์บันดาล มันเกิดขึ้นเอง เป็นพยานว่าแม่เกี่ยวข้องกับลูกอย่างไรในทางจิตใจ

เด็กตามธรรมดาถือว่าแม่ของตัวมีอิทธิพลสามารถจะคุ้มครองป้องกันตัวของตัวได้ เพราะเหตุนั้นเมื่อมีใครข่มเหงจึงพูดออกมาอย่างเต็มปากว่า “ดีหละ จะไปฟ้องแม่” โดยนึกว่าแม่ของตัวมีอำนาจอาจลงโทษเด็กอื่น ๆ ได้ เมื่อตอนที่ตกทุกข์ได้ยากก็นึกถึงแม่ก่อนอื่น ดังจะยกตัวอย่างเช่นนี้มาเปรียบให้เห็น คือพระชาลี โอรสพระเวสสันดร กล่าวเมื่อพระราชบิดาพระราชทานตนกับกัณหาพระขนิษฐา ให้แก่พราหมณ์ชูชก ปรากฏในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก เป็นสำนวนร่ายยาวว่า

“ดูกรแก้วกัณหาเอ่ย พี่ได้ยินเนื้อความสืบเล่ากันมาว่ากำพร้าสองประการ สืบสันดานโดยประเพณี นรา เอกจฺจิยา กุมารกุมารีใดไร้นิราศปราศจากพ่อยังแต่แม่ผู้เดียว ก็พอแลพอเหลียวว่าอยู่พร้อมทั้งบิดาและมารดา ทารกาทารกผู้ใดไร้นิราศปราศจากแม่ ยังแต่พ่อผู้เดียว ก็เปล่าเปลี่ยวได้ชื่อว่าสูญสิ้นทั้งบิดาและมารดา ถึงจะประโลมเลี้ยงรักษาเล่าก็ไม่ถึงใจ”

สาธกโวหารที่ยกขึ้นแสดงนี้ ตามปกติแล้ว เด็ก ๆ มักรักสนิทสนมแม่ยิ่งกว่าพ่อด้วยเหตุที่แม่เป็นผู้อุ้มชูเลี้ยงรักษามาตั้งแต่เด็กอยู่ในผ้าอ้อม ทั้งทะนุถนอมมาจนกระทั่งเติบใหญ่

ธรรมเนียมไทยแต่ก่อนมา แม้ถึงจะมีฐานะมั่งคั่งกอบด้วยอำนาจวาสนา มียศบริวารอย่างบริบูรณ์ก็ตาม แต่เรื่องลูกแดง ๆ แล้วไม่ไว้ใจคนอื่นเลย ถือเป็นธุระจำเป็นที่จะต้องดูแลเอง ดังตัวอย่างพระชนนีพระลออ้างว่า

"แลวันสามคาบป้อน เองนิตย์ พ่อเอย
บมิให้ใครทำผิด แผกเจ้า
แสนสงวนคู่ชีวิต ฤาใคร่ กลายเลย
เพียรผดุงคุ้งเท้า ตราบรู้เสวยเอง"

แต่ก่อนนี้ลูกเด็ก ๆ ต้องนอนเปล เพื่อจะให้เด็กหลับเร็ว ๆ ก็ต้องไกว การไกวเปลแม่ต้องกล่อมไปด้วย เพื่อให้เด็กฟังเสียงเพราะ ๆ เด็กจะเข้าใจข้อความหรือไม่มิได้คิด ด้วยเหตุนี้จึงมีกวีแต่งบทกล่อมเป็นบทกลอน และมีทำนองแปลก ๆ แล้วแต่ลำนำของเนื้อความ

บทกล่อมที่แต่งขึ้นนั้นมีทั้งบทเล่าเรื่องเพราะ ๆ เช่นเรื่องนางประทุมเกิดในดอกบัวเป็นต้น บางบทก็แต่งเป็นความขัน ๆ เช่นกระบวนแห่ศพเจ้าขุนทองมีว่า "ขุนศรีถือฉัตร สารวัดถือธง ลงท้ายเรือหงส์ไปปลงศพเจ้าขุนทอง" หรือบท "โพนเพน, กระเด็นไถนาค มีความว่า "หลงคงเบ่ำปี่ ตาสีตีแฉ่ง ค้างคาวปากแหว่ง อุ้มลูกมาดู"

การกล่อมลูก ถ้าเป็นบ้านผู้ดีมีอันจะกิน ก็มีพี่เลี้ยงกล่อม ถึงแม้กระนั้นแม่ก็ยังมีความเมตตามาไกวเปลแล้วกล่อมด้วย เด็กได้ยินเสียงแม่ก็จำได้แต่อ้อนแต่ออก บางทีคนอื่นกล่อมเด็กไม่ยอมนอนมิหนำซ้ำยังร้องไห้ด้วย แต่พอได้รู้ฝีมือไกวเปลว่าเป็นแม่ไกว และเสียงกล่อมเป็นเสียงของแม่ เด็กก็หลับทันที ทั้งนี้ก็น่าจะเนื่องจากความซาบซึ้ง และอุ่นใจที่แม่อยู่ใกล้ ๆ นั่นเอง

ความห่วงใยในลูก ความจริงพ่อก็มีเป็นอันมากและไม่น้อยไปกว่าแม่ แต่การปฏิบัติเป็นส่วนของแม่ เด็กจึงมีน้ำใจรักและสนิทสนมหนักไปกว่าพ่อ ส่วนที่เกี่ยวกับพ่อก็มีเหมือนกัน คือเด็กรักไปในทางนับถือ ซึ่งมีรสไปคนละอย่าง เพราะฉะนั้นตามเรื่องราวซึ่งปรากฏในวรรณคดีหรือนิยายต่าง ๆ โดยมากจึงเป็นเรื่องของแม่ทั้งนั้น เช่นในเรื่องขุนช้างขุนแผน เมื่อนางทองประศรีถูกริบราชบาตร นางต้องทิ้งบ้านช่องและทรัพย์สมบัติหมด คงพาแต่พลายแก้วลูกน้อยหนีเดินทางไปอย่างตกระกำลำบากจนกระทั่งปลอดภัย ตั้งหลักฐานได้

ครั้นเมื่อพลายแก้วโตขึ้นจะขออนุญาตแต่งงานกับนางพิมพ์ แม่จึงขอร้องว่าอย่าเพิ่งแต่งงานเลย ขอให้ลูกบวชก่อนเถอะ แม่จะได้เห็นชายผ้าเหลืองของลูกก่อนที่จะตาย เมื่อขุนแผนกับพลายชุมพลร่วมใจกันแต่งกองทัพมาตีอยุธยา เพื่อจะฆ่าพระไวยวรนารถ โดยใช้กลปลอมเป็นมอญใหม่ ยกกองทัพมา พระพันวษาตรัสใช้ให้พระไวย ฯ ยกทัพไปรบ นางวันทองแม้ว่าตายไปแล้วยังห่วงลูก จึงเป็นเปรตมาห้ามทัพ

ในทางพุทธศาสนา แม้แต่ภาษาที่พูดก็เรียงเอาคำแม่ขึ้นหน้า เช่น "มาตาปีตุ" เป็นต้น ในสมัยพุทธกาล มีมาณพสองคน ชื่ออุปดิศคนหนึ่ง กับโกลิตคนหนึ่ง ทั้งสองคนเกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าท่านทรงเปลี่ยนชื่อให้ใหม่ อุปดิศชื่อว่าสาริบุตร เพราะเป็นลูกของนางสารีพราหมณ์ ส่วนโกลิตทรงตั้งชื่อว่าโมคคัลลาน์ เพราะเป็นลูกของนางโมคคลี ถ้าความนิยมในสมัยนั้นนับว่าพ่อสำคัญกว่าแม่ เหตุไฉนพระพุทธเจ้าจึงทรงตั้งชื่อพระอัครสาวกฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายตามชื่อของแม่

ในวาระสำคัญซึ่งเรานิยมกันว่า เป็นวันแม่ ได้เวียนมาบรรจบรอบอีกครั้งหนึ่ง (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นวันที่ ๑๒ สิงหาคม ซึ่งตรงกับวันพระราชสมภพของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ) ลูกทุกคนควรทำสมาธิจิต ระลึกถึงแม่ ซึ่งให้กำเนิดแก่ตน ตามเยี่ยงอารยชนที่เพียบพร้อมไปด้วยวัฒนธรรม ส่วนยุวชนทั้งหลาย พึงอธิษฐานให้ตนตั้งตนของตนอยู่ในความดี เพื่อสมความปรารถนาของแม่ที่มีมาแต่ต้น เช่นนางทองประศรีขอให้พลายแก้วบวชจะได้เป็นบุญราศีแก่แม่ดังนี้เป็นต้น ถ้ายุวชนใดทำตนให้สมความปรารถนาของแม่แล้ว ก็จะเกิดประโยชน์สำคัญถึง ๓ ประการ คือประโยชน์แก่ตนเอง ประโยชน์แก่วงศ์ตระกูล และประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองสืบไป

สวัสดี

พระวรเวทย์พิสิฐ

นี่แหละแม่

ขงฟู้จื๊ออวางหลักการเคารพพ่อแม่ไว้ให้แก่ชาวจีนนับเป็นเวลาพัน ๆ ปีมาแล้ว แม้ในปัจจุบัน คำสอนข้อนี้ของขงฟู้จื๊อก็ยังศักสิทธิ์อยู่ เราจะเห็นได้จากจีนในเมืองไทย ซึ่งถือความกตัญญูต่อพ่อแม่ว่าสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด ยิ่งแม่ผัวยิ่งมีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับครอบครัวของชาวจีน ถึงพ่อผัวยังอยู่ก็มักเป็นแต่เพียงส่วนประกอบของแม่ผัวเสียเป็นส่วนมาก จากหนังสือวรรณคดีหรือนิยายต่าง ๆ ของจีน ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเรื่องครอบครัว แม่ผัวย่อมมีบทบาทสำคัญในท้องเรื่อง เพราะเป็นผู้กำอำนาจสูงสุดในครัวเรือนไว้ จะเป็นในพงศาวดารจริง ๆ และกึ่งหรือแขนงพงศาวดารของจีนก็ตาม ฮองไทเฮาหรือพระพันปีหลวงย่อมมีอำนาจเหนือพระราชโอรสซึ่งเป็นกษัตริย์ นางกำโชคชาตาของบ้านและเมืองไว้ผู้เดียว พระราชโอรสต้องยอมปฏิบัติตามคำสั่งโดยดี นิยายจีนซึ่งฝรั่งเรียกว่า The Red Chamber Dream "ฝันในห้องแดง" เล่าถึงคุณย่าเจียหมิว ผู้บันดาลโชคเคราะห์ต่าง ๆ ในครอบครัว ในหนังสือเรื่องเยเซาเบ๋าหยิน ตัวแม่ของพระเอกอาจปกาศิตให้ลูกชายผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศคุกเข่าลงทำอะไรเมื่อใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบ้านหรือการเมือง แม่เฒ่าผู้นี้ดูแลควบคุมครอบครัวและบ้านเมืองของแกเหมือนไก่แม่เล้าดูแลเพื่อนฝูงลูกหลาน

หลินยู่ถัง นักประพันธ์จีนกล่าวว่า ชาวต่างชาติมักมองดูสถานะของสตรีจีนผิดคือพากันนึกว่า ผู้หญิงจีนคงเป็นทาสของลูกผัวตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะมีนักประพันธ์หญิงจีนชื่อปันเจากล่าวถึงหลักความเชื่อสามประการของผู้หญิงไว้ว่า หญิงที่ดีนั้น เมื่อเป็นเด็กต้องเชื่อฟังพ่อแม่ เมื่อแต่งงานต้องเชื่อฟังสามี เมื่อสามีตายต้องเชื่อฟังลูกชาย แต่ที่ไหนได้ชีวิตจริง ๆ ของชาวจีนนั้น ผู้หญิงต่างหากที่กำอำนาจทุก ๆ ด้านของครอบครัวไว้ และผู้หญิงผู้มีอำนาจมากที่สุดที่ใคร ๆ จะต้องเคารพสักการะทั้งครัวเรือนก็คือ แม่ผัว

ธรรมเนียมของจีนนั้นย่อมรู้กันทั่ว ๆ ไปมาแต่โบราณกาลแล้วว่า หญิงจีนคนใดจะขอลูกสาวของใครให้แก่ลูกชายของตนแล้ว เขาไม่ได้เรียกว่า "แต่งเมีย" เขาเรียกว่า "แต่งลูกสะใภ้" และเมื่อหนุ่มใดมีลูก เขาไม่เรียกว่า มีลูก เขาเรียกว่า "มีหลานย่า" หญิงคนใดตกเข้ามาเป็นลูกสะใภ้ของครัวใด นางจะเป็นสมบัติชิ้นหนึ่งของแม่ผัวทันที นางต้อง

ยกย่องเทิดทูนดูแลปฏิบัติแม่ผัวยิ่งกว่าใคร ๆ ในบ้าน แม้แต่สามีของตน และหน้าที่ของสามีต้องคอยเตือนภรรยาให้ปรนนิบัติแม่ของเขายิ่งกว่าตัวของเขาเอง จึงจะเรียกว่าลูกชายคนดี มีประเพณีโบราณของจีนซึ่งเดี๋ยวนี้ตามชนบทบางแห่งก็นิยมปฏิบัติอยู่ คือ เมื่อเจ้าสาวคนใดออกจากบ้านตนเดินทางเข้าไปบ้านสามีในวันแต่งงานแล้วนั้น เมื่อเข้าไปถึงแล้วจะนานสักเท่าใดก็ตาม เจ้าสาวผู้นั้นจะเปิดปากพูดกับใครไม่ได้เลย จนกว่าแม่ผัวจะอนุญาตให้พูด นั่นแหละนางจึงจะอ้าปากพูดได้ นี่แหละลูกชายจีนรักแม่ของเขาดังนี้

ส่วนความรักลูกของหญิงจีนเล่า ก็มีเท่า ๆ กับของหญิงทุก ๆ ชาติในโลก เพราะเป็นกฎของธรรมชาติ ความรักลูกของผู้หญิงนั้นย่อมต่างกันคนละแง่กับของผู้ชาย ความรักของแม่ย่อมลึกซึ้งและละเอียดอ่อน เพราะแม่เป็นผู้หญิง ข้าพเจ้าเคยอ่านเรื่องของแม่กับลูกในเมืองจีนเรื่องหนึ่งตั้งแต่ยังเด็ก ๆ และยังติดใจมาจนบัดนี้ เรื่องนั้นมีย่อ ๆ ดังนี้ คือ

คราวหนึ่งน้ำท่วมใหญ่ในชนบทจีนแห่งหนึ่ง ท่วมอยู่หลายวัน บ้านเมืองผู้คนล้มหายตายจากเป็นหมื่น ๆ ราย ผู้คนอดอยากแสนสาหัส ในระหว่างอุทกภัยครั้งนั้น ครอบครัวหนึ่งมีพ่อแม่และลูกหกคน ยากจนมาก ลงเรือหนีน้ำไปติดอยู่เชิงเขาแห่งหนึ่ง อาหารมีมันต้มกับข้าวก็เหลืออยู่เล็กน้อย ไปไหนก็ไม่ได้เพราะน้ำยังเชี่ยวกรากและติดอยู่ห่างไกลจากเพื่อนมนุษย์มาก ห้าวันแล้วน้ำก็ยังไม่ลด ข้าวก็ใกล้จะหมดลงทุกที พ่อแม่ต้องอดให้ลูกกินคนละคำสองคำพอประทังชีวิต จนอ่อนเพลียไปตาม ๆ กัน ลูกก็ยังเล็ก ๆ ทั้งนั้น คนโตอายุเพียงแปดขวบคนเล็กเพิ่งคลอด ในที่สุดแม่ไม่มีน้ำนมเพราะอาหารไม่พอ ลูกคนเล็กจึงตายลง ต้องทิ้งน้ำไป ลูกอื่น ๆ ร้องไห้เพราะความหิวโหยจนไม่มีเสียงร้อง พวกรุ่นเล็ก ๆ นอนแบบอ่อนเบียกเรียงกันในเรือเป็นแถว บางคนกระดิกตัวไม่ไหว แม่ร้องไห้จนไม่มีน้ำตา คราวหนึ่งตื่นขึ้นเห็นลูกคนที่ห้าหายไป นางตกใจจึงถามสามี ๆ ก็ร้องไห้และตอบว่า เขาก็ไม่ทราบ ลูกคงดิ้นตะกายตกน้ำไปกระมัง เพราะมันเจ็บและหิวโหยเหลือทน นางผู้ภรรยาก็ได้แต่ร้องไห้รำพันถึงทั้งวันจนเพลียหลับไป ตื่นขึ้นมาปรากฏว่าลูกคนที่สี่หายไปอีกหนึ่งคน นางแทบจะเป็นบ้าตาย ถามเท่าใดเขาก็ก้มหน้าไม่ตอบอะไร ทั้งคืนและทั้งวันที่น้ำกำลังเริ่มลดและเชี่ยวกรากอยู่นั้นแม่เฝ้าดูลูก และคอยนับจำนวนลูกที่เหลืออยู่ตลอดเวลา ร้องไห้เศร้าโศกไปด้วย อาหารก็เหลือมื้อสุดท้าย ไหนจะทุกข์ถึงตัวถึงผัวและลูก ไหนจะหิวโหยโรยแรง นางจึงเผลอตัวม่อยหลับไปอีกพอเรือไหวเฮือกนางก็พลันสะดุ้งตื่นขึ้นทันที เห็นสามีซวนเซงุ่มง่ามอยู่หัวเรือ นางจึงตะโกน

ถามด้วยเสียงอันแหบแห้งว่า "พ่อ ทำอะไร ?" ทันใดตาก็เหลือบไปมองเห็นมือเล็ก ๆ สองมือขวักไขว่ลอยลิ่วไปตามน้ำ มองมาที่ลูก ลูกหายไปอีกคนหนึ่งแล้ว ส่งเสียงกรีดสุดท้าย นางก็กระโจนลงน้ำ ลอยลิ่วลับตาไปพร้อมกับมือเล็ก ๆ ของลูกที่โบกไหว ๆ อยู่ในกระแสธารอันเชี่ยวกรากนั้น

ท่านผู้อ่านคงเดาถูกว่าเกิดอะไรขึ้น

พ่อทนเห็นลูกอดอยากและทุกข์ทรมานไม่ไหว เพื่อตัดจำนวนปากที่อ้ารอคอยกินให้น้อยลง จึงแอบอุ้มลูกที่กำลังจะตายหย่อนทิ้งน้ำเมื่อเวลาแม่หลับ พอถึงลูกคนที่สามกำลังแรงของพ่อไม่พอจึงซวนเซ พาให้แม่ตื่นขึ้นเห็น และเมื่อแม่ตื่นเห็นเข้า เรื่องจึงจบลงดังนี้ นี่แหละความรักของแม่

สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

แม่รักกว่ากี่เท่าเจ้าพระคุณ ฯ

ฉันยอมแพ้แม่ฉันวันยังค่ำ
เรื่องดื่มด่ำรักจริงหากริงไม่
แม่รักฉันฉันรักแม่แท้จริงใจ
แต่ใครรักมากกว่ากันนั้นฉันยอม
แม่รักฉันมากกว่าฉันรักแม่
ถึงเฒ่าแก่เจ็บไข้จนผ่ายผอม
แม่มาเยี่ยมเตรียมของกองชะลอม
ถึงทางอ้อมเดินไกลไม่ระอา
ส่วนฉันสิมิเป็นเหมือนเช่นท่าน
ต่อนาน ๆ จึงได้ลงไปหา
ฉันยอมแพ้แม่ฉันมั่นอุรา
แม่รักกว่ากี่เท่าเจ้าพระคุณ ?

เจือ สตะเวทิน

แม่คนเดียว

มนุษย์เราอยู่ได้ในโลกนี้ ก็ด้วยมีผืนแผ่นดินถิ่นอาศัย
มีธารากินอาบซาบดวงใจ มีข้าวไว้ยังชีวาให้ถาวร
พสุธาอาศัยได้พำนัก ร่างกายพักสุขสรรพ์สโมสร
ส่วนวารีมีคุณอันสุนทร ดับสิ่งร้อนให้ระรื่นจิตชื่นบาน
แต่ชีวิตจะดำรงคงอยู่ได้ ต้องอาศัยภักษาธัญญาหาร
ทั้งสามสิ่งยิ่งด้วยคุณาการ ในโบราณจึงสรรค์สมัญญา
เรียกว่าแม่ธรณีมีความหมาย ถึงพื้นโลกทั้งหลายตลอดหล้า
เรียกแม่น้ำหมายบ่งลำคงคา เรียกข้าวว่าแม่โพสพเคารพคุณ
สิ่งทั้งสามนี้ไซร้ไร้วิญญาณ แต่ด้วยการกิจเอื้อช่วยเกื้อหนุน
ชูชีวิตชาวหล้าด้วยการุณย์ จึงเรียกนามตามอดุลคุณาการ
แต่ว่าแม่บังเกิดเกล้าของเรานี้ เป็นยอดบุพการีที่ไพศาล
รวบรวมทั้งพสุธาคงคาธาร ธัญญาหารอยู่แก่แม่คนเดียว

มนตรี ตราโมท

"แม่" ในทัศนะของพระพุทธเจ้า

ครั้งเสวยพระชาติเป็นดาบสชื่อโสณบัณฑิต
ประกาศแก่มวลกษัตริย์ในชมพูทวีป

---

๑. อากงฺขมานา ปุตฺตผลํ เทวตาย นมสฺสติ
นกฺขตฺตานิ จ ปุจฺฉติ อุตุสํวจฺฉรานิ จ ฯ

"แม่" เมื่อหวังตั้งใจจะได้ลูก
จิตพันผูกเทพยเจ้าเฝ้าวอนขอ
คอยถามฤกษ์ ฤดู ปี ใดดีพอ
หวังให้ก่อเกิดลูกถูกฤกษ์ยาม

๒. ตสฺสา อุตุสิ นฺหาตาย โหติ คพฺภสฺสวกฺกโม
เตน โทหฬินี โหติ สุหทา เตน วุจฺจติ ฯ

ครั้นระดูเอิบอาบ "แม่" ซาบซ่าน
สมุฏฐานครรภ์ตั้งดังสอบถาม
"แม่" แพ้ท้องครองทุกข์โรคคุกคาม
แต่ "ใจงาม" เพราะความรักปักลูกน้อย

๓. สํวจฺฉรํ วา อูนํ วา ปริหริตฺวา วิชายติ
เตน สา ชนยนฺตีติ ชเนตฺตี เตน วุจฺจติ ฯ

"แม่" อุ้มครรภ์วันแล้วก็วันเล่า
กำหนดเก้าเดือนกว่าน่าท้อถอย
พอลูกคลอดปลอดภัยสมใจคอย
"แม่" จึงพลอยเริ่มต้นเป็น "ชนนี"

๔. ถนกฺขีเรน คีเตน องฺคปาวุรเณน จ
โรทนฺตํ ปุตฺตํ โตเสติ โตเสนฺตี เตน วุจฺจติ ฯ

ยามทารกตกใจร้องไห้จ้า
"แม่" จะมากกกล่อมหอมเกศี
ให้ดื่มนมสมนาม "โตเสนตี"
ผู้ปรานีปลอบขวัญให้มั่นใจ

๕. ตโต วาตาตเป โฆเร มมฺมํ กตฺวา อุทิกฺขติ
ทารกํ อปฺปชานนฺตํ โปเสนฺตี เตน วุจฺจติ ฯ

คราวลมแรงแสงแดดแผดเผากล้า
เด็กจะรู้เดียงสาก็หาไม่
"แม่" เท่านั้นหวั่นระวังไม่ห่างไกล
จึงเรียกได้ไม่ลำเอียง "ผู้เลี้ยงดู"

๖. ยญฺจ มาตุ ธนํ โหติ ยญฺจ โหติ ปิตุทฺธนํ
อุภยมฺเปตสฺส โคเปติ อปิ ปุตฺตสฺส เม สิยา ฯ

ทรัพย์ของแม่และพ่อต่อกันเข้า
"แม่" จะเฝ้าคุ้มครองปกป้องอยู่
ด้วยใจหวังฝังปลูกลูกเชิดชู
ให้ก่อกู้สกุลวงศ์ดำรงนาน

๗. เอวํ ปุตฺต อทุํ ปุตฺต อิติ มาตา วิหญฺญติ ฯ

"แม่" ลำบากยากเข็ญจนเย็นค่ำ
ทุกวันพร่ำให้สำเหนียกคอยเรียกขาน
"อย่างนี้ลูก อย่างโน้นลูก สิถูกการ"
ไม่รำคาญหรือระคายหรือหน่ายรัก

๘. ปมตฺตํ ปรทาเรสุ นิสฺสิเว ปุตฺตโยพฺพเน
สายํ ปุตฺตํ อนายนฺตํ อิติ มาตา วิหญฺญติ ฯ

พอลูกเติบโตใหญ่วัยแรกรุ่น
เที่ยวหมกมุ่นมักชู้สู่สมัคร
ทุกยามเย็นไม่เห็นมาล่าช้านัก
"แม่" ก็ชักเดือดร้อนก่อนใครใคร

ตสฺมา หิ เต นมสฺเสยฺย สกฺกเรยฺยาถ ปณฺฑิโต
อนฺเนน อโถ ปาเนน วตฺเถน สยเนน จ
อุจฺฉาทเนน นฺหาปเนน ปาทานํ โธวเนน จ ฯ

เพราะฉะนั้นบัณฑิตคิดคุณ "แม่"
ทุกวันแลควรสักการท่านยิ่งใหญ่
ด้วยเสื้อผ้า, อาหาร, การลูบไล้
อาบน้ำให้, ให้ล้างเท้า, ให้เข้านอน ฯ

จากพระไตรปิฎกเล่ม ๒๘ ชาดกขุททกนิกาย หน้า ๕๗

วิเชียร บำรุงผล

จาก "วรรณกรรมเรื่องแม่" ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

ครูกับศีลธรรม

"ครู" แปลตามตัวว่า หนัก คือหนักด้วยงาน นี้ก็เป็นความจริงเท่าที่ประสบมา การทำงานอย่างครูจริง ๆ นั้นถือว่าเป็นงานหนัก คนธรรมดาทั่ว ๆ ไปนั้นทำได้ยาก ทำได้เฉพาะคนที่มีอุดมคติ และมีความรู้สึกรับผิดชอบ จึงเป็นครูที่ดีได้ ฉะนั้นจึงเป็นงานหนัก เพราะต้องรับผิดชอบให้ความรู้แก่มนุษย์โลก ในทางที่มนุษย์เหล่านั้นจะเอาตัวรอดได้

ในความหมายที่ว่าหนักอีกความหมายหนึ่ง คือ หนักอยู่บนศีรษะของลูกศิษย์ บุญคุณของครูนี้หนัก ยากที่ลูกศิษย์จะตอบแทนได้ ยากที่จะปลดเปลื้องได้ จึงเป็นเรื่องหนักมาก

ถ้าแปลโดยความหมายให้ลึกซึ้ง ก็แปลว่า ผู้นำในทางวิญญาณ หมายถึงมีสติ-ปัญญา ความคิดเห็น ความเข้าใจ ต่อปรากฏการณ์ทั้งหลายด้วยสติปัญญา เพื่อยกระดับจิตเยาวชนให้สูงขึ้น

คำว่า "อาจารย์" แปลว่า ผู้ฝึกมรรยาท ครูเป็นผู้นำทางวิญญาณ คำไหนจะมีความหมายดีกว่า ก็ครูนั่นแหละมีความหมายดีกว่า แต่เรา ๆ ท่าน ๆ อยากจะเป็นอาจารย์ ไม่อยากเป็นครู ได้ปริญญามาเรียกอาจารย์ ไม่ได้ปริญญาเรียกครู เอาอะไรมาวัดก็ไม่รู้

คำว่า "ครู" เป็นคำวิเศษมาก กับพระพุทธเจ้า กับพระเยซู ทั้งกับพระโมฮัมหมัด ก็ใช้คำว่า "บรมครู" เพราะว่าเป็นผู้นำทางวิญญาณ มิได้ใช้ว่า "พระอาจารย์"

อีกความหมายหนึ่ง "ครู" แปลว่า "ผู้เบิกคอกให้สัตว์ออกมา" ครูทั้งหลายนี้แหละเป็นผู้เบิดคอกให้สัตว์โลกออกมาพบแสงสว่าง สัตว์ทั้งหลายอยู่ในคอกของอวิชชา

คำว่า "อุปัชฌายะ" แปลว่า "ผู้เข้าไปเพ่งดู" เรามีลูกศิษย์เข้าก็คอยเพ่งดู ใครทำผิดทำถูกประการใด มิได้หมายความถึงพระอาจารย์ที่บวชพระอย่างเดียว ครูก็เป็นอุปัชฌายะได้

ตามความหมายของครูดังกล่าวมาแล้ว เป็นความหมายที่ดีทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นครูจะต้องเป็นครูที่มีอุดมคติ มีคุณธรรมและเสียสละกันอย่างสูงสุด ขอนำธรรมะที่จะทำให้เป็นครูที่สมบูรณ์เป็นตัวอย่าง ๓–๔ ข้อ

๑. ครูต้องเป็นผู้มุ่งมั่นในเรื่องทางวิญญาณ ไม่ต้องการผลตอบแทนอะไรมากมายนัก ว่า "เมื่อท่านคิดจะช่วยเหลือผู้อื่น พระเจ้าก็ให้รางวัลท่านแล้ว" เมื่อเราทำดีแล้วเราก็มีความสุข ทำไมจะต้องเรียกร้องรางวัลจากคนนั้นคนนี้อีก ซึ่งเป็นการค้ากำไรเกินควร รางวัลของพระเจ้านี่แน่นอน ทำมากได้มาก ทำน้อยได้น้อย แต่รางวัลของคนไม่แน่นอน ทำมากได้น้อยก็มี ทำน้อยได้มากก็มี แต่ถ้าเราคิดร้ายผู้อื่น พระเจ้าก็จะลงโทษทันที เข้ามุ้งก็ตามไปลงโทษถึงในมุ้ง ทำให้นอนไม่หลับกระสับกระส่าย ถ้าคิดช่วยเหลือผู้อื่นก็จะให้รางวัลทันที คืออิ่มใจ เป็นสุขใจ คิดสอนแนะนำอะไรให้นักเรียนให้ได้ก้าวหน้าทางจิตใจ เมื่อมาสอนมาแนะนำให้เด็กเป็นคนดีมีความรู้ ก็รู้สึกอิ่มใจ สบายใจ เป็นรางวัลที่พอสมพอควรแล้ว จะต้องไปเรียกร้อง ประท้วงนั่นประท้วงนี่เอาจากใครที่ไหนอีกเล่า ถ้าครูจะประท้วงก็ควรประท้วงว่าฉันยังสอนน้อยไป ขอชั่วโมงให้ฉันสอนให้มากขึ้นอีก ไม่ประท้วงขอเงินเดือนขึ้น เพราะเรามีปีติคือความอิ่มใจ สุขใจ เป็นเงินเดือนอยู่แล้ว ทั้งเป็นเพื่อนตาย เวลาครูตายมีลูกศิษย์ไปร้องไห้ ข้างหีบศพ คนทำงานอาชีพอื่นหายาก มีก็แต่ลูกหลานที่ไปร้องไห้แต่ครูมีลูกศิษย์ทั้งโลกร้องไห้เสียดาย

๒. ธรรมะสำหรับครูที่จะทำให้การสั่งสอนเยาวชนได้รับผลเต็มที่ คือครูต้องมีความอิ่มใจ มีปีติปราโมทย์ หล่อเลี้ยงชีวิตครูให้ชุ่มชื่น ผู้ใดก็ตามที่ทำงานแล้วไม่มีความอิ่มใจในการงานที่ตัวทำแล้ว ชีวิตของเขาจะแห้งแล้ง จะรู้สึกเบื่อหน่ายเอือมระอา บ่นคิดจะย้ายการงานอยู่เรื่อยๆ ถ้าหากทำงานเป็นครูก็คิดแต่จะสอบเข้างานอย่างอื่นอยู่ร่ำไป เมื่อไม่มีความอิ่มใจปีติปราโมทย์ในงานนั้นๆ ก็ขาดธรรมะ

มีสถาบันอยู่ ๔ สถาบันที่ไม่ควรเรียกว่าเป็นอาชีพคือ :–

๑. สถาบันพระสงฆ์

๒. สถาบันครู

๓. สถาบันแพทย์ พยาบาล

๔. สถาบันตุลาการ

ทั้ง ๔ สถาบันนี้มีไว้สำหรับโลก ถ้าขาดสถาบันทั้ง ๔ นี้เมื่อใดโลกก็จะเดือดร้อนฉิบหายเมื่อนั้น

ถ้าโลกขาดตุลาการ ซึ่งรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม เมื่อไม่มีความยุติธรรมอยู่ในโลกมนุษย์จะหันหน้าไปพึ่งใคร

ถ้าโลกขาดแพทย์ ซึ่งคอยช่วยเหลือเยียวยารักษา เมื่อเจ็บป่วยไข้ มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ได้อย่างไร

ถ้าโลกขาดครู ที่จะยกระดับวิญญาณขั้นพื้นฐาน ขาดความรู้ในการดำรงชีวิตขั้นต้น มนุษย์จะอยู่รอดได้อย่างไร

ถ้าโลกขาดพระสงฆ์ ซึ่งเป็นสถาบันยกวิญญาณขั้นสูงสุดมนุษย์ ก็จะระส่ำระสายเพราะขาดคุณธรรมขั้นสูง เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นที่พึ่งทางจิตใจ

นี่แหละจึงกล่าวได้ว่าหากขาด ๔ สถาบันนี้อันใดอันหนึ่ง โลกก็จะเดือดร้อนวุ่นวายหาสันติภาพมิได้ ฉะนั้นการที่เราได้มีโอกาส ทำงานในสถาบันครู ถึงจะเหนื่อยยากลำบากก็ควรภูมิใจอิ่มใจและปีติ ซึ่งครูมิใช่เป็นลูกจ้างแต่เป็นปูชนียบุคคล ผู้ประสิทธิประศาสน์ความรู้ให้กับมนุษย์โลก

๓. **ครูต้องเป็นโพธิสัตว์** มีอุดมคติของพระโพธิสัตว์ นี้ลึกซึ้งเข้าไปอีก ความหมายง่าย ๆ พระโพธิสัตว์คือบุคคลที่อุทิศตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น แม้ว่าตนเองยังไม่พ้นทุกข์ ถ้าอุทิศตนช่วยเหลือผู้อื่นด้วยแล้วตัวเองก็จะพ้นทุกข์ โดยถืออุดมคติว่า "เราจะยอมลำบากเพื่อให้ผู้อื่นสบาย" เมื่อคิดถึงผู้อื่นมากเข้า จะลืมความเห็นแก่ตัวจนหมดตัวตน ซึ่งมีคุณธรรมถือประจำ ๔ อย่างคือ :-

๓.๑ **สุทธิ** คือความบริสุทธิ์ ที่อยู่ในจิตใจของครู จิตของครูจะบริสุทธิ์ สะอาดปราศจากกิเลส ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ ไม่เห็นแก่ตัวด้วยความโลภและกอบโกย ไม่มีความอาฆาต พยาบาทมีแต่ให้อภัย และยอมแพ้ ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใคร ๆ ในโลก ไม่มีใจลิงโลดตื่นเต้นเมื่อได้อะไรมา หรือเศร้าโศกเสียใจเมื่อเสียอะไรไป ไม่หลงใหลวัตถุจนเสียคติของครู ไม่มีจิตริษยาเมื่อผู้อื่นได้ดีแต่มีมุทิตาจิตในศิษย์ หรือในทุก ๆ คน

๓.๒ **ปัญญา** มีปัญญาสว่างไสว เพื่อแก้ปัญหาของตัวเองและแก้ปัญหาให้ศิษย์ทั้งปัญญาอันเกิดจากได้ศึกษาเล่าเรียนทางวิชาการ ปัญญาอันเกิดจากการพิจารณาใคร่ครวญและปัญญาอันเห็นแจ้งแท้ตลอด อันเป็นประสบการณ์วันคืนล่วงไปในการใช้ปัญญา ที่จะช่วยให้

ศิษย์เป็นผู้เจริญก้าวหน้าตามทำนองคลองธรรม ความสุขของครูอยู่ตรงนี้ ทั้งมีปัญญาที่จะเป็นที่พึ่งแก่ตัวเอง โดยมิหวังผลตอบแทนอะไรจากศิษย์ เป็นการให้และเสียสละด้วยความบริสุทธิ์ใจ ครูต้องมีปัญญารู้ว่าอะไรคือความเสื่อมและความเจริญของการดำเนินชีวิต และแนะนำสั่งสอนศิษย์โดยไม่ปิดบัง

๓.๓ เมตตา ในจิตของครูมีเมตตาอันไม่มีที่สุด ไม่เฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ปรารถนาแต่จะให้โลกประสบสันติภาพ ให้ศิษย์ทุกคนประสบสันติสุข ข้อนี้รวมกรุณา คือ ปรารถนาให้พ้นทุกข์ ด้วยครูจะไม่นิ่งดูดายต่อปัญหาของศิษย์ แต่จะใกล้ชิด รักใคร่ สนิทสนม สอดส่องดูแล มิได้ละทิ้ง แม้จะว่ากล่าวตักเตือน ติเตียนลงโทษ ก็จะทำด้วยความรักเมตตา มิได้ทำด้วยความเกลียดชิงชัง

๓.๔ ขันติ นี่คือการยอมสละความสุขส่วนตัว เพื่อเยาวชน ด้วยความอดทนถึงที่สุด ทั้งอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อยทางกายและทางจิต ต้องอดทนต่ออุปสรรคนานาชนิด มีความคิดอยู่เสมอว่าเราเป็นครู อุปสรรคต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ผ่านเข้ามา เพื่อให้เราเอาชนะและทดสอบความอดทน ผู้ที่ไม่อดทนก็พ่ายแพ้และหลีกหนีไป เพราะขาดอุดมคติดังกล่าวแล้ว การอดทนนี้มิใช่อดทนด้วยความเจ็บใจหรือซังกะตาย แต่อดทนด้วยปัญญา เห็นอยู่ซึ่งประโยชน์ของผู้อื่น ครูจึงเป็นผู้เข้มแข็งอดทน แม้จะสละชีวิต เพื่อรักษาความเป็นปูชนียบุคคลไว้

"นี่แหละคืออุดมคติของพระโพธิสัตว์และคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ ซึ่งตรงกับอุดมคติและคุณธรรมของครูเป็นอย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่จะละเลยมิได้เลย"

๔. **หลักการสอน** ทั่ว ๆ ไปไม่ว่าจะเป็นการสอนเรื่องอะไร ของใคร แม้เรื่องเล็ก ๆ ที่เรียนที่สอนกัน สรุปวิธีสอนได้ ๓ ประเภท คือ :–

๔.๑ โดยการพูดจา แนะนำว่ากล่าวตักเตือน หรือใช้อุปกรณ์การสอนต่าง ๆ เช่น หนังสือ ผังคำบรรยาย ภาพยนตร์ หรืออุปกรณ์อื่นซึ่งครูก็ได้ทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไป เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

๔.๒ โดยการปฏิบัติให้ดู หรือทำตัวอย่างให้ดู ข้อนี้สำคัญมากในการสอนธรรมะ เช่น การเป็นคนอ่อนน้อม เสียสละ ข่มใจระงับความโลภ โกรธ หลง ไม่ดื้อรั้นเอาแต่ใจตัวเอง แสดงความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่ฟุ่มเฟือย สุรุ่ยสุร่าย พูดแต่น้อย มีมรรยาททางกายวาจา

ดี ไม่แสดงอาการขึ้งโกรธ กระฟัดกระเฟียด หรือแสดงอารมณ์หงุดหงิดให้เห็น เหล่านี้เป็นต้น เรื่องอันเกี่ยวกับครูแล้วสำคัญมาก "การสอนศีลธรรมไม่ได้ผล สาเหตุหนึ่งเพราะผู้สอนไม่เป็นตัวอย่างที่ดี ขาดคุณธรรมไม่มีศีล" เช่นการบกพร่องในเรื่องกามารมณ์ เห็นแก่ตัว เจ้าโทสะ ไม่มีความยุติธรรม ไม่มีความกล้าหาญรับผิดชอบ นิ่งดูดาย อิจฉาริษยาผู้ที่เขาได้ดีกว่า ไม่ให้ความร่วมมือในเรื่องที่เป็นประโยชน์ แบ่งพรรคแบ่งพวก เห็นแก่ได้ มีกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เหล่านี้ผู้รับการสอนจะเสื่อมศรัทธา ครูนั้นเป็นที่ถูกเพ่งเล็งของคนเป็นจำนวนมาก จึงเป็นการยากที่จะทำตัวให้เหมาะสม แต่ปัญหาทั้งหมดนี้จะแก้ได้ด้วยความเป็นผู้ซื่อสัตย์สุจริต และยอมเสียสละ เรื่องอื่นจะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ครูจึงเป็นบุคคลที่น่าเคารพกราบไหว้

คุณธรรมสำหรับครูที่จะมีไว้เพื่อการทำตัวอย่างให้ผู้อื่นดู ยึดถืออิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ ฆราวาสธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ วุฒิธรรม ๔ ศีล ๕ พละ ๕ อินทรี ๕ ทิศ ๖ การเว้นอบายมุข ๖ อปริหานิยธรรม ๗ สัปปุริสธรรม ๗ อริยมรรค ๘ เหล่านี้เป็นธรรมที่ครูต้องเรียนรู้และปฏิบัติเพื่อเป็นตัวอย่างต่อไป

๔.๓ โดยการแสดงความสุขให้ดู คือแสดงอาการไม่มีทุกข์ แต่มีความยิ้มแย้มแจ่มใสไม่เป็นทุกข์เมื่อผู้อื่นเป็นทุกข์ ไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นเสียใจ ไม่ตื่นทิ่งเมื่อผู้อื่นทิ่ง เป็นผู้หมดปัญหาของชีวิต เสียสละให้อภัย ชีวิตมีแต่ความสุขอันเป็นผลของการปฏิบัติธรรม ทำให้ผู้อื่นอยากคบหาสมาคม เพราะไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใคร เป็นต้น

นี่คือคุณธรรมแห่งครู ขอให้นำไปศึกษาพิจารณาจนเป็นที่แจ่มแจ้งด้วยตนเองต่อไป

เรื่องของชีวิต

"อำนาจ สฤษดิพันธุ์"
การก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงพิเศษ

"เกิดมาเป็นคนมีชีวิตแล้วก็ใช้ชีวิตวุ่นไปจนวันตาย เรื่องของชีวิตเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าได้ศึกษาให้รู้ที่มาที่ไปรู้ถึงวิธีที่จะดำรงชีวิต ดำเนินและรักษาชีวิตให้เป็นที่ถูกต้อง ปลอดภัยจากอันตราย ปลอดภัยจากบาปอกุศลแล้ว ชีวิตก็จะเป็นสิ่งที่น่ารักยิ่งขึ้นอีกมากทีเดียว"

๑. **ชีวิตคืออะไร ?** ปัญหานี้บางคนอาจไม่เคยคิดถึงเลยหรือบางคนคิดวุ่นวายไป แต่ถ้าคิดถึงความจริงแล้ว ปัญหาก็ไม่มี คือ ดังนี้

ก. ชีวิตคือความเป็นอยู่ (ยังไม่ตาย–สิ้นความเป็นอยู่สิ้นชีวิต) ชีวิตของคนก็คือความเป็นอยู่ของคนชีวิตของสัตว์ คือ ความเป็นอยู่ของสัตว์ สุดแต่สิ่งใดมีชีวิต ชีวิตก็คือความเป็นอยู่ของสิ่งนั้น ๆ (ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะชีวิตเท่านั้น)

ข. อริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน และอาการอื่น ๆ เช่น กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ฯลฯ เป็นการแสดงความมีชีวิต

๒. **ชีวิตคนประกอบด้วยอะไร ?** ปัญหานี้อาจใช้วิชาการ หรือวิธีการตอบได้หลายนัย แต่ในทางธรรมนั้นตอบได้ดังนี้

ก. ชีวิตคนประกอบด้วยเบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวม ๕ ส่วน

๑. รูป หมายถึง สิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตา เช่น หน้า มือ เท้า
๒. เวทนา หมายถึง ความรู้สึก เช่น สุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ
๓. สัญญา หมายถึง ความทรงจำ เช่น จำรูป จำเสียงได้
๔. สังขาร หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดความดีหรือชั่ว
๕. วิญญาณ หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นทางตา หู ลิ้น กาย ใจ

ข. สิ่งซึ่งประกอบเป็นรูปร่าง เป็นที่ครองของชีวิตนั้น ได้แก่ การรวมกันของธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ส่วนที่แข็งมาจากดิน ส่วนที่เหลวมาจากน้ำ ส่วนที่ร้อนหรืออบอุ่นมาจากไฟ ส่วนที่พัดไปพัดมาจากลม สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนของที่ยืมเขามาใช้ เสร็จกิจแล้วก็กลับคืนไป กลายสภาพเป็นอย่างเดิม มิใช่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนจะรักษาไว้มิได้ ดังนี้ชีวิตจึงมิใช่ของตน หากเกิดขึ้นจากการปรุงแต่งของธาตุทั้ง ๔ จึงเป็นอนัตตา

ค. แม้ชีวิตเป็นอนัตตา แต่การกระทำทั้งหลายย่อมเกิดเป็นผลแก่ตน ทั้งส่วนดีและส่วนชั่ว เรียกว่า กรรมเป็นของตน จะบัดให้พ้นตนมิได้ ผลนั้นย่อมปรากฏในภาพนี้และภพหน้า เป็นประดุจเงาติดตามตัวตลอดไป

๓. **ชีวิตเกิดจากอะไร ?** ปัญหานี้ก็เหมือนข้อ ๒ และก็ตามโดยนัยเดียวกัน

ก. กล่าวตามหลักในธาตุ เวปัตถัมมสูตรว่ามี ๓ อย่างคือ

๑. กรรม คือ การกระทำดี กระทำชั่ว เป็นพื้นที่ของชีวิต

๒. วิญญาณ คือ ความรู้สึกนึกคิด เป็นพืชพันธุ์ของชีวิต

๓. กิเลส คือ ตัณหาความทะเยอทะยาน ความอยาก เป็นเชื้อของชีวิต

สิ่งทั้ง ๒ อย่างนี้ยังมีอยู่ตราบใด ก็ต้องสร้างชีวิตขึ้นตราบนั้น ถ้าขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่มีกำลังพอจะสร้างชีวิตขึ้นได้

ข. ปุถุชนก็ยังเกิดกันอยู่เรื่อย ๆ ก็เพราะยังมีกรรม ยังมีวิญญาณ ยังมีกิเลส ส่วนวิญญาณอันเป็นพืชพันธุ์ แม้จะยังมีอยู่ แต่เมื่อไม่มีกรรม อันเป็นพื้นที่ และไม่มีตัณหาอันเป็นน้ำเชื้อ วิญญาณก็ปฏิสนธิอีกไม่ได้ จึงต้องดับไปเป็นขั้นสุดท้าย

ค. สิ่งซึ่งเป็นเครื่องสร้างชีวิตทั้ง ๓ นี้คือสิ่งสำคัญที่สุดก็คือ ตัณหา อันเป็นตัวกิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้วก็ได้รับผลกรรม เมื่อได้รับผลกรรมก็เกิดกิเลสอีก และเมื่อยังมีกิเลสก็เป็นเหตุให้ทำกรรมต่อไป วนเวียนไปจนกว่าจะละกิเลสได้เด็ดขาด ท่านจึงเรียกว่า วัฏฏะ แปลว่า วน

๔. **ธรรมดาของชีวิต** ชีวิตมีความเป็นไปต่าง ๆ นานา แต่ถ้ารู้ถึงธรรมดาของชีวิตแล้วก็จะคลายความประหลาดใจ

ก. ชีวิตเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว ต้องเป็นไปตามกฎธรรมดา หนีกฎธรรมดาไม่พ้น คือ ต้องแก่, ต้องเจ็บ, ต้องตาย, ต้องพลัดพรากจากของรัก และต้องรับผลกรรม ชีวิตมีกรรม

เป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท (มรดก) มีกรรมเป็นกำเนิด (ผู้ให้เกิด) มีกรรมเป็นพวกพ้อง มีกรรมเป็นที่อาศัย เมื่อทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว

ข. อีกนัยหนึ่งแห่งกฎธรรมดา กล่าวถึงสิ่งที่ห้ามไม่ได้ในชีวิตมี ๕ อย่าง คือ

๑. ชรา คือความแก่ห้ามไม่ได้

๒. พยาธิ คือความเจ็บไข้ห้ามไม่ได้

๓. มรณะ คือความตายห้ามไม่ได้

๔. นัสสนะ คือความเสียหายห้ามไม่ได้

๕. ขยะ คือความเสื่อมสิ้นห้ามไม่ได้

ค. ความแก่มี ๒ อย่างคือ

๑. แก่ขึ้น คือ แก่ที่ยังมองไม่เห็นด้วยตาธรรมดา (อายุมากขึ้น)

๒. แก่ลง คือ แก่มองเห็นชัด เพราะสังขารทรุดโทรม

ง. พยาธิ ความเจ็บไข้มี ๓ อย่างคือ

๑. โรคบางอย่างรักษาก็หาย ไม่รักษาก็หาย

๒. โรคบางอย่างรักษาก็ตาย ไม่รักษาก็ตาย

๓. โรคบางอย่างรักษาจึงหาย ไม่รักษาก็ไม่หาย

๕. **ความรักชีวิต** รักอื่นจะเหมือนรักตัวเองนั้นไม่มี ชีวิตของใครใครก็รัก รักยิ่งกว่าชีวิตของคนอื่น ไม่ว่าตัวเองจะอยู่ในฐานะไหนก็ตาม ย่อมเป็นที่รักของตัวเองแม้จะมีร่างพิกลพิการอย่างไร ก็ยังรักชีวิตของตนอยู่นั่นเอง และมีความปลาบปลื้มใจในเรื่องของตนเอง

๖. **ผู้บันดาลชีวิต** ชีวิตจะทุกข์สุขชั่วดีประการใด มิใช่เพราะคนอื่นหรือเหตุอื่นใดเป็นผู้บันดาล แท้จริงตนและกฎแห่งตนเป็นผู้บันดาล คือ

๑. ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าจะมาเป็นที่พึ่งได้ คนที่ฝึกตนดีแล้วเท่านั้น ย่อมได้ที่พึ่งที่หาได้ยาก

๒. ทำชั่วด้วยตนเอง ต้องเศร้าหมองด้วยตนเอง ไม่ทำชั่วด้วยตนก็บริสุทธิ์ด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์ (ความดี) ความไม่บริสุทธิ์ (ความชั่ว) เป็นของเฉพาะ ตัวคนอื่นจะทำให้คนอื่นบริสุทธิ์ (ดี) ไม่ได้

๗. **ลิขิตชีวิต** ชีวิตเป็นไปต่าง ๆ นานา มิใช่รับโชคเคราะห์หรือเทพเจ้า แท้จริงกรรมแห่งตนเองเป็นผู้กำหนด

ก. อะไรเป็นเครื่องมือให้ตนเองบันดาลชีวิตของตนเป็นไปต่าง ๆ กัน สิ่งนั้นก็คือ "กรรม"

ข. ทางพระพุทธศาสนา ถือว่าชีวิตต้องเป็นตามกรรมลิขิต คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ค. กรรม คือ การกระทำ ทางแห่งการกระทำมี ๓ อย่าง ได้แก่ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม

ง. มูลเหตุที่ทำให้คนทำกรรมมี ๒ อย่างคือ

๑. เหตุดีเรียกว่า กุศลมูลมี ๓ อย่าง ได้แก่ อโลภะ อโทสะ, อโมหะ

๒. เหตุชั่วเรียกว่า อกุศลมูลมี ๓ อย่าง ได้แก่ โลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความโกรธ) โมหะ (ความหลง)

จ. ผลของกรรมมี ๒ อย่าง

๑. ผลที่เป็นส่วนนาม มองไม่เห็น รู้ได้ด้วยปัญญา

๒. ผลที่เป็นนามรูป มองเห็นด้วยตาธรรมดา

๘. **จุดหมายของชีวิต** การเดินทางต้องมีที่หมาย ประกอบการใดต้องมีวัตถุประสงค์ ดังนั้นการดำเนินชีวิต ก็ต้องมีจุดหมายปลายทางเช่นกัน

ก. อายุของคนที่สั้นยาวไม่เท่ากันมาจากกรรม คือ การกระทำของตนเอง

ข. ชีวิตต้องมีจุดหมาย

ค. จุดหมายแห่งชีวิตนั้น ต้องเป็นจุดหมายที่ชอบธรรม จึงจะเป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิต

๙. **อุปสรรคชีวิต** การกระทำทั้งหลายต้องมีอุปสรรคไม่มากก็น้อย การดำเนินชีวิตจึงจะปราศจากอุปสรรคเสียมิได้ ชีวิตในโลกนี้ต้องต่อสู้กับอุปสรรคทั้งสิ้น

ก. ชีวิตที่ปราศจากการต่อสู้กับอุปสรรคไม่มี

ข. ตราบใดที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ก็ยังไม่พ้นทุกข์

ค. ความดีของโลกก็มี แต่เป็นความดีที่เคล้าความไม่ดี จึงเป็นความสุข และเมื่อเป็นอุปสรรคแก่ตนเองแล้วย่อมแก้ได้ยาก

ง. ความจริงทุกอย่างมีอยู่ในโลกนี้

จ. อุปสรรค (ทุกข์) ชีวิตที่สำคัญที่สุดมิใช่อะไรอื่น ที่แท้ได้แก่ตัวเราเองและเมื่อเป็นอุปสรรคแก่ตนเองแล้วย่อมแก้ได้ยาก

อุปสรรคนี้ก็คือ "ตนเองไม่ทำตัวให้เป็นที่พึ่งของตนเอง" คิดแต่จะพึ่งคนอื่นอยู่เรื่อยไป จึงเป็นอุปสรรคที่แก้ได้ยากที่สุด

ฉ. จงเตือนตนด้วยตนเองและจงพิจารณาตนด้วยตนเอง รวมความว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตน เป็นหลักธรรมประการสำคัญเมื่อตนเป็นที่พึ่งแก่ตนได้แล้วก็เป็นการแก้อุปสรรค์ (ทุกข์) ทั้งมวลคลายลง ไม่มีใครอื่นจะกระทำได้ดีเท่ากับตนเอง

๑๐. **ทางสำเร็จแห่งชีวิต** ชีวิตต้องผจญกับอุปสรรคหรือทุกข์ดังกล่าวแล้ว การจะต่อสู้เอาชนะอุปสรรคได้ก็โดยอาศัยการประพฤติปฏิบัติตามข้อธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้

ก. ให้บุคคลเริ่มสร้างตนเอง ตั้งแต่ไม่มีอะไรเลยจนเกิดความสำเร็จในชีวิตตามที่มุ่งหมายไว้ได้

ข. การทำงานใหญ่ ๆ ให้สำเร็จได้นั้น มิใช่ต้องมีทรัพย์สมบัติมาก ๆ จึงจะทำได้

ค. การสร้างความสำเร็จตามความมุ่งหมายนั้น มิใช่ต้องเป็นคนมีความรู้มากหรือเป็นคนร่ำรวย

ง. ทางสำเร็จแห่งชีวิตนั้นมี

๑. **ฉันทะ** ความรักงาน คนที่เกิดมาต้องทำงาน มีกายมีหน้าที่ซึ่งทำ มีวาจาทำหน้าที่พูด มีใจทำหน้าที่คิด คำว่า "คน" หมายความว่าไม่อยู่นิ่ง ถ้าอยู่นิ่งเฉยก็เรียกว่า "ศพ" หรือคนตาย

๒. **วิริยะ** ความพากเพียร งานจะมีมากเพียงไร ถ้าขาดวิริยะก็ยากจะบรรลุผลอันเป็นจุดมุ่งหมาย

ลักษณะของคนเกียจคร้าน

๑. ทอดธุระที่กระไว้ว่าจะทำ

๒. เบื่อหน่ายต่อการงานที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า

๓. ผลัดเพี้ยนเวลาเรื่อยๆ ไป

ลักษณะของคนขยัน

๑. **รับ**ธุระที่กระไว้ไม่ทอดทิ้ง

๒. ทำงานที่มาถึงมือไม่ชักช้า

๓. ทำงานตามเวลาไม่ผลัดวัน

๓. **จิตตะ** ความเอาใจใส่ หมายความว่า มีความห่วงใยในการงานอันเป็นหน้าที่อยู่เป็นนิตย์ คือไม่ทอดทิ้ง ไม่เพิกเฉย

๔. **วิมังสา** ความสอดส่อง พึงเข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามเหตุผล การทำงานก็ต้องสอดส่องว่าเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง

ความมุ่งหมายของชีวิตทางหนึ่งทางใดก็ตาม จะสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยดำเนินไปตามหลักธรรม คือ อิทธิบาท ๔ คือ

๑. ต้องมีความรักความพอใจในการนั้นๆ

๒. ต้องมีความพากเพียรในการงานนั้นๆ

๓. ต้องมีความพอใจเอาใจใส่ในงานนั้นๆ

๑๑. **ทางดำเนินชีวิต** การดำเนินชีวิตที่เคร่งเครียดเกินไปจะไม่นำไปสู่ทางสุขทางเจริญและอาจเป็นอันตรายได้ง่าย แต่การดำเนินชีวิตอย่างหย่อนยานก็จะเกิดผลเช่นกัน ดังนั้นการดำเนินชีวิตดีงาม จึงต้องดำเนินไปในทางสายกลาง

ก. ความเป็นระเบียบ ปฏิบัติการทั้งหลายเมื่อเป็นไปตามหลัก และระเบียบก็จะเรียบร้อยปลอดภัยและบรรลุผลที่มุ่งหมาย

ข. การดำเนินชีวิต ถ้าเคร่งเครียดนักก็เป็นอันตราย หรือหย่อนยานไปก็เช่นกัน ฉะนั้นควรเดินสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ หลักธรรม ๘ ข้อ

๑. ความเห็นชอบ คือ ความเห็นทุกข์ เหตุที่เกิดทุกข์และความดับทุกข์
๒. ความดำริชอบ คือ ดำริในการจะออกจากกามารมณ์ไม่พยาบาท ไม่เบียดเบียน
๓. พูดชอบ คือ ไม่พูดเท็จ ส่อเสียด คำหยาบ เพ้อเจ้อ
๔. ทำชอบ คือ ไม่ชอบทำลายชีวิตผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม
๕. เลี้ยงชีวิตชอบ คือ เว้นจากเลี้ยงชีวิตในทางผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย
๖. พยายามชอบ คือ พยายามละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วระวังมิให้เกิดขึ้นอีก
๗. ระลึกชอบ คือ ระลึกไปในทางร่างกาย จิต และธรรม ทั้งที่เป็นฝ่ายดีและชั่ว
๘. ตั้งใจชอบ คือ ตั้งใจให้แน่วแน่ในธรรมที่ดีอย่างใดอย่างหนึ่ง

๑๒. หน้าที่ชีวิต ทุกชีวิตย่อมมีหน้าที่ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นหรือส่วนรวม เพราะชีวิตต้องอยู่ในสังคมจึงต้องมีทั้งบุพการีและกตัญญูกตเวทีคู่กัน หน้าที่ของบุคคลที่ทางธรรมได้บัญญัติดังนี้ ดังตัวอย่างคือ

๑) หน้าที่บุตร–ธิดา

๑. เลี้ยงดูบิดา–มารดา
๒. ทำงานให้บิดามารดา
๓. ดำรงวงศ์ตระกูล
๔. รักษามรดก
๕. ทำความดีเพื่อบิดามารดาผู้ล่วงลับ

๒) หน้าที่สามี

๑. ยกย่องภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่นภรรยา
๓. มอบความเป็นใหญ่ (หน้าที่แม่บ้าน) ให้

๓) หน้าที่ภรรยา

๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
๒. รับรองแขกดี
๓. ซื่อสัตย์ต่อสามี
๔. รักษาทรัพย์ดี
๕. ขยันในการงานทั้งปวง

๔) หน้าที่มิตร

๑. รักษามิตรผู้เผลอสติ
๒. รักษาทรัพย์ของมิตรผู้เผลอสติ
๓. เมื่อมิตรมีภัยเป็นที่พึ่งได้
๔. ไม่ละทิ้งมิตรในยามวิบัติ
๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

๕) หน้าที่นาย

๑. จัดงานให้ตามควรแก่กำลัง
๒. ให้อาหารและรางวัล
๓. เอาใจใส่ในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย

๖) หน้าที่ของคนรับใช้

๑. ลุกขึ้นทำงานก่อนนาย
๒. เลิกทำงานทีหลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้
๔. ทำงานให้ดีขึ้น
๕. ทำคุณของนายไปสรรเสริญ

๑๓. **ชีวิตอวสาน** ตัวตายแต่ชื่อยัง

ก. ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่มีชีวิตและหาชีวิตมิได้ เมื่อมีความเกิดขึ้นเป็นเบื้องต้น ก็ต้องมีความเปลี่ยนแปลงในท่ามกลางและมีความแตกสลายไปในที่สุด แม้ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด แต่เมื่อตายแล้วก็ยังมีสิ่งหนึ่งคงอยู่ สิ่งนั้นคือ การกระทำ

ดังนั้นเพื่อมิให้เสียทีที่เกิดมาเป็นคน หรือที่เรียกว่า เสียชาติเกิด จึงควรประกอบกรรมดีไว้

ข. นักปราชญ์แนะนำทางที่จะพึงปฏิบัติในเวลาจะตายไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ละห่วงนอก คือ ละความห่วงใยในคนและของอันเป็นที่รักเสีย
๒. ละห่วงใน คือ ละความเสียดายในตัวเอง
๓. ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ
๔. ระลึกถึงความดี มีทาน ศีล ภาวนา

ค. ในทางธรรมกล่าวคือ การเกิด ตาย มีลักษณะเป็น ๔ อย่างคือ

๑. มืดมามืดไป คือ เกิดมาได้รับความเสื่อมอยู่เสมอ แต่ก็ยังเป็นผู้ประมาท แทนที่จะแก้ไขกลับยิ่งทำความชั่วอยู่เสมอเช่นนี้ ชื่อว่าเป็นชีวิตที่มืดมาและก็ต้องมืดไปอีก

๒. มืดมาสว่างไป คือ เกิดมาแล้วได้รับความทุกข์ ความเสื่อมเสีย แต่เป็นผู้ไม่ประมาท จึงพยายามทำความดีอยู่เสมอ ชื่อว่าเป็นชีวิตที่มืดมาและก็สว่างไป

๓. สว่างมาสว่างไป คือ เกิดมาแล้วได้รับความสุขความเจริญ และเป็นผู้ไม่ประมาท จึงพยายามทำความดีให้ยิ่ง ๆ ขึ้น เช่นนี้ชื่อว่าเป็นชีวิตที่สว่างมาก็สว่างไป

๔. สว่างมามืดไป คือ เกิดมาแล้วได้รับความสุขความเจริญ แต่เป็นผู้ประมาทแทนที่จะทำความดีให้ยิ่ง ๆ ขึ้น แต่กลับทำชั่วอยู่เสมอ เช่นนี้ชื่อว่าเป็นชีวิตที่สว่างมาแล้ว แต่กลับมืดไป

การที่จะดำรงชีวิต ดำเนินชีวีตอยู่ในความสุขหรือความทุกข์ ก็อยู่ที่ตัวเราเอง แม้การที่เกิดดีหรือเกิดร้าย ตายดีหรือตายร้าย ก็อยู่ที่ตัวของเราเอง

วารสารทางหลวง ฉบับที่ ๘ ปีที่ ๑๘ เดือนสิงหาคม ๒๕๒๔

หลักธรรมพุทธภาษิต

หน้าที่ของคนในสังคม คนเป็นสัตว์ชอบอยู่เป็นกลุ่ม เริ่มตั้งแต่กลุ่มครอบครัวจนถึงเป็นชาติ พระพุทธองค์ทรงแสดงหน้าที่ของแต่ละคนในกลุ่มคน คือในสังคมนั้น ๆ ที่พึงปฏิบัติต่อกัน เริ่มตั้งแต่คนในครอบครัว เช่น ในระหว่างพ่อแม่กับลูกจนถึงพระเจ้าแผ่นดินกับประชาชน ประเทศต่อประเทศเป็นต้น โดยทรงแสดงหน้าที่อันควรปฏิบัติต่อกันเพื่อผลคือความอยู่เป็นสุข มีความร่มเย็นสงบดังนี้

หน้าที่ของพ่อแม่ควรปฏิบัติต่อลูก

๑. ไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ทำความดี
๓. ให้การศึกษา
๔. หาภรรยาที่ดีให้
๕. มอบมรดกให้เมื่อถึงเวลาอันสมควร

(ปาฎิ. ที.)

หน้าที่ของลูกที่ควรประพฤติต่อพ่อแม่

๑. เลี้ยงพ่อแม่ด้วยความกตัญญูกตเวที
๒. ช่วยทำธุรกิจของพ่อแม่
๓. สร้าง รักษาชื่อเสียงทำให้เกิดความมั่นคงแก่วงศ์สกุล
๔. ประพฤติตัวดี ควรแก่การที่พ่อแม่จะมอบมรดกให้ด้วยความไว้วางใจ
๕. เมื่อพ่อแม่ตายไปแล้วก็ไม่ลืมบุญคุณ บำเพ็ญกุศลอุทิศส่วนบุญไปให้

ในระหว่างครูกับศิษย์ พระพุทธองค์ทรงแสดงหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อกัน ดังนี้.–

หน้าที่ของครูอาจารย์ที่ควรปฏิบัติต่อศิษย์

๑. แนะนำศิษย์อย่างดี ด้วยมีเจตนาดี

๒. สอนอย่างดี ด้วยความตั้งใจดี

๓. สอนวิทยาการให้โดยสิ้นเชิงไม่ปิดบังด้วยความปรารถนาดี

๕. ช่วยเหลือศิษย์มิให้มีอันตรายและให้มีความสุข

(ปาฏิ. ที.)

หน้าที่ของศิษย์ที่ควรปฏิบัติต่อครูอาจารย์

๑. มีความเคารพนับถือครูอาจารย์

๒. ช่วยทำธุรกิจของครูอาจารย์

๓. เชื่อฟังครูอาจารย์

๔. มีความกตัญญูกตเวทีในครูอาจารย์

๕. เล่าเรียนด้วยความตั้งใจ

(ปาฏิ. ที.)

หน้าที่ดังกล่าวนี้มิได้กล่าวถึงความรักที่พ่อแม่มีต่อลูก ที่ครูอาจารย์มีต่อศิษย์ ทั้งนี้เพราะพ่อแม่และครูอาจารย์ย่อมมีความรักต่อลูกและศิษย์เป็นธรรมดาอยู่แล้ว

ในระหว่างสามีกับภรรยา พระพุทธองค์ทรงแสดงหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อกัน ดังนี้.—

หน้าที่ของสามีที่ควรปฏิบัติต่อภรรยา

๑. ยกย่องว่าเป็นภรรยา

๒. ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม

๓. ไม่นอกใจ มีความซื่อสัตย์

๓. มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้

๔. ให้เครื่องประดับเครื่องแต่งตัว

(ปาฏิ. ที.)

หน้าที่ภรรยาที่ควรปฏิบัติต่อสามี

๑. จัดงานในบ้านดี

๒. สงเคราะห์คนของสามีดี

๓. ไม่นอกใจสามี มีความซื่อสัตย์

๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้

๕. ขยัน

(ปาฏิ. ที.)

ตามธรรมดาคนต้องมีเพื่อน และเพื่อนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต พระพุทธเจ้าทรงแสดงหน้าที่ของเพื่อนที่เพื่อนควรปฏิบัติต่อกัน ดังนี้.–

หน้าที่ของเพื่อนที่ควรปฏิบัติต่อเพื่อน

๑. ช่วยเหลือเพื่อน

๒. พูดดี

๓. ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อน

๔. เป็นคนเสมอต้นเสมอปลายกับเพื่อน

๕. ซื่อสัตย์ต่อเพื่อน

๖. ป้องกันเพื่อนจากอันตราย

๗. ป้องกันทรัพย์ของเพื่อนจากอันตราย

๘. เป็นที่พึ่งของเพื่อนเมื่อเพื่อนมีอันตราย

๙. ไม่ทิ้งเพื่อนในคราวที่เพื่อนประสบความวิบัติ

๑๐. นับถือวงศ์ญาติของเพื่อนเหมือนญาติของตน

ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงหน้าที่อันควรปฏิบัติต่อกันไว้ดังนี้.–

หน้าที่ของนายจ้างที่ควรปฏิบัติต่อลูกจ้าง

๑. ให้ลูกจ้างทำงานตามสมควรแก่กำลัง และความรู้ความสามารถ

๒. ให้อาหารและค่าจ้างรางวัลตามสมควร

๓. ให้การรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้

๔. ให้รางวัลพิเศษเมื่อทำงานดี

๕. ให้ลูกจ้างได้พักตามกาลอันสมควร

(ปาฏิ. ที.)

หน้าที่ของลูกจ้างที่ควรปฏิบัติต่อนายจ้าง

๑. ขยันทำงานก่อนนางจ้าง

๒. เลิกทำงานภายหลังนายจ้าง

๓. ซื่อสัตย์ต่อนายจ้าง ไม่คดโกงลักของ

๔. ทำงานดี

๕. สรรเสริญนายจ้าง

(ปาฏิ. ที.)

ในระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย ทรงแสดงหน้าที่อันควรปฏิบัติต่อกัน ดังนี้.–

หน้าที่ผู้ใหญ่ควรปฏิบัติต่อผู้น้อย

เว้นอคติคือความลำเอียง เพราะชอบ เพราะชัง เพราะหลง เพราะกลัวเกรง *(จตุ. อัง.)* และ

๑. มีเมตตา

๒. มีกรุณา

๓. มีมุทิตา

๔. มีอุเบกขาในผู้น้อย

นี้เรียกพรหมวิหาร *(วิภังคะ และสีล. ที.)*

หน้าที่ของผู้น้อยที่ควรปฏิบัติต่อผู้ใหญ่

๑. มีความเคารพยำเกรง

๒. ไม่เยอหยิ่งอวดดีดื้อรั้น

๓. รู้จักพอ

๔. มีความกตัญญูกตเวที

๕. มีความอดทน

๖. ว่าง่ายสอนง่ายพูดรู้เรื่องง่าย

(ขุ. ขุ)

เมื่อนายจ้างกับลูกจ้าง หรือนายกับลูกน้องปฏิบัติต่อกันอย่างนี้ต่างฝ่ายก็จะมีความสงบสุข กิจการย่อมเจริญก้าวหน้าให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายตลอดจนบ้านเมือง

หน้าที่ของผู้ปกครองบ้านเมือง คือหน้าที่ของผู้ใหญ่และคุณสมบัติของผู้นำ เป็นต้น

หน้าที่ของพลเมือง ข้อนี้มีดังนี้

๑. อัตตัญญุตา ความเป็นผู้รู้จักฐานะหน้าที่ของตนแล้วทำตามฐานะหน้าที่ให้เหมาะสม *(สัต. อัง.)*

๒. ราชพลี ถวายหลวงเสียภาษีช่วยการแผ่นดิน *(ปัญ. อัง.)*

เพื่อน เพื่อนมีความสำคัญต่อชีวิตของคนทั่วไป คนจะดีหรือชั่วโดยมากมักเป็นเพราะเพื่อน เช่นคนสูบบุหรี่เป็นดื่มเหล้าเป็นเที่ยวเสเพลเป็นต้น ก็เพราะเพื่อนพูดชักจูงให้เห็นว่าเป็นของดี เป็นการหาประสพการณ์เพื่อกำไรชีวิต การแนะเพื่อให้เสียคนอย่างนี้ไม่มีพ่อแม่ที่ไหนแนะนำ พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องความสำคัญของเพื่อนนี้ดี เมื่อพระอานนท์กราบทูลว่า เพื่อนเป็นครึ่งหนึ่งของชีวิต (พรหมจรรย์) พระพุทธองค์จึงตรัสว่าเพื่อนเป็นทั้งหมดของชีวิต (พรหมจรรย์) (พาลบัณฑิตสูตร *อุ. ม.*) ดังนั้น พระองค์เมื่อทรงแสดงพระสูตรว่าด้วยสิ่งที่เป็นมงคล (มงคลสูตร) ๓๘ ประการ จึงทรงแสดงเรื่องการคบเพื่อนไว้ก่อนธรรมอื่นในพระสูตรนั้น และพระองค์ทรงแสดงเรื่องเพื่อนดีเพื่อนเลวพร้อมทั้งวิธีดูคนว่า จะเป็นเพื่อนชนิดไหนไว้เป็นอันมากเช่น.–

เพื่อนเทียมมีลักษณะดังนี้.–

๑. ปอกลอก

๒. ดีแต่พูด

๓. คอยประจบ

๔. ชักชวนในทางเสียหาย

(ปาฏิ. ที.)

คนปอกลอกมีลักษณะดังนี้.–

๑. คิดเอาแต่ได้จากเพื่อนข้างเดียว

๒. เสียให้เพื่อนน้อย คิดเอาจากเพื่อนมาก

๓. เมื่อมีภัยมาถึงตัวจึงรับทำธุระของเพื่อน มิฉะนั้นก็ไม่ทำ

๔. คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

(ปาฎิ. ที.)

คนดีแต่พูดมีลักษณะดังนี้.–

๑. นำเอาเรื่องที่ล่วงแล้วมาพูด

๒. อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาพูด

๓. ให้เพื่อนด้วยของที่ไร้ประโยชน์หรือที่ให้โทษเช่นให้เหล้าดื่มให้เงินเที่ยวเสเพล

๔. พึ่งไม่ได้

(ปาฎิ. ที.)

คนประจบมีลักษณะดังนี้.–

๑. จะทำดีก็คล้อยตาม

๒. จะทำชั่วก็คล้อยตาม ไม่ห้ามปราม

๓. ต่อหน้าสรรเสริญ

๔. ลับหลังนินทา

(ปาฎิ. ที.)

คนชักชวนในทางเสียคนมีลักษณะดังนี้.–

๑ ชักชวนดื่มน้ำเมา เสพของเสพติด

๒. ชักชวนเที่ยวกลางคืน

๓. ชักชวนให้มัวเมาในการเล่นที่ไร้ประโยชน์

๔. ชักชวนให้เล่นการพนัน

(ปาฎิ. ที.)

เนื่องจากเพื่อนมีความสำคัญต่อชีวิต พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงเพื่อนดีไว้ให้พิจารณาด้วยดังนี้.–

เพื่อนแท้ เพื่อนแท้พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๔ ประเภทดังนี้.–

๑. ให้อุปการะ
๒. ร่วมสุขร่วมทุกข์
๓. แนะนำสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์
๔. มีความรัก

(ปาฏิ. ที.)

ลักษณะของเพื่อนมีอุปการะ เพื่อนผู้มีอุปการะมีลักษณะดังนี้.–

๑. ป้องกันเพื่อนไม่ให้เกิดอันตราย
๒. ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนไม่ให้มีอันตราย
๓. เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งอาศัยได้
๔. เมื่อเพื่อนมีธุระ ย่อมช่วยเหลือเป็นอย่างดีด้วยทรัพย์ด้วยกำลังกายและกำลังความคิด

(ปาฏิ. ที.)

ลักษณะของเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข เพื่อนชนิดนี้มีลักษณะดังนี้.–

๑. เป็นคนเปิดเผย ไม่มีความลับกับเพื่อน
๒. ปกปิดความลับของเพื่อน
๓. ไม่ทิ้งในยามที่เพื่อนถึงความวิบัติ
๔. แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้

(ปาฏิ. ที.)

ลักษณะของเพื่อนแนะนำสิ่งที่มีประโยชน์ เพื่อนชนิดนี้มีความปรารถนาดีต่อเพื่อน ดังนี้

๑. ห้ามไม่ให้เพื่อนทำความชั่ว
๒. แนะนำชักจูงให้เพื่อนทำความดี

๓. ให้เพื่อนได้พบเห็นและฟังสิ่งที่ยังไม่เคยพบเห็นและเคยฟัง

๔. แนะนำทางแห่งความสุขให้

(ปาฏิ. ที.)

ลักษณะของเพื่อนที่มีความรักเพื่อน เพื่อนชนิดนี้มีลักษณะดังนี้

๑. ทุกข์ก็ทุกข์ด้วย
๒. สุขก็สุขด้วย
๓. คัดค้านคนที่พูดติเตียนเพื่อน
๔. รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีดูคน ที่จะคบเป็นเพื่อนว่าจะเป็นเพื่อนดีเลวไว้ให้พิจารณาอย่างนี้ และเพื่อดูคนอื่นด้วย ดูตนเองด้วย นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงเรื่องลักษณะเพื่อนดีเลวไว้ในที่อื่นอีกเป็นอันมากเช่นในชาดกขุททกนิกาย เป็นต้น

ทางเจริญของชีวิต พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่า คนทุกคนย่อมต้องการความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ดังนั้นจึงทรงแสดงวิธีการซึ่งใช้ได้โดยทั่ว ๆ ไปไว้หลายประการเพื่อความเจริญเป็นต้นว่า

๑. จงเดินไปตามทางแห่งความดีที่เดินมาแล้ว อย่าถอยหลัง ถ้าเป็นทางชั่วจงกลับ อย่าเดินต่อไป

๒. จงอย่าทำลายฝ่ามืออันชุ่มด้วยเหงื่อ (คือ ความขยันเพื่อช่วยตนและช่วยผู้อื่น)
๓. อย่าประทุษร้ายมิตร (ไม่ว่าจะในทางร่างกาย ความคิด ทรัพย์ หรือชีวิต)
๔. อย่ายยู่ในอำนาจหญิง

(ชา. ขุ.)

และทรงแสดงหลักปฏิบัติอันทำให้เกิดความไม่เสื่อม มีแต่ความเจริญในชีวิต ซึ่งควรนำมากล่าวในที่นี้อีก คือ

๑. คบคนดี

๒. สนใจในคำแนะนำของคนดี

๓. ไตร่ตรองให้รู้ดีรู้ชั่วโดยแยบคาย

๔. ปฏิบัติตนตามควรแก่ความดีความชั่วนั้น

(จตุ. อัง.)

ดำเนินตามทางเจริญของชีวิตดังกล่าวนี้ ย่อมได้ประสบความเจริญในชีวิตแน่นอน

ฆราวาสธรรม คนไทยมีอยู่ ๒ ประเภท คือ เป็นนักบวช กับเป็นฆราวาส ชีวิตของฆราวาสที่จะดำเนินไปโดยปกติ นอกจากจะอาศัยกฎหมายของบ้านเมืองแล้ว ยังจำจะต้องหลักปฏิบัติอื่น ๆ อีก เพื่อการตั้งตัวให้มีฐานะดี เพื่อการปฏิบัติต่อกันของบุคคลในสังคมนั้น ๆ เพื่อการปฏิบัติของบุคคลผู้มีหน้าที่พิเศษ เกี่ยวกับความสุขของประชาชน เช่น เป็นข้าราชการ หรือมีหน้าที่ทางอาชีพ เช่น เป็นพ่อค้า เป็นต้น หลักปฏิบัติเพื่อสิ่งนั้น ๆ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแล้ว ดังที่นำมากล่าวไว้แล้ว นอกจากนี้ยังมีหลักที่เป็นกลาง ๆ สำหรับให้ฆราวาสได้ปฏิบัติอีกเพื่อความอยู่เป็นสุขและมีความสงบ เป็นต้นว่า

๑. มีสัจจะต่อกัน ไม่ตระบัดสัจจะ

๒. รู้จักข่มใจ

๓. อดทนต่อความลำบากตรากตำและการถูกนินทาว่าร้าย

๔. เสียสละสิ่งของ ๆ ตนแก่คนอื่น ให้คนอื่นได้รับความสุขจากสิ่งของ ๆ ตนบ้าง

(ส, สัง.)

และ

๑. เป็นคนเรียบร้อย

๒. มีหลักปฏิบัติประจำใจ

๓. ไม่ประมาทในชีวิต ในวัย ในความไม่มีโรคเป็นต้น

๔. ฉลาด

๕. ถ่อมตน ไม่เบ่ง

๖. ไม่ตระหนี่

๗. สงบเสงี่ยม มีรสนิยมดี

๘. พูดดี สุภาพ

(ชา. ขุ.)

และมี ๑. การสงเคราะห์เพื่อนและคนอื่น

๒. ให้สิ่งที่ควรให้ แก่ผู้ที่ควรให้

๓. รู้จักจัด รู้จักทำสิ่งที่ควรทำ ไม่ทำสิ่งที่ไม่ควรทำ

๔. ช่วยบุคลลที่ควรช่วย สงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์

(ชา. ขุ.)

นอกจากนี้ยังมีหลักอื่น ๆ อีก เช่น หลักการสงเคราะห์ คือ สังคหวัตถุ ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ควรนำมาปฏิบัติได้อีก

ถ้าฆราวาสต่างปฏิบัติต่อกันอย่างนี้ ก็จะมีความสุข ไม่มีการทำร้าย ทำลาย ลักคดโกง ประพฤติผิดในทางชู้สาว ต่างช่วยเหลือกัน เป็นต้น เป็นการแก้ปัญหาทางสังคมได้เป็นอย่างดี

บรรพชิตธรรม ภิกษุต้องปฏิบัติตามวินัย และ

๑. สำรวมระวังมือ เท้า วาจาของตน

๒. พอใจในธรรม

๓. มีใจมั่นคง อดทน

๔. ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะจนเกินไป

๕. รู้จักพอ

(ชา. ขุ.)

และเว้น ๑. การก้มหน้าหากิน (เป็นหมอดู)

๒. การแหงนหน้าหากิน (เป็นหมอดูฤกษ์ยาม)

๓. การส่ายหน้าหากิน (เป็นนักธุรกิจติดต่อผู้คน)

๔. การเอียงหน้าหากิน (เป็นหมอดูลักษณะ)

(ขันธ. สัง)

มัวยุ่งกับเรื่องเหล่านี้ ก็จะทำให้การปฏิบัติหน้าที่ด้านปริยัติและด้านปฏิบัติบกพร่อง แต่ชาวบ้านบางคนชอบภิกษุอย่างนี้เพราะถือว่าเป็นที่พึ่งของเขาได้

และต้อง ๑. เล่าเรียน (ปฏิบัติคันถธุระ หรือปริยัติธรรม)
๒. แสดงธรรมสอนประชาชน ตามความรู้ความสามารถ
๓. บอกธรรม สอนธรรม ตามความรู้ความสามารถ
๔. สาธยายธรรมวินัย
๕. ปฏิบัติพระสัทธรรม (ปฏิบัติวิปัสสนาธุระ หรือปฏิบัติธรรม)

(ปัญ. อัง.)

และต้อง ๑. เล่าเรียน
๒. ว่าง่าย อดทน
๓. เป็นพหูสูตร
๔. ไม่มักมาก รู้จักข่มใจ ไม่ย่อหย่อนทางพระวินัย มีความเพียร เป็นต้น
๕. สามัคคีกัน

(ปัญ. อัง)

ส่วนภิกษุผู้เป็นนักวิปัสสนาธุระ ต้องปฏิบัติตัว ดังนี้
๑. มีธุรกิจน้อย ไม่เป็นนักสังคม เลี้ยงง่าย มักน้อย
๒. กินน้อย ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง ไม่เป็นทาษของความอร่อยลิ้น
๓. ไม่ติดในการนอนมาก
๔. เป็นพหูสูตร
๕. หมั่นประกอบความเพียรทางจิต

(ปัญ. อัง.)

นักปฏิบัติทางจิตต้องปฏิบัติอย่างนี้ จะได้ไม่เกิดความกังวลใจเกินขอบเขตไป อันเป็นผลไม่ดีแก่การปฏิบัติธรรม

หญิง เรื่องหญิงเป็นเรื่องใหญ่ พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องหญิงเรื่องไว้หลายเรื่อง จะนำมากล่าวเพียงบางเรื่อง เช่น ตรัสว่า หญิงเป็นใหญ่ยากเพราะ

๑. เจ้าอารมณ์ เก็บอารมณ์ไว้ไม่อยู่
๒. มักริษยา เย่อหยิ่ง
๓. มักเห็นแก่ตัวมากกว่าส่วนรวม
๔. มีความเฉลียวฉลาดจำกัด ดังนั้นจึงเป็นใหญ่ยาก

(จตุ. อัง)

สิ่งที่หญิงต้องการ พระพุทธเจ้าทรงแสดงสิ่งที่หญิงต้องการ คือ

๑. เกิดในสกุลที่ดี มีฐานะดีมีรูปสวย
๒. ได้แต่งงานในวัยอันสมควร
๓. เป็นเมียคนเดียวของผัว
๔, ขอให้มีลูก
๕. ขอให้มีอำนาจเหนือผัว และทุกคนในบ้าน

(ส. สัง)

สิ่งที่หญิงต้องการนี้แม้เป็นเรื่องเมื่อ ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว แต่หญิงในปัจจุบันนี้บางคนอาจยังต้องการเหมือนกัน

ผัวกลัวเมีย อนึ่ง เรื่องผู้ชายเกรงเมียนั้นมีมานานแล้ว ในสมัยพุทธกาลก็มี ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องผู้ชายต้องเกรงเมียและถูกเมียข่ม เพราะเมียมี

๑. กำลัง คือรูปสมบัติ
๒. กำลัง คือโภคสมบัติ วิชาสมบัติ
๓. กำลัง คือญาติ
๔. กำลัง คือบุตร
๕. กำลัง คือความประพฤติดีกว่าผัว ปฏิบัติผัวดี

(ส. สัง.)

และเพราะผัว ๑. ยากจน

๒. เจ็บไข้ ทุพพลภาพ

๓. แก่

๔. ติดของเสพติด

๕. โง่กว่าเมีย

๖. เฉื่อยชา เลอะเลือน

๗. คล้อยตามเมียทุกอย่าง

๘. ไม่ทำมาหากิน

(ชา. ขุ.)

และเหตุเหล่านี้ ย่อมเป็นเหตุให้หญิงเบื่อผัวและมักนอกใจ

เมียกลัวผัว และพระองค์ทรงแสดงว่า ผู้ชายที่เมียไม่สามารถข่มได้นั้น เพราะมีกำลัง คือ ความเป็นใหญ่ ความเป็นอิสระแก่ตัว *(สฬา. สัง.)* คือ ต้องเป็นผู้ชายจริง ๆ ไม่ยอม

อำนาจเมีย ในชาดก ขุททกนิกาย ท่านกล่าวไว้แปลความว่า

๑. ชายแม้เป็นนักปราชญ์ มหาชนนับถือ ถ้ากลัวหญิงแล้วย่อมสิ้นคุณค่า ไร้สง่าราศี ดุจพระจันทร์ในวันจันทรุปราคา

๒. ชายกลัวหญิง ย่อมถูกติเตียนทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้า ย่อมไปสู่ทุคติ

เมีย ๗ จำพวก อนึ่ง ในปัจจุบันนี้มีเมียหลายประเภท ในสมัยพุทธกาลก็มีหลายประเภทเหมือนกัน ดังที่ทรงแสดงไว้ดังนี้

๑. เมีย ดุจเพชฌฆาต

๒. เมีย ดุจเป็นโจร

๓. เมีย ดุจเป็นนาย

๔. เมีย ดุจเป็นแม่

๕. เมีย ดุจเป็นน้อง

๖. เมีย ดุจเป็นเพื่อน

๗. เมีย ดุจเป็นบ่าว

(สัต. อัง.)

เมียที่นำความเดือดร้อนมาให้ผัว

๑. ชอบไปเที่ยวตามสถานที่เริงรมย์

๒. ชอบไปเที่ยวตามสวนสาธารณะ

๓. ชอบไปเที่ยวตามท่าเรือ ชายทะเล

๔. ชอบไปค้างคืนที่บ้านญาติของตน

๕. ชอบไปค้างบ้านคนอื่น

๖. ชอบแต่งตัวมาก

๗. ติดของเสพติด

๘. ชอบเยี่ยมหน้าต่าง

๙. ชอบยืนที่ประตูบ้านและมองคน

(ขา. ขุ.)

เมียอย่างนี้ มักมีเรื่องทะเลาะกับผัว มักนอกใจ และมักต้องเลิกร้างกัน

เหตุที่หญิงอยู่กับผัวยืดยาว ผัวเมียที่อยู่ด้วยกันยืดยาวจนตายจากกันนั้น ในพระพุทธศาสนาแสดงว่า เป็นเพราะเหตุดังนี้คือทั้ง ๒ ฝ่าย

๑. มีวัยพอกัน

๒. ปรองดองกัน

๓. มีความประพฤติพอกัน

๔. มีความพอใจในสิ่งต่าง ๆ พอกัน

๕. ไม่เป็นหมัน

๖. มีความประพฤติดี มีสกุล

๗. ปฏิบัติหน้าที่ให้กันและกันดี

(ขา. ขุ)

เหตุที่ผัวเมียตายแล้วจะได้พบกันอีกในชาติหน้า ส่วนผัวเมียที่รักกันมากและปรารถนาจะได้พบกันอีกในชาติหน้าพระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า

๑. ต้องมีศรัทธาในความดีพอกัน

๒. มีความประพฤติดีพอกัน

๓. มีความเสียสละพอกัน

๔. มีสติปัญญาพอกัน

(จตุ. อัง)

แนะนำทางหลวงพิเศษสายใหม่ที่คุณครูประนอม ศังขมณี ประสบอุบัติเหตุกิโลเมตรที่ ๕

"สายบางกอกน้อย–นครชัยศรี – (ราชบุรี)"

ดร. วงศ์ชัย วงสวรรค์

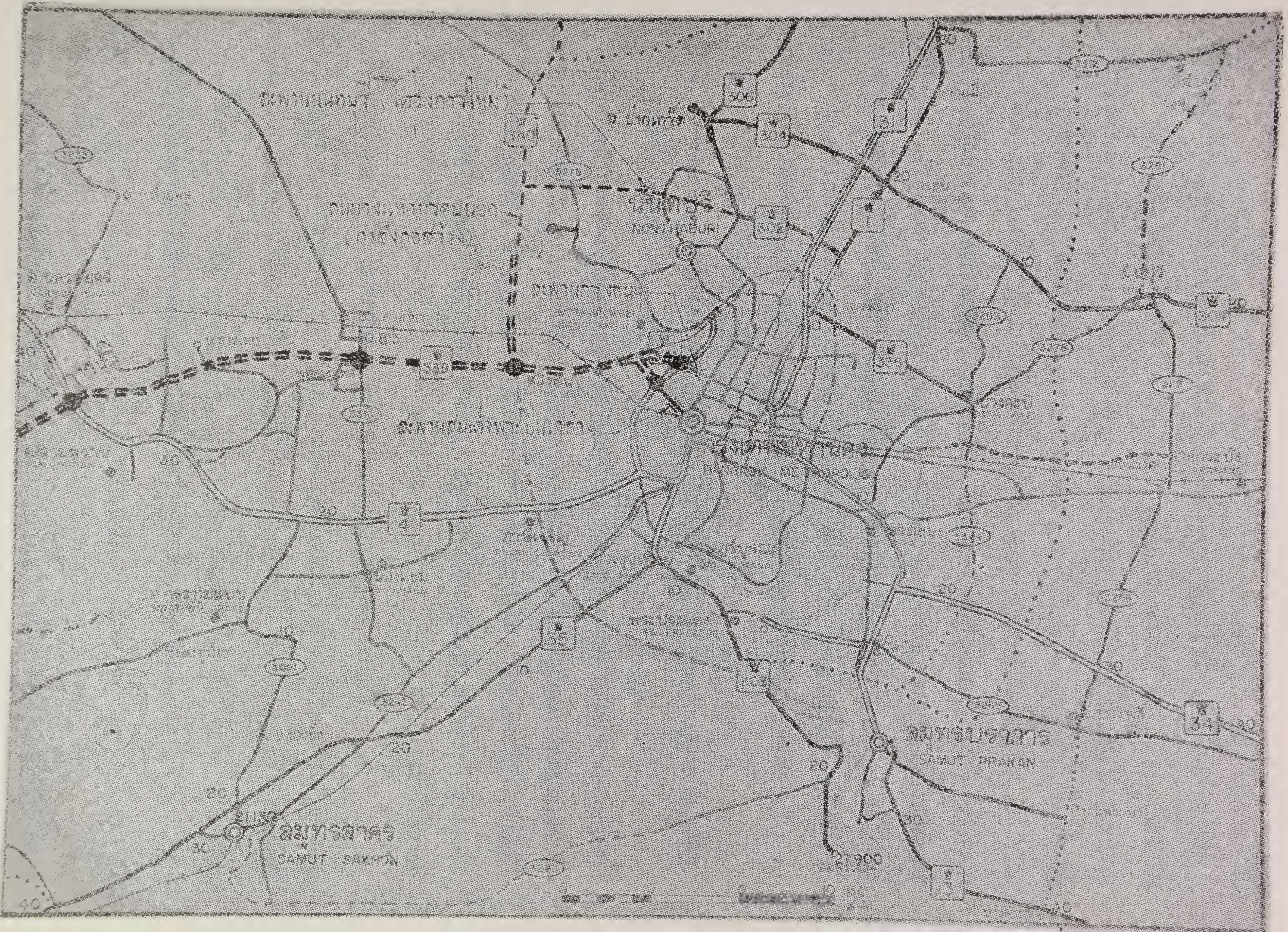
เป็นที่น่ายินดีสำหรับประชาชนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งกำลังเตรียมฉลองครบรอบ ๒๐๐ ปี ของมหานครแห่งนี้ โดยเฉพาะผู้ที่จำเป็นต้องสัญจรไปมาโดยทางบกบริเวณฝั่งธนบุรี เนื่องจากกรมทางหลวงกำลังเร่งก่อสร้างทางหลวงพิเศษสายใหม่ คือสายบางกอกน้อย–นครชัยศรี และได้ศึกษาโครงการต่อไปถึงราชบุรี (ทางหลวงพิเศษหมายเลข ๓๓๘) เมื่อกล่าวถึงทางหลวงพิเศษแล้วคงจะมีหลายท่านที่ยังไม่เคยได้ยินคำนี้มาก่อน หรือไม่เข้าใจว่าจะพิเศษแค่ไหนเพียงใด อันที่จริงแล้วทางหลวงประเภทนี้ก็ไม่ได้วิเศษกว่าทางหลวงประเภทอื่นที่เรามีอยู่ เพียงแต่ออกแบบให้มีมาตรฐานทาง Geometrics สูงขึ้น มีเขตกว้างขวางขึ้น เพื่อให้รถสามารถแล่นได้ด้วยความเร็วสูงโดยไม่ติดขัด แถมอำนวยสิ่งต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยอย่างพร้อมมูล และเตรียมไว้สำหรับยกระดับเป็นทางด่วน (Experessway) ต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อแก้ปัญหาการจราจรติดขัดทั้งในปัจจุบันและอนาคต และเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางด้วย เมื่อจุดมุ่งหมายของทางหลวงประเภทนี้มุ่งประโยชน์ทางด้านการจราจรเช่นนี้ ก็จะมีผลทำให้ผู้ที่ไม่ได้ใช้รถใช้ทางหลวงบางส่วนคือ ผู้ที่มีบริเวณที่ดินติดกับเขตทางหลวงประเภทนี้ ไม่ได้ประโยชน์เต็มที่จากทางหลวงที่สร้างขึ้นนี้มากเท่าที่คาดหมายไว้ ทั้งนี้เพราะทางหลวงประเภทนี้มีกฎหมายควบคุมทางเข้า–ออกหรือทางเชื่อมต่าง ๆ (Control of Access) กล่าวง่าย ๆ คือพื้นที่สองข้างทางหลวงจะไม่สามารถทำทางเชื่อมกับทางหลวงได้ตามอำเภอใจเช่นทางหลวงประเภทอื่น นอกจากจุดที่เหมาะสมทางด้านจราจรและการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (จะต้องเป็นทางสาธารณะด้วย) หรือเมื่อมีทางขนานเท่านั้น

การวางแผนและริเริ่มโครงการ

ความจริงทางหลวงพิเศษสายบางกอกน้อย–นครชัยศรี–(ราชบุรี) เป็นโครงการเก่าที่กรมทางหลวงริเริ่มมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ก่อนโครงการถนนวงแหวนรอบนอกกรุงเทพมหานครหลายปี จากการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจและจราจรเห็นว่า เป็นทางหลวงที่เหมาะสมในการแบ่งเบาปัญหาการจราจรในถนนเพชรเกษม การวางแนวทางหลวงสายนี้ได้พยายามเลี่ยงแนวที่ต้องผ่านบริเวณพื้นที่ที่เป็นดินอ่อน เพื่อประหยัดค่าก่อสร้างและค่าบำรุงรักษาทางหลวง โดยมีจุดเริ่มต้นที่ถนนจรัลสนิทวงศ์ บริเวณทางแยกที่ต่อเลยไปข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่สะพานกรุงธน ฯ และสะพานพระปิ่นเกล้า ฯ ทำให้ดูเป็นทางหลวงแยกเป็น ๒ แนว เฉพาะบริเวณนี้ซึ่งแนวทั้งสองดังกล่าวจะไปบรรจบกันที่บริเวณก่อนถึงคลองบางกอกน้อยในท้องที่เขตตลิ่งชัน จากนั้นในช่วงต้นจะเป็นแนวตรงขนานกับทางรถไฟสายใต้ ผ่านถนนพุทธมณฑลสาย ๒, ๔, ๕ และ ๗ จะไปตัดถนนเพชรเกษมประมาณ กม. ที่ ๔๐ (กม. ตามถนนเพชรเกษม) ในท้องที่ อ. นครชัยศรี จ. นครปฐม แล้วคาดว่าต่อไปแนวทางหลวงจะเบนไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้มุ่งสู่จังหวัดราชบุรี และคงจะสิ้นสุดที่บริเวณบรรจบถนนเพชรเกษมประมาณ กม. ที่ ๑๐๐ บริเวณใกล้ถึงตัวจังหวัดราชบุรีโครงการทางหลวงสายนี้มีข่ายจราจรสัมพันธ์และต่อเนื่องกับถนนวงแหวนรอบนอก ถนนและสะพานนนทบุรี (โครงการใหม่) เป็นทางหลวงสำหรับจราจรแบบทางผ่าน (Through Traffic) เชื่อมต่อกับถนนสายสำคัญในกรุงเทพ ฯ เช่น ถนนวิภาวดีรังสิต ทางด่วนพิเศษ (กำลังจะเปิดการจราจรเป็นบางช่วง) ฯลฯ นอกจากนี้แล้วทางหลวงสายนี้ยังเป็นโครงการที่เตรียมไว้รับกับโครงการทางด่วนพิเศษในอนาคตที่เรียกกันว่า East–West Expressway หรือทางด่วนพิเศษสายคลองตัน–สะพานพระปิ่นเกล้า ซึ่งเคยมีการศึกษาโครงการเตรียมไว้ ในกรณีที่มีการก่อสร้างท่าอากาศยานกรุงเทพแห่งใหม่ที่หนองงูเห่าด้วย

โครงการก่อสร้างและโครงการในอนาคต

กรมทางหลวงได้ดำเนินการก่อสร้างทางหลวงสายนี้ตามความต้องการด้านการจราจรกำลังงบประมาณ และความเหมาะสมแก่สภาพเศรษฐกิจ ตามลำดับดังนี้

NONTHABURI
BANGKOK METROPOLIS
สมุทรปราการ
SAMUT PRAKAN
สมุทรสาคร
SAMUT SAKHON
306
304
302
31
1
338
4
35
303
34
21,900

๑) โครงการที่ ๑ ทางหลวงตอนสะพานกรุงธนฯ-พุทธมณฑลสาย ๔ ระยะทางประมาณ ๑๘,๖๐๐ กม. รวมทางแยกไปสะพานพระปิ่นเกล้าฯ อีกประมาณ ๑,๘๕๐ กม. บริษัทประสพผล จำกัด เป็นผู้ประมูลรับเหมาก่อสร้างในวงเงิน ๒๗๗,๙๒๖ ล้านบาท เริ่มก่อสร้างเมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๒๒ โดยมีความกว้างของทางหลวงและเขตทางแตกต่างกันดังนี้

๑.๑ ช่วงสะพานกรุงธนฯ-คลองบางกอกน้อย (กม. ๐ + ๐๐๐-กม. ๒ + ๙๕๑) และทางแยกไปสะพานพระปิ่นเกล้าฯ ก่อสร้างเป็นทางหลวงผิวคอนกรีตขนาด ๖ ช่องทาง มีทางเท้าและมีเกาะกลางกว้างประมาณ ๑๒ เมตร (ลักษณะคล้ายถนนจรัลสนิทวงศ์) ภายในเขตทางกว้าง ๔๐ เมตร ทางหลวงในช่วงนี้มีลักษณะเป็นถนนในย่านชุมชน ไม่มีการควบคุมทางเข้าออก

๑.๒ ช่วงคลองบางกอกน้อย-ถนนพุทธมณฑลสาย ๒ (๒+๙๕๑-กม. ๑๐+๙๕๘)

△ △

ระยะทางประมาณ ๘.๐๐๗ กม. ก่อสร้างเป็นทางหลวงขนาด ๘ ช่องจราจร (๒-๒-๒-๒) กล่าว

▽ ▽

คือเป็นทางด่วนผิวคอนกรีต ๔ ช่องทาง มีเกาะกลางกว้าง ๕.๐๐ เมตร และมีทางขนานผิวอัส-พัลคอนกรีตอีกข้างละ ๒ ช่องทาง ภายในเขตทางกว้าง ๖๐ เมตร ทางหลวงตอนนี้อนุญาตให้เชื่อมทางขนานเท่านั้น โดยสามารถเข้า-ออกทางด่วนได้เฉพาะจุดที่กำหนดและออกแบบไว้ให้เท่านั้น ทั้งนี้โดยทางขนานจะเปิดการจราจรแบบทางเดียวเช่นเดียวกับทางขนานของถนนวิภาวดีรังสิต

๑.๓ ช่วงถนนพุทธมณฑลสาย ๒-ถนนพุทธมณฑลสาย ๔ (กม. ๑๐+๙๕๘-กม. ๑๘+๖๐๐) ระยะทางประมาณ ๗.๖๕๒ กม. ก่อสร้างเป็นทางด่วนผิวคอนกรีต ๔ ช่องทาง มีเกาะกลางกว้าง ๕.๐๐ เมตร ทางหลวงในตอนนี้ไม่อนุญาตให้มีการเชื่อมทางกับทางด่วน นอกจากทางหลวงหรือทางสาธารณะที่มีอยู่เดิม

สำหรับโครงการที่ ๑ นี้ คาดว่าจะเปิดการจราจรในบางช่วงได้ราวปลายปี ๒๕๒๔ นี้

๒) โครงการที่ ๒ สะพาน Overpass ข้ามทางรถไฟที่ กม. ๕+๒๓๘ บริษัทมงคลลาภสถาปัตย์ (๒๕๒๒) จำกัด เป็นผู้ประมูลรับเหมาก่อสร้าง ในวงเงิน ๕๕.๘๐๔ ล้านบาท

เริ่มก่อสร้างเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ เป็นโครงการก่อสร้างสะพาน (๔ ช่องทาง) ข้ามทางรถไฟสายใต้และตะวันตก

๓) โครงการที่ ๓ Interchange ตลิ่งชัน เป็นโครงการทางแยกต่างระดับแบบ Directional Interchange ที่ทางแยก กม. ๒+๙๕๑ และเป็นสะพานข้ามคลองบางกอกน้อยไปในตัวด้วย บริษัท วงศ์สากล จำกัด เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างในวงเงินค่าก่อสร้าง ๑๙๕.๕๙๕ ล้านบาทโดยจะเริ่มลงมือก่อสร้างประมาณเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๔ นี้

๔) โครงการที่ ๔ ทางหลวงตอนถนนพุทธมณฑลสาย ๔–บรรจบถนนเพชรเกษม ที่ อ. นครชัยศรี (กม. ๑๘+๖๐๐๐–กม. ๓๓+๙๘๔) มีระยะทางประมาณ ๑๕.๓๘๔ กม. ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการเรียกประกวดราคาเพื่อประมูลก่อสร้าง คาดว่าจะเริ่มก่อสร้างในราวปลายปี ๒๕๒๔ นี้ เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จ ทางหลวงตอนนี้จะมีลักษณะและมาตรการควบคุมเช่นเดียวกับทางหลวงช่วงที่กล่าวในหัวข้อ ๑.๓

๕) โครงการอื่น ๆ สำหรับโครงการที่เหลือ คือ โครงการทางแยกต่างระดับอีกหลายแห่งนั้น กรมทางหลวงจะได้ก่อสร้างตามความจำเป็นหลังจากวิเคราะห์แล้วว่าคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ส่วนโครงการทางหลวงโครงการต่อไป คือ ตั้งแต่จุดตัดถนนเพชรเกษมที่ กม. ๓๓+๙๘๔ ถึงจุดบรรจบถนนเพชรเกษมที่ประมาณ กม. ๑๐๐ นั้น กรมทางหลวงได้วิเคราะห์แล้วว่าจะมีผลคุ้มค่าการลงทุนประมาณปี ๒๕๓๐ หากอัตราการเพิ่มของการจราจรยังมีแนวโน้มใกล้เคียงกับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ดี โครงการนี้คงจะต้องมีการศึกษาวิเคราะห์เพิ่มเติม เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ มีผลกระทบกระเทือนและข้อมูลเปลี่ยนแปลงมาก

บทสรุป

โครงการก่อสร้างทางหลวงพิเศษสายบางกอกน้อย–นครชัยศรี–ราชบุรี นับเป็นโครงการหนึ่งที่กรมทางหลวงภูมิใจเสนอเพื่อพัฒนาความเจริญของบ้านเมือง โดยเฉพาะการพัฒนาการขนส่งและการจราจรทางบก ซึ่งเป็นส่วนที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมทางหลวง หลังจากที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ข่ายทางคมนาคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นเวลานาน และได้ฟันฝ่าอุปสรรคนานัปประการ ในขณะที่บ้านเมืองกำลังประสบภาวะผันแปรทั้งทางเศรษฐกิจ

และการเมืองซึ่งมีผลกระทบกระเทือนต่อโครงการที่ได้วางไว้อย่างมากแล้ว กรมทางหลวงได้พยายามดำเนินการก่อสร้างตามโครงการมาด้วยดี แม้จะล่าช้าและไม่สมบูรณ์แบบเท่าที่ตั้งเป้าหมายไว้แต่แรก ทั้งนี้เนื่องจากมีปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้เกี่ยวข้องและรับผิดชอบต่อโครงการนี้ ต้องใช้เวลาและความพยายามช่วยกันแก้ไขปัญหาและอุปสรรคอย่างเต็มที่มาโดยตลอด จึงน่าจะถือว่าเป็นผลงานและความสำเร็จอีกขั้นหนึ่งของกรมทางหลวง ในการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานทางหลวงให้ดีขึ้น เพื่อสอดคล้องกับลักษณะการจราจรและช่วยลดความสูญเปล่าเนื่องจากการจราจรติดขัดดังที่ทราบกันดีอยู่แล้ว

ขอบพระคุณและขออภัย

เมื่ออาจารย์ประนอม ศังขมณี สิ้นชีวิตลง ท่านผู้ใหญ่ ผู้ร่วมงาน ญาติและมิตรสหายทั้งหลาย ได้กรุณามาแสดงความเสียใจและให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือด้วยประการต่าง ๆ ทั้งสละเวลาและกำลังทรัพย์ร่วมเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม และมาร่วมคารวะศพในโอกาสสุดท้ายของการพระราชทานเพลิงอีก บางท่านเดินทางมาจากจังหวัดไกล ๆ ต้องสิ้นเปลืองทั้งทรัพย์และเวลา นับเป็นเกียรติแก่ผู้วายชนม์และครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่กล่าวมา ขอกุศลผลบุญที่ท่านทั้งหลายได้มีส่วนร่วมบำเพ็ญให้อาจารย์ประนอม ศังขมณี จงเป็นผลอำนวยความสุขโสมนัสแก่ดวงวิญญาณของเธอในสัมปรายภพ และเป็นผลสนองให้ท่านผู้มีอุปการะคุณทั้งหลายประสบความสุขเกษมสำราญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเช่นกัน

อนึ่ง หากการต้อนรับไม่ทั่วถึง หรือขาดตกบกพร่องประการใดก็ใคร่ขอประทานอภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เจ้าภาพ

๖ ธันวาคม ๒๕๒๔

พิมพ์ที่ อมรินทร์การพิมพ์ ๔๑๓/๒๘–๓๑ เชิงสะพานอรุณอมรินทร์
ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ โทร. ๔๒๔๒๘๐๐–๑
นายชูเกียรติ อุทกะพันธุ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๔